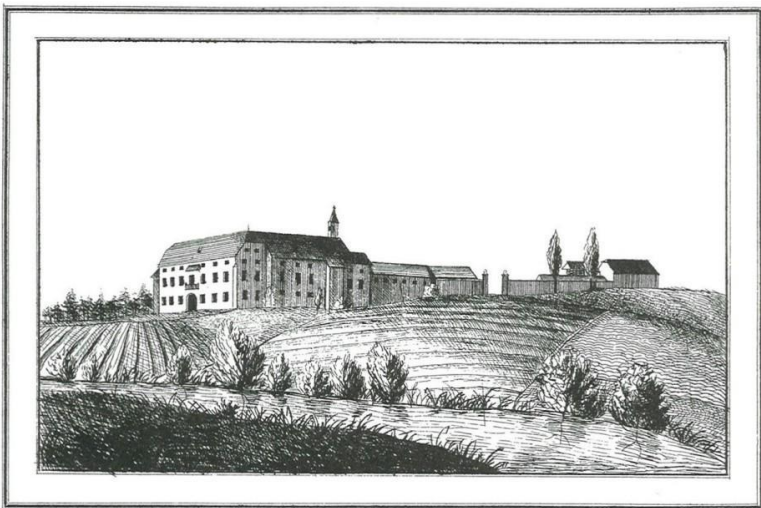

Dvorec Prešnik – up ali brezup?

Raziskovalna naloga

*Schloß Majerberg
dem H. C. Franz Anton Sebegg geb.
im Wittler Hause.*

Področje:
Zgodovina ali
Umetnostna zgodovina

Avtorice:
Taja Korošec, 9. b
Nika Roš, 9.b
Ana Viher, 9.b

Celje, marec 2019

Mentor:
Bojan Rebernak

Osnovna šola Frana Kranjca

Dvorec Prešnik – up ali brezup?

RAZISKOVALNA NALOGA

Področje: Zgodovina ali Umetnostna zgodovina

Avtorice:

Taja Korošec, 9. b

Nika Roš, 9. b

Ana Viher, 9. b

Mentor:

Bojan Rebernak

Projekt Mladi za Celje
Celje, marec 2019

»Kakršno življenje, takšna smrt!«

Iz legende o dvorcu Prešnik, Janko Orožen, 1936.

*»Lastno zgodovino ceni in neguje le človek, ki ima do nje odnos in ve,
da se je ne da kupiti z denarjem.«*

Albin Apotekar, ljubiteljski zgodovinar, 2018.

Povzetek

V raziskavi smo se ukvarjali z **zgodovino dvorca Prešnik**, njegovim spreminjanjem skozi čas, lastniki in današnjo žalostno podobo.

V Zgodovinskem arhivu Celje in Osrednji knjižnici Celje smo zbrali vse dostopne **vire in literaturo**, jih skušali interpretirati in zložiti v pravilno časovno zaporedje.

Pri raziskavi smo se soočili s **pomanjkanjem primarnih virov**. Dvorec Prešnik nima izdelanega konservatorskega programa. Težave smo imeli pri razumevanju virov, ki so napisani v stari nemščini in pisavi gotici. S pomočjo Digitalne knjižnice Slovenije smo iskali in vrednotili tudi **spletne vire**.

Opravili smo **intervju** z nekdanjima stanovalcema. Z življenjem na dvorcu sta nas seznanila »iz prve roke«.

Dvorec smo si večkrat ogledali. Skicirali smo **dostopnost prostorov** v obeh etažah. Fotografirali smo njegove arhitekturne in umetniške prvine in jih primerjali z opisi v literaturi. Izvedli smo **spletno anketo**, v kateri nas je zanimalo, kako Celjani poznajo dvorec. Intervjuvali smo strokovnjakinjo – konservatoriko Natašo Podkrižnik iz ZVKDS. **S pomočjo metod**, ki smo jih uporabili, smo ugotovili, da ima dvorec kljub vsemu slabemu, kar se mu je dogajalo zadnjih sedemdeset let, **še vedno velik potencial**.

Veliko smo se naučili o dvorcu Prešnik ter o raziskovanju zgodovine nasploh. Delo nam je bilo v veselje, zato bi radi z raziskovanjem podobnih dvorcev **nadaljevali**.

Kazalo vsebine

1	Uvod.....	5
1.1	Namen in poglavitni cilji naloge.....	5
1.2	Metode dela.....	5
1.2.1	Pregled literature.....	5
1.2.2	Intervju.....	6
1.2.3	Spletna anketa »Ika«.....	6
1.2.4	Terensko delo.....	7
1.3	Hipoteze.....	7
2	Teoretični del.....	7
2.1	Opredelitev obravnavanih pojmov v naslovu naloge.....	7
2.2	Pregled že zapisanega o Prešniku iz literature.....	9
2.3	Prešnik v legendah.....	29
2.4	Izbrani zapisi o dvorcu Prešnik iz periodike in iz spletnih virov.....	31
3	Osrednji del raziskovalne naloge.....	40
3.1	Obisk Mestne občine Celje (MOC) in pogovor z Vladom Koželom.....	40
3.2	Problematika lastništva dvorca po drugi svetovni vojni do danes.....	41
3.3	Vzdrževanje dvorca.....	44
3.4	Delo na domoznanskem oddelku Osrednje knjižnice Celje.....	51
3.5	Delo v Zgodovinskem arhivu Celje.....	59
4	Ocena stanja dvorca Prešnik leta 2018-19.....	73
5	Intervju z Natašo Podkrižnik.....	83
6	Intervju z bivšim stanovalcem dvorca.....	89
7	Anketa.....	97
7.1	Analiza spletne ankete.....	97
8	Razprava.....	106
8.1	Argumentacija potrditev ali zavrnitev hipotez.....	106
8.2	Izhodišča za nadaljnje raziskovanje.....	110
9	Zaključek.....	111
10	Seznam slik, grafov in tabel.....	115
10.1	Seznam slik.....	115
10.2	Seznam grafov.....	116
10.3	Seznam tabel.....	117
11	Viri in literatura.....	118
12	Priloga.....	122
12.1	Spletna anketa »Prešnik, up ali brezup«.....	122

1 Uvod

1.1 Namen in poglavitni cilji naloge

Namen raziskovalne naloge je raziskati zgodovino dvorca Prešnik (nem. Mayerberg), poiskati izvor njegovega imena in poiskati njegove lastnike skozi štiristoletno zgodovino. Zanimalo nas je, kako se je spreminjal dvorec skozi čas in kakšen je bil njegov pomen v različnih zgodovinskih obdobjih.

Dvorec Prešnik se nahaja v vasi Gorica pri Šmartnem, hišna št. 8, v občini Šmartno v Rožni dolini. V obdobju po drugi svetovni vojni je dvorec propadal in sameval, v letu 2012-2013 pa je bil deležen s strani trenutnega lastnika, Mestne občine Celje (v nadaljevanju MOC), delne obnove.

V raziskovalni nalogi bomo v teoretičnem delu predstavili zgodovino dvorca Prešnik. Poskušali bomo sestaviti Prešniško zgodbo vse od najstarejših dostopnih virov do današnjih. Osvetlili bomo pečat, ki so ga časovna obdobja pustila na dvorcu do današnje podobe. Preverili bomo, kako je potekala delna obnova dvorca in si na terenu podrobno ogledali današnje stanje dvorca. Poskušali bom pridobiti stare načrte zgradbe, da si bomo lažje predstavljali notranjo razporeditev prostorov ter jih primerjali z današnjo podobo. Opravili bomo intervju z današnjimi lastniki, predstavniki Mestne občine Celje (v nadaljevanju MOC) in poiskali fotografije dvorca nekoč in jih primerjali z današnjimi. Obiskali bomo Zgodovinski arhiv Celje (v nadaljevanju ZAC), kjer bomo poskušali pridobiti primarne pisne vire o dvorcu. V Osrednji knjižnici Celje (v nadaljevanju OKC) bomo vire in literaturo iskali v različnih spletnih podatkovnih bazah. Intervjuvali bomo celjsko umetnostno zgodovinarico Natašo Podkrižnik iz Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije (v nadaljevanju ZVKDS), Območna enota (v nadaljevanju OE) Celje in se poskušali čimveč naučiti iz njenih praktičnih izkušenj. Izvedli bomo spletno anketo Ika, kjer bomo skušali ugotoviti, kako Celjani dvorec poznajo, kaj si mislijo o lastništvu in stanju, v katerem se dvorec trenutno nahaja. Hipoteze, ki si jih bomo zastavili pred raziskavo, bomo po raziskavi v razpravi poskušali potrditi oziroma ovreči.

1.2 Metode dela

1.2.1 Pregled literature

Delo z literaturo je prva in poglavitna metoda raziskovalnega dela. V raziskovalni nalogi je to temelj za seznanitev s tematiko. Osnovne informacije smo preko ključnih besed iskali na

spletu, nato pa smo se lotili iskanja verodostojnih virov in primerne literature. Na domoznanskem oddelku OKC smo se posvetovali z gospo Alenko Hren Medved. Obiskali smo ZAC, kjer smo s pomočjo gospe mag. Hedvike Zdovc dobili nekaj izvirnih dokumentov. Nekaj dokumentacije smo pridobili tudi pri trenutnem lastniku dvorca, MOC, kjer nam je g. Vlado Kožel podal nekaj osnovnih informacij o dvorcu. Pregledane vire in literaturo smo navedli v zadnjem poglavju raziskovalne naloge. Uporabljeno gradivo smo v nalogi citirali v obliki sprotne opombe. Po intervjuju z višjo konservatoriko Natašo Podkrižnik smo se soočili z žalostno resnico, da konservatorski program za dvorec Prešnik ne obstaja. Leta 2012 so bili spisani kulturnovarstveni pogoji za potrebe sanacije ostrešja in dela fasade. Glavne vire, na katerih temelji naša teorija, predstavlja strokovna literatura, ki smo jo prebrali, povzeli in zložili v kronološko zaporedje. Raziskovanje smo skušali zastaviti na osnovi vseh dostopnih virov. Želeli smo si predvsem primarnih pisnih virov iz 20. stoletja, ki smo jih pričakovali v ZAC. V OKC smo pridobili spletne vire, kjer smo iskali po dveh ključnih besedah: »Prešnik« in »Mayerberg«. Največ spletnih virov smo našli v starih časopisih preko spletne strani Digitalne knjižnice Slovenije (v nadaljevanju dLib). Tako smo počasi sestavljali Prešniško štiristoletno zgodbo.

1.2.2 Intervju

S to metodo smo želeli pridobiti podatke od strokovnjakov, ljubiteljskih zgodovinarjev, krajanov in bivših stanovalcev Prešnika. Krajši informativni pogovor smo opravili s predstavnikom trenutnega lastnika dvorca, MOC. Intervjuvali smo strokovnjakinjo go. Natašo Podkrižnik, umetnostno zgodovinarico iz ZVKDS, ki je leta 2012 pripravila kulturnovarstvene pogoje za potrebe sanacije poškodb na ostrešju in fasadi. Pogovarjali smo se s krajevnim ljubiteljskim zgodovinarjem Albinom Apotekarjem. Opravili smo zanimiv intervju z bivšima stanovalcema, Slavkom in Tamaro Krajnčan, očetom in hčerko. Raznovrstne tehnike raziskovanja so nam bile pri raziskavi v veliko pomoč, hkrati pa so nam odpirale številna nova vprašanja, zaradi česar smo vsebino precej razširili.

1.2.3 Spletna anketa »1ka«

O dvorcu smo sestavili enajst vprašanj v obliki ankete. Oblikovali smo jo na spletni strani 1ka¹, ki smo jo razposlali po elektronski pošti in objavili na družbenih omrežjih (facebook,

¹ <https://www.1ka.si/>, z dne 12.10. 2018.

snapchat, instagram ...). Spletno anketo smo naslovili enako kot raziskovalno nalogo: *Dvorec Prešnik, up ali brezup?* Vprašalnik spletne ankete se nahaja v prilogi raziskovalne naloge. Zbiranje podatkov je potekalo od 23. 11. 2018 do 13. 12. 2018. Spletno anketo je izpolnilo in pravilno oddalo 385 ljudi. Cilj ankete je bil, da ugotovimo, kako dobro ljudje sploh poznajo dvorec Prešnik. Rezultate ankete in analizo odgovorov anketirancev smo predstavili v osmem poglavju.

1.2.4 Terensko delo

To delo nam je bilo pri raziskavi še posebej ljubo. Po preučitvi pisnih virov smo januarja 2019 opravili še terensko delo. Odpravili smo se do dvorca Prešnik, si ga natančno ogledali in fotografirali. Uživali smo v neformalnih pogovorih z domačini in bivšimi stanovalci. Po dogovoru z lastnikom, MOC, smo si ogledali tudi notranjost dvorca vključno s kapelo, ki je v dvorcu edini prostor pod ključem. Sem smo se večkrat vračali po odgovore na vprašanja, ki so se nam sprti zastavljala.

1.3 Hipoteze

Pred raziskavo se nam je utrnilo veliko vprašanj, pomislekov, domnev v povezavi z izbrano tematiko. Strnili smo jih v nekaj hipotez:

1. Dvorec Prešnik pozna polovica Celjanov.
2. Dvorec je v svoji zgodovini menjal veliko lastnikov, ki so vplivali na njegov izgled.
3. O dvorcu je na voljo veliko literature.
4. Dvorec je v slabem stanju in se lahko zruši sam vase.
5. MOC je začasni lastnik dvorca, zato nima interesa, da bi vanj vlagala.
6. Umetniške prvine znotraj in v okolici dvorca imajo umetniško vrednost in so ohranjene.
7. V času družbenega lastništva dvorca je bilo odtujenih veliko dragocenih predmetov.

2 Teoretični del

2.1 Opredelitev obravnavanih pojmov v naslovu naloge

V naslovu »**Dvorec Prešnik – up ali brezup?**« smo se spraševali, če obstaja še upanje za propadajoč dvorec, ki po več kot petindvajsetih letih še vedno nima dokončnega lastnika. Zanimalo nas je, kaj je pripeljalo do tega, da se v letih 2018-19 nahaja v tako klavrnem stanju. Najprej smo želeli pojasniti pojme, ki se v raziskavi največkrat pojavljajo. Pojasnili smo jih s pomočjo Slovarja slovenskega knjižnega jezika (v nadaljevanju SSKJ).

Dvórec - večje, razkošno grajeno in neutrjeno poslopje, navadno bivališče plemičev, bogatašev.² V literaturi se pojavlja kot **Prešnik** (nemško **Mayerberg**, poslovenjeno **Majerberg**).

Prešnik je staro ime zaselka, ki se prvič omenja v virih 20. junija 1352: »2 h zu dem Praeschnitz«, kar pomeni 2 hubi (podložniški kmetiji) v zaselku (vasi) Prešnik. Okoli leta 1440 beremo zopet o dveh hubah, ki ležita v tej vasi: "von zwain hueben, die pey Presnig gelegen sind." In tretjič še leta 1482: »am Presnigkh.«³

O etimološkem izvoru krajevnega imena Prešnik smo sklepali iz podobnih primerov. Marko Snoj piše o Prěšnici pri Kozini na Krasu, da je ime morda izpeljano iz občnega imena prěsnec, "rastlina navadna trdoleska", z latinskim imenom Evonymus europaeus, ki je znano na Dolenjem Krasu.⁴

Drugega izvora je vodno ime Prěšnica, in sicer od Prěska, ki v prvi vrsti pomeni "poseka v gozdu". Iz hišnih imen, ki so označevala posestnika ob kakšni preseki, so nastali priimki Presečnik, Presečan, Presekar, Preskar idr.⁵ V primeru našega Prešnika je najverjetnejša razlaga imena **prěska**, »poseka v gozdu«.

V literaturi se pojavlja tudi nemško ime **Mayerberg**. Leta 1668 je dvorec kupil Johan Pavel Adamayer, ki si je dve leti pred tem pridobil plemiški naziv pl. Mayerberg. Po njegovem plemiškem nazivu (Mayerberg) se v literaturi poslej pojavlja tudi takšno ime dvorca.

Graščina - veliko neutrjeno poslopje, graščakovo bivališče.⁶

V nekaj primerih se pojavi tudi oblika **grad Prešnik (Mayerberg)**.

Grád - veliko utrjeno poslopje, graščakovo bivališče; mogočen, utrjen grad; obzidje gradu.⁷

Po našem mnenju je pridevnik oz. oznaka grad za Prešnik glede na njegovo velikost, »premočan« izraz.

V naslovu se sprašujemo, **ali je za dvorec še kaj upanja, ali pa se bo pravdanje glede lastništva tako zavleklo, da se bo dvorec zrušil sam vase**. Srčno upamo, da se z odhodom zadnjih stanovalcev leta 2017 ne bo uresničila črna napoved celjskega novinarja Braneta

² SSKJ, elektronska oblika.

³ Blaznik, Pavle: 1988, str. 141.

⁴ Snoj, Marko: 2009, str. 332.

⁵ Prav tam, str. 331.

⁶ SSKJ, elektronska oblika.

⁷ SSKJ, elektronska oblika.

Piana, ki jo je sicer namenil dvorcu Lanovž, v celjski soseski Lava.⁸ Na srečo je MOC dvorec Lanovž prodala zasebniku, ki ga je obnovil. Lanovž je v letu 2017 zasijal v vsej svoji mogočnosti. Pianova napoved se tako na srečo ni uresničila. Upajmo, da podoben srečen konec v prihodnjih letih dočaka tudi dvorec Prešnik.

2.2 Pregled že zapisanega o Prešniku iz literature

Najstarejši vir, ki smo ga uspeli dobiti v OKC, je **Schmutzov Zgodovinsko-topografski leksikon iz leta 1822**. To je temeljni vir nadaljnjim piscem o Prešniku (Josefu Andreasu Janischu, Ignaciju Orožnu, Ivanu Stoparju ...). Zaradi stare arhaične nemščine in težko berljive pisave gotice nam je zapise prevedel Anin stari oče.⁹ Schmutz v kratkem zapisu omenja lastnike posestva z dvorcem iz 17. in 18. stoletja.

Mayerberg – grad s posestvom se nahaja jugozahodno od Vojnika. Oddaljen je eno miljo in četrt od Galicije, eno uro od Sallocha (Zaloga), eno uro in četrt od Celja. Njihove podložnike je moč zaslediti v: Globočnici (Globozscha), Gorici (Gorissa), Lipi (Lippa), Ločah (Lotsche) in Brezovi (Wressova). Posestvo razpolaga z 225 fl¹⁰ 56 kr¹¹ dominikalnega¹² in 19 fl in 2 kr rustikalnega¹³ dohodka z 1 uradom in 15 hišami. Posestvo je leta 1730 pripadalo Johannu Paulu Adammayerju mlajšemu. 1. maja 1756 je posestvo kupil grof Karl Anton von Gross od kuratorja grofa Rudolfa Reisiga. Posestvo je bilo znova prodano 13. julija 1763 Jožefu Danijelu Novaku. Do leta 1788 je bil lastnik te posesti Franc Novak, 10. junija 1805 pa jo je prevzel Franc Anton Subegg.¹⁴

⁸ »Kjer ni ljudi, tam ni življenja niti za hiše, ki morajo žalostno umreti.« Brane Piana, 2001.

⁹ Gospod Srečko Klepej.

¹⁰ Fl je oznaka za denarno enoto goldinar.

¹¹ Kr je oznaka za denarno enoto krajcar.

¹² Dominikalno posestvo / dominikalna zemlja je posest / zemlja, za katere obdelovanje skrbi fevdalec sam. (Vir: SSKJ)

¹³ Rustikalna posest / zemlja je posest / zemlja, ki jo podložnik obdeluje in od nje živi. (Vir: SSKJ)

¹⁴ Schmutz, Carl. Historisch-topographisches Lexicon von Steyermark. Gratz, And. Kienreich, 1822-23, str. 528.

Mayerberg, Ck., südwestl. v. Hocheneck, $1\frac{1}{4}$ Std. v. Gallizien,
1 Std. v. Salloch, $1\frac{1}{4}$ Ml. v. Cilli, Schloß und Gut. Dessen
Untertanen befinden sich in Globotscha, Gorizza, Pivva, Lot-
sche, Rakowasteffo und Bressowa. Dasselbe ist mit 225 fl. 56
kr. Dom. und 19 fl. 2 kr. $\frac{1}{2}$ dl. Rust. Erträgniß mit 1 Amte
und 15 Häusern beansagt, und gehörte 1750 Johann Paul
Adam Mayer, mit 1. May 1756 kaufte es Karl Anton Graf von
Groß vom Kurator des Rudolph Grafen von Reifig, und ver-
kaufte es wieder mit 13. July 1765 an Joseph Daniel Novack.
1788 wurde Franz Novack Besitzer davon, und mit 10. Juny
1805 Franz Anton Subegg.

Slika 1: Izsek iz Schmutzovega leksikona. Vir: Schmutz, Carl. 1822-23: str.528.

Sledi krajši zapis o Prešniku iz **Janischevega topografsko - statističnega leksikona** za Štajersko iz leta 1878 - 1885.

Mayerberg, Schloß und Gut, südlich von St. Martin im Rosenthal, Grchtzbzfk. Cilli, mit einem Grundcomplex von 96 Joch 400 □Klf. (55·344 Hkt.), u. z. 22 Joch 600 □Klf. Aecker, 19 Joch 800 □Klf. Wiesen, 15 Joch 400 □Klf. Weiden und 39 Joch 200 □Klf. Wald. Das Schloß liegt auf einer kleinen Anhöhe in einem lieblichen Thale und hat große Wirthschaftsgebäude. Es bildet ein stockhohes Gebäude mit 2 Flügeln von 9 und 7 Fenstern Länge und wird von einem hölzernen Thürmchen gekrönt. Beim Gute wird auch eine Quarzziegelei betrieben. Es gehörte einst einem gleichnamigen Geschlechte, welches auch Lahnhof und Gülden bei Stattenberg besaß. 1730 gehörte es dem Johann Paul Adammayer, mit 1. Mai 1756 kaufte es Karl Anton Graf von Groß vom Curator des Rudolf Grafen von Reisig und verkaufte es wieder mit 13. Juli 1763 an Josef Daniel Novack. 1788 wurde Franz Novack Besitzer davon und mit 10. Juni 1805 Franz Anton Subegg. Später gehörte es dem Eduard und Geschwistern Warthol, gegenwärtig dem Grafen Maximilian Montecucoli von Polinago.

Slika 2: Izsek iz Janischevega leksikona. Vir: Janisch, Josef Andreas. 1878-1885: str. 253.

Mayerberg. Grad in posestvo, južno od Sv. Martina v Rožni dolini, krajevno pripadajoč Celju, z osnovno površino 96 joh¹⁵, (400 klafter¹⁶), in sicer 22 joh (600 klafter) njive, 19 joh (800 klafter) travnika, 15 joh (400 klafter) pašnika in 39 joh (200 klafter) gozda. Grad leži na

¹⁵ Joh (oral) je stara merska enota za površino. 1 oral je toliko sveta, kolikor ga jarem volov v enem dnevu lahko zorje; trije merniki posevka) 1 joh = 57,55 ara, 1 ar = 100 m². (Vir: Kuret, Niko. 1985: str. 50.)

¹⁶ Klaftera (seženj) = 1,896 metra. (Vir: Kuret, Niko. 1985: str. 50.)

majhnem hribu v ljubki dolini in ima veliko gospodarsko poslopje. Le-to tvori povišano stavbo z dvema kriloma po dolžini z 9 in 7 okni in je okronana z lesenim stolpičem. Na posesti je bila tudi opekarna kremenove opeke. Pripadala je enakoimenskemu rodu, ki je posedoval tudi posest v Štatenbergu.

Leta 1730 je grad Mayerberg pripadal Johanu Pavlu Adammayerju mlajšemu. S 1. majem leta 1756 ga je kupil grof Karl Anton Gross od kuratorja, grofa Rudolfa Reiziga ter je bil ponovno prodan 13. julija 1763 Jožefu Danijelu Kovaču. Leta 1788 je postal lastnik gradu Franz Kovač, z 10. junijem 1805 pa Franc Anton Subegg. Kasneje je pripadal sorodstvu Warthol in grofu Maksimiljanu Montecucoliju pl. Bolinagu.¹⁷

Janisch pri lastništvu omenja dve novi imeni, in sicer: rodbino Warthol in grofa Maksimilijana Montecucolija.

Dvorec Prešnik v svoji VIII. knjigi Sedež Lavantinske škofije iz leta 1893 omenja tudi duhovnik **Ignacij Orožen**, v kateri je opisal dekanijo Nova Cerkev s pripadajočimi župnijami. Prešnik se je nahajal v župniji Sv. Martina v Rožni dolini. Orožen je lastnike Prešnika dobesedno prepisal od Schmutza.

Mayerberg (Prešnik) se nahaja južno od Sv. Martina (Šmartnega) na območju Gorice (Katastrsko območje sv. Kunigunda, krajevno območje Velika Pirešica), ki je bila prvotno del župnij Žalec in Sv. Jakoba v Galiciji, sedaj (1893, op. a.) pa pripada od leta 1785 župniji Sv. Martina (Šmartno). To imetje ima na griču stoječe grajsko poslopje in je bilo last dominiona, ki razpolaga z 225 fl 56 kr dominikalnega in 19 fl in 2 kr rustikalnega dohodka z 1 uradom in 15 hišami. Podložniki tega gospostva se nahajajo v Gorici v župniji Galicija; Brezovi in Ločah v župniji Sv. Martin (Šmartno), Rakovi stezi v župniji Nova Cerkev; potem Lipi in Globočam v župniji Frankolovo (Sternstein).

Njihovi nekdanji podložniki v Gorici in Lahovni so bili vključeni v imetje Zgornji Lanovž. Dohodek Mayerberga (Prešnika) se je tako spremenil v vrednosti 7405 fl 55 kr.

Kot stari lastniki Mayerberga (Prešnika) so poznani:

Johan Paul Adamayer, ki je leta 1666 dobil plemiški naziv Mayerberg.

Njegova žena je bila Maria Magdalena, rojena von Runkenstein. Povečal je galicijsko področno cerkev Sv. Kunigunde na gori leta 1691 s prigraditvijo kapele sv. Trinitatis.

¹⁷ Janisch, Josef Andreas. 1878-1885: str. 253.

Naslednji lastnik je bil njegov sin z enakim imenom, **Johan Paul Adamayer von Mayerberg**, krščen 28. oktobra 1684.

Sledil je grof **Rudolf Felix von Reissig**, ki je bil istočasno tudi lastnik posestva Lanovž pri Celju in je umrl leta 1756. S posestvom Lanovž je združil podložnike iz Gorice in Lahovne.

Grof **Karl Anton von Gross in Vilanova** je bil general – feldmaršal – poročnik, ki je dne 1. maja 1756 kupil Mayerberg od kuratorja grofa Rudolfa Felix Reissig-a. Umrl je leta 1778. V grajski kapeli ima nagrobni spomenik z epitafom. Takšen grobni monument obstaja tudi v Celju, v opatijski cerkvi. Epitaf ima dodane inicialke C.G.V.G.G.F.M.L., kar pomeni 1778, Grof Karl von Gross, general, poročnik, oficir.

Jožef Danijel Novak, rojen 13. julija leta 1763, je Mayerberg (Prešnik) kupil od grofov Gross.

Franc Ksaver Novak je bil lastnik Prešnika od leta 1788. Njegova žena je bila Julijana Keblerin.

Franc Anton Sebegg je bil lastnik Prešnika od 10. junija 1805. V letih 1807 - 1808 je postal tudi lastnik posesti v Frankolovem (Sternstein). Bil je rojen Kranjec. Bil je zelo strog in trdosrčen. S svojo ženo in hčerko se je preselil v Graz. Domneva se, da je bil do svojih podrejenih zelo nedostopen in nesramen.

Simon Warthol, lastnik posestva Lanovž v Celju, je kupil posest Mayerberg (Prešnik) od lastnika Sebegg-a za 12.000 fl. Umrl je dne 21. junija 1828 in zapustil posest svojim dedičem Edvardu, Emanuelu in Juliusu Warthol-u.

Maximiljan grof Von Monteucceli von Polinago je Mayerberg kupil leta 1864 od dedičev Warthol. Na tej posesti si je ustvaril mali obrat za proizvodnjo opeke. Nesrečen proces zadolževanja ga je pahnil v hude dolgove. Leta 1880 je prišlo zaradi tega do sodne izvršbe. Celotna posest je pripadla **Celjski hranilnici**.

Karl Strücker, galanterijski proizvajalec usnja iz Prusije, je posest Mayerberg odkupil od Celjske hranilnice v vrednosti 16.000 fl. Dvorec Prešnik je razširil in znotraj prezidal. S posestvom je združil tudi 4 zraven ležeče parcele (posesti). Strücker je imel v lasti tudi Bežigrad pri Celju in posestvo Rossenberg pri Sv. Martinu (Šmartno).

Grajska kapela.

Posest Mayerberg ima svojo lastno kapelo «**Povišanja Sv. Križa**», v kateri je 6. junija 1751 opravil vizitacijo celjski duhovnik Anton Bernard von Maurisberg, pri čemer je izstavil sledeče poročilo:

1751 SEXTA JUNII VISITAU I ECCLESIAM FILIALEM SUB PAROCHIA GALIZIENSI IN CASTRO DOMINII RUDOLPHI FELICIS COMITIS DE REISIG MAYERBERG DICTO, UBI INUENI ARAM CONSECRATAM AB ABBATE SYTICENSI; RELIQUA AD DECOREM IMO NECESSARIA EXPECTANTUR, EO QUOD NOVUS POSSESSOR NEO AEDIFICET.

»Šestega junija 1751 sem opravil vizitacijo v podružnični cerkvi, [ki spada pod] župnijo Galicija, v gradu gospostva Rudolfa Feliksa grofa Reisiškega, imenovanega Mayerberg, kjer sem odkril, da je oltar posvetil stiški opat; ostalo, kar je za okras celo nujno, se pričakuje, zato, ker naj bi novi posestnik [kapelo] zgradil na novo.«¹⁸

Iz navedenega lahko zaključimo, da je postala grajska kapela v Mayerbergu podružnična cerkvena župnijske cerkve v Galiciji. Lastnik Reissig jo je obnovil. Takratna kapela je bila dolga 6,75 m, 6 m široka in 5 m visoka z 2,3 m globoko in 2 m široko oltarno nišo. Naslikana freska, kot oltarna slika **Exaltationis S. Crucis**, predstavlja cesarja Heracliusa, ki drži v desni roki Kristusov križ. V levi roki drži meč in žezlo, nosi cesarsko krono, nad njim pa je napis **Anno Christi DCXXIX**. Tudi obokani strop je okrašen z dobro ohranjenimi freskami. Glavna predstavitev je slika Marijinega vnebovzvetja.

Omenjen grobni spomenik grofov Gross, ki je bil prvotno vgrajen v notranjo stran stene grajske kapele, je bil prestavljen na ožjo stran kapele poleg portala na desno stran kapele. Dne 21. avgusta 1793 je Lavantinski Ordinariat dal grajski kapeli v Mayerbergu omejeno mašno licenco za zasebne oratorije. 12. oktobra 1793 je nekdanji lastnik posestva Franz Novak opozoril na stare privilegije kapele. Takšno nasprotovanje je podprl župnik Johan Beric iz Žalca s pismom, datiranim z dne 9. novembra 1793, ki se glasi:

»Grajska kapela v Mayerbergu je bila v času ko sem bil 14 let župnik pri Sv. Jakobu v Galiciji vedno javno odprta kapela, vsak duhovnik je lahko opravljal v njej sv. mašo iz razloga, ker tam obstoja Bula¹⁹ od patriarhov Delphino (1734 - 1751) iz Vidma (Udine), katera to potrjuje od goriškega nadškofa grofa Karla Mihaela Attemsa, kar sem tudi sam prebral. Bulo najdemo v župnji Galicija.«

V tistem času je predstavljala sprememba, da je bila kapela brez ljudi v nedeljo ob Gospodovih dnevih, znak ukinitve opravljanja maš v tej kapeli (omejitev maš na t.i.. »tihe maše«, op. a.). Rezultat navedenega je bil, da Lavantinski Ordinariat ni upošteval izjave lastnika dvorca, Franca Novaka, ki je kasneje svoje izjave obžaloval.

¹⁸ Besedilo je iz latinščine prevedel dr. Matej Hriberšek, ki je pripravil tudi transkript besedila.

¹⁹ Bula je pomembna papeška ali vladarska listina s kovinskim pečatom. (Vir: SSKJ.)

Lastnik Franc Novak se je držal omejitve glede opravljanja maš Ordinariata, ki je veljala povsod ob nedeljah in praznikih. Lavantinski Ordinariat je omejitev sprejel brezčasne odobritve najnujnejšega duhovnika. Po zaslišanju krajevnega duhovnika je bila odločitev dekanijskega urada glede oskrbe duhovnika prepuščena ostalim hišam.

Grajski duhovniki v Mayerbergu

Valentin Gamer, salezijanec v Mayerbergu, je bil rojen v Laškem (Tiesser) dne 30. aprila 1767.

Franc Ksaver Fričko, resigniran (odstopljen) duhovnik iz Polzele (Heiligstein) je živel na Mayerbergu od leta 1780 do leta 1787 pri svoji materi in domačih. Kot duhovnik je umrl leta 1808. Njegov življenjepis je zapisan v Slomškovih Drobtincah iz leta 1849²⁰.

Vranečič Peter, upokojen duhovnik iz Šmartnega v Rožni dolini je umrl v Mayerbergu dne 9. oktobra 1822.²¹

Zanimivo nam je bilo preveriti omembo Prešnika v **Vodniku Ferdinanda Porsca** iz leta 1912, iz katerega so razvidni spodnji napotki

K Sv. Martinu v Rožno dolino (eno uro in pol od Celja).

V smeri severa lahko z lepimi sprehodi in koristnimi izleti zapustite Celje. Planinski teren se tu že zdavnaj umakne, vendar obstajajo tu številni griči, ki ustvarjajo življenje na tej ravnini. Med Vojnikom, Šmartnim, Veliko Pirešico, Galicijo ter Dobrno se širi gričevje z gozdovi. Vinogradi in sadovnjaki so zasedli to hribovito pokrajino. Na žalost pa je ta zaradi prevelike razdalje do mesta (Celja, op. a.) s strani izletnikov slabo obiskana. Pot je belo rdeče označena in vodi skozi kraj Lokrovec, skozi gozd, eno uro in pol do Šmartnega. Iz Šmartnega vodi težavna pot skozi gozd do Vojnika ali pa mimo Zgornje Hudinje (Ober Göttinga) na deželno cesto. Kdor želi koristiti vozno pot, pride pri **gradu Mayerberg** v Lokrovec (Lotacen) skozi Ostrožno (Forstwald) in Lanovž (Lahnhof) v Celje.²²

Hans Pirchegger v svoji knjigi »*Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte*« iz leta 1962, v petem poglavju pod »*Zemljiška gospostva in podložniške kmetije v škofiji Krka*«, omenja tudi **dvorec Prešnik (Mayerberg)**. V

²⁰ Na straneh od 81-91

²¹ Orožen, Ignacij. 1893: 518-524.

²² Porsche, Ferdinand. Führer durch Cilli und Umgebung. Cilli, Fritz Rasch, 1912, str. 52.

Pircheggerjevem zapisu o njem ni novih informacij, se pa v tej povezavi pojavlja **Friškovčev dvorec**.

Friškovčev dvorec pod hribom sveta Kunigunda se omenja leta 1676. V posestni knjigi Krške škofije je leta 1695 lastnik Simon Müller. Leta 1713 je škof dal v najem posestvo in dve podložniški kmetiji, nedaleč od dvora Mayerberg, vdovi Heleni Robida in njenim otrokom Janezu, Andreju in Mariji Elizabeti. Starejša fevdna pisma so zgorela v požaru leta 1692 v Robidini hiši v Celju. Leta 1765 je Josef Novak ta posestva združil s Prešnikom (Mayerbergom).²³

Leta 1951 je bil v čast 500-letnice mesta Celje izdan **Celjski zbornik**. V prispevku z naslovom »*Fevdalno omrežje v srednjem in spodnjem Posavinju*« omenja avtor **Janko Orožen** dvorec Prešnik 4-krat, kot je razvidno iz spodnjega besedila.

Graščina Prešnik (Mayerberg) stoji nad cesto Celje - Šmartno v Rožni dolini in je znana od druge polovice 17. stoletja. Zaloška gosposčina je imela v bližnji Slatini urad in podložnike, zato Orožen sklepa, da je Prešnik najverjetneje nastal z odcepitvijo od gosposčine Zalog. Prešniška gosposčina je imela samo en urad in 13 podložniških domačij, ki so bile v Gorici (pri Galiciji), v Brezovi, Ločah (pri Šmartnem v Rožni dolini), v Rakovi stezi (pri Novi Cerkvi), v Lipi in Globočah (pri Frankolovem). Po Zakonu o kmečki odvezi iz leta 1848 je dobil lastnik gosposčine Edvard Bartol (z brati in sestrami) 7.504 goldinarjev odškodnine. Njemu v lasti pa je ostalo le: 22 oralov obdelovalne zemlje, 19 oralov pašnikov in 39 oralov gozdov, skupaj 80 oralov graščinske posesti. Sredi 18. stoletja je grof Avgust Thurn prodal Zgornji Lanovž grofu Rudolfu Feliksu Reisingu, ki je bil tedaj tudi lastnik Prešnika. Ta je lanovško gosposčino povečal s tem, da ji je dodelil nekaj prešniških podložniških kmetij v Gorici in Lahovni (pri Celju).²⁴

Lastniki Prešnika so se v prvi polovici 18. stoletja ukvarjali tudi z opekarništvom in apneništvom. Okolica Celja je bila takrat bolj napredna od drugih krajev, saj je imela kar 41 opekarn, medtem ko jih je imel večji Maribor npr. le 23.²⁵

²³ Pirchegger, Hans. 1962: str. 219-220.

²⁴ Celjski zbornik, 1951 str. 35.

²⁵ Prav tam, str. 64.

Janko Orožen v svoji knjigi **Zgodovina Celja in okolice iz leta 1967** omenja dvorec Prešnik v t.i. tretji fazi fevdalizma, ko je bila po Habsburžanih združena posest že prevzeta in razdrobljena.

Blizu Šmartnega v Rožni dolini Orožen najprej omenja Ransperk (Rabensberg), katerega posestvo je bilo večkrat združeno z bližnjim Lembergom. Rabensberg v šestdesetih letih 20. stoletja ni več stal. V srednjem veku je bilo v okolici Šmartnega kar nekaj gradov. **Prešnik (Mayerberg)** je bil obravnavan kot odcep sosednjega Rabensberga. Nastal je južno od Šmartnega sredi 16. stoletja iz bivše pristave.²⁶

Celjski urbar iz leta 1498 navaja za Lopato dve kmetiji, v urbarju iz leta 1751 jih več ne najdemo. Posest se je močno razdrobila. Celju je bila nekako od rok in je prišla pod tri mlajše gosposčine: Prešnik, Brumberg in Zalog (urad Gotovlje). Kdaj se je to zgodilo, ni mogoče ugotoviti. Verjetno je tudi Lopata pripadala ostroženskemu gozdu. Skoraj vse dominikalne Prešniške kmetije so graščini pripadale posredno, preko posestva dvora Zeleni dol (Grüntalhof), ki je moral biti nekje v bližini. Posest tega dvorca so v drugi polovici 18. stoletja²⁷ razdelili.

V prvi polovici 19. stoletja je nadžupnija Nova Cerkev precej posesti prodala, s čimer so stari kmetje povečali svoje kmetije. Nastalo je nekaj novih dominikalnih kmetij, ki so bile podložne Dobrnici, Socki in Taboru. Rabensbergu in Lembergusta sta bili podložni dve kmetiji, Prešniku pa samo ena.²⁸

Občina Šmartno v Rožni dolini je nastala leta 1850. Obsegala je štiri katastrske občine: Šmartno, Brezovo, Rožni vrh in Rupe. Zemljiško gospostvo Prešnik je na zahodu spadalo pod katastrsko občino Brezovo, skupaj z Zalogom (urad Arclin) na vzhodu. Omenjeni gospostvi sta bili, kar se tiče posedovanja posestva, v nekakšnem ravnotežju. V okolici Šmartnega najdemo nemška krajevna imena, ki izvirajo od fevdalcev tujega rodu. Ti so prišli sem v bolj zgodnji dobi, vendar le v manjšini.²⁹

V **Celjskem zborniku iz leta 1971-72** je **Ivan Stopar** v svojem prispevku »*Grajski objekti z območja slovenske Štajerske*« namenil graščini Prešnik kratek odstavek.

²⁶ Orožen, Janko. 1967: str. 28.

²⁷ Prav tam, str. 56.

²⁸ Prav tam str. 82.

²⁹ Prav tam, str. 86.

Gračina Prešnik pri Celju je nastala šele v 17. stoletju, saj jo je leta 1668 kupil vitanjski gradnik³⁰ Johan P. Adamayer kot »na novo postavljeni dvor«. Pozneje je imela več lastnikov, dokler ni leta 1882 prešla v posest K. Strückerja, ki jo je v celoti predelal. Danes (1971, op. a.) je močno zanemarjena in služi za stanovanja. Na zemljevidu jo je Vischer upodobil kot skromno stanovanjsko stavbo, utrjeno z dvema različno velikima, danes (1971, op. a.) ne več ohranjenima stolpoma.³¹

67. Prešnik
Meyerburg
List 11. Top. št. n. e.

Slika 3: Vischerjeva upodobitev Prešnika na zemljevidu iz leta 1678. Vir: Stopar, Ivan. 1971-1972: str. 407.

Največji slovenski kastelolog Ivan Stopar je črpal snov o Prešniku iz Janischevega leksikona dežele Štajerske in iz VIII. dela Sedeža Lavantinske škofije Ignacija Orožna. Zapise obeh starejših avtorjev smo obdelali tudi mi.

Ivan Stopar je v svojem temeljnem delu »*Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji*«, s podnaslovom »*Spodnja Savinjska dolina*« (1992) besedilo izpred 20 let nekoliko nadgradil in razširil. Dodane so tudi fotografije. Nov je prepis epitafa posvečenega bratoma dvojčkoma Karlu Antonu in Ludviku Mariji Grossu, ki se nahaja vklesan v dvorni kapeli. V drugi literaturi dobeseidnega prepisa epitafa nismo našli.

Transkript epitafa se glasi:

CAROLVS ANTONIUS & LVDOVICUS MARIA

Germani Fratres

Augusta Taurinorum procreati

³⁰ Graditelj, ustvarjalec, gospodar ali poveljnik gradu. (Vir: SSKJ.)

³¹ Stopar, Ivan. 1971-1972: str. 407.

Ex comitibus de GROS et VILANOVAE
ARMANAE cognomento Familiae
ambo adhuc adolescentes
Caesareis mancipati vexillis
per Militiae gradus
ad Pro-mareschali decus provecti
sedatis pro tempore bellis
quietam Cilleiae stationem fixerunt
Ubi LVDOVICVS natu minor
vxore ducta anno 1753 comittissa IOSEPHA REISSIG
ex quatuor ejusdem puerperiis
Posthumum una cum duobus intempe-
tively reliquit; vita functus
anno 1758 aetatis 60 militiae 41
superstes CAROLVS ammisso fratre
Fraternitatis sanctionibus sancte servatis
tenera in adoptionem suscepta Prole
Caelebs paternitatis onera sustinuit implevit
donec supremum clausit diem
anno 1778 aetatis 88 militiae 71

Vtrique precum suffragium pius impentat Lector

Prevod epitafa iz latinščine se glasi takole:

KAREL ANTON in LUDVIK MARIJA,
brata dvojčka
rojena v Torinu
v rodu grofov Gross in Vilanova
s priimkom družine Armano
sta oba še mladostnika
bila predana cesarskim praporom
in ko sta se skozi vojaške čine
povzpela do časti podmaršala

ter so se vojne glede na okoliščine pomirile
sta si v Celju utrdila mirno postojanko,
kjer se je Ludvik, ki je bil mlajši,
leta 1753 oženil z grofico Jožefo Reissig
in od štirih otrok, ki jih je imel s to isto,
je enega še nerojenega [otroka] skupaj z dvema otročičema
ob nepravem času zapustil; umrl je
leta 1758 v 60. letu življenja in 41. letu vojaške službe.
Karel, ki ga je preživel, se je po izgubi brata
častitljivo držal določil bratstva,
njegovo nežno potomstvo je posvojil
in je neporočen prenašal in izpolnjeval bremena očetovstva,
dokler ni sklenil poslednji dan
leta 1778 v 88. letu življenja in 71. letu vojaške službe.

Obema naj pobožni bralec pomaga z molitvami.³²

Grajska kapela Povišanja Sv. Križa se prvič omenja ob vizitaciji leta 1751, ko je bila v rokah Rudolfa Felicijana grofa Reisiga in je imela status podružnice galicijske fare. Stavba je pozidana na pravokotni talni ploskvi v obliki podkve, tako da njen starejši del oblikuje grajsko zasnovo z zaprtim notranjim dvoriščem; k njej se prislanjata enostavni pravokotni gospodarski krili, ki oblikujeta odprto zunanje dvorišče. Starejši, stanovanjski del grajske stavbe oblikuje troje stanovanjskih kril; zapira jih ozki povezovalni, vstopni in obenem stopniščni trakt iz 1886, ki je na franciscejski mapi iz 1825 vrisan šele sekundarno. Vsa krila so dvoetažna in obsegajo poleg pritličja in gosposkega nadstropja še podstrešno poletažo z vzdolžno-pravokotnimi svetlobnimi odprtinami. Čelna fasada je na zunanji strani v osi poudarjena z altano³³, ki ga opirajo štirje pari stebrov, in atiko, ki je na vrhu okrašena s plastiko »armata«, ob straneh pa z dvema levoma, ki pridržujeta grba. Tudi začelna fasada ima v osi nad povezovalnim traktom atiko, ki je baročno oblikovana, na njej pa je letnica 1886 s kraticama C. St. (Carl Strüecker). Tu je nad polkrožnim prehodom neogotska trifora,

³² Besedilo je iz latinščine prevedel dr. Matej Hriberšek. Prav tako je pripravil transkript.

³³ Altána je *zaprt balkon ali zaprta terasa v nadstropju*. (Vir: SSKJ.)

ob njej pa stojita na konzolnih podstavkih kositrni (morda tudi svinčeni) plastiki lancknehtov³⁴. Vse fasade so neogotsko preoblikovane.

Notranje dvorišče, opremljeno s cisterno, je netlakovano in obdano z arkadami. Te opirajo v pritličju masivni kvadratni slopi, v nadstropju pa vitki, okrogli baročni stebriči. Oboki na arkadnih hodnikih so križnogrebenasti. Fasade obeh gospodarskih stavb – kril so preprosto oblikovane, nečlenjene. Razen oken in vrat nimajo arhitekturnih poudarkov. Tudi zunanje dvorišče, ki ga krili oklepata, ima cisterno – vodnjak. Osrednje krilo je zasnovano na pravokotni talni ploskvi in ima skoraj povsem simetrično razvrščene notranje prostore. Sredi stavbe je ravno stopana avla, levo in desno od nje so baročno obokani prostori; v enem izmed njih je urejeno s kamnito balustrsko ograjo opremljeno stopnišče, ki vodi v gospodarsko nadstropje. Vse sobe v nadstropju so sekundarno predeljene in opremljene z ravnimi stropi, tako da je prvotna tlorisna zasnova grajske stavbe skoraj do neprepoznavnosti zbrisana, ohranjenih pa je še nekaj baročnih vratnic in vratnih okvirov.

Stranska trakta imata v pritličju vsakokrat po tri banjasto obokane prostore, dostopne z dvorišča, medtem ko so enako organizirani prostori v nadstropju dostopni z arkadnega hodnika in imajo delno tudi še originalne lesene vratnice. V sicer večidel predelanih krilih sta v dveh sobah na stropih še ohranjena baročna štukirana okvira.

Levo od mlajšega povezovalnega trakta s stopniščem, ki zapira notranje dvorišče, je v nadstropju soba, ki je nekdanj služila za kapelo. To je edini obokani prostor v nadstropju. Strop je zrcalen, stene pa členijo štukirani pilastri in močna greda. Kapela je poslikana. Oltarna freska prikazuje cesarja Herakilusa, klečečega pred križem, ki ga z desnico objema. Letnica DCXXIX opozarja na dogodek, ko je cesar na svojih ramenih odnesel križ, ki ga je otel Perzijcem, na goro Kalvarijo. V osrednjem polju oboka je naslikana Marija Devica v oblakih, ki jih pridržujejo angeli. V obodnih poljih s štukiranimi obrobami so svetniki in svetnice, vmes pa so vaze s cveticami. Slikarski slog kaže, da so freske delo Antona Lerchingerja.

Vse grajske fasade imajo neogotsko podobo, ki je močno zbrisala starejše stavbne faze, zlasti še, ker so tudi lica starejših, še baročnih zidov, preoblečena z opeko. Tako razodeva nekdanji baročni značaj grajske stavbe poleg nekaterih nadrobnosti samo še arkadirano dvorišče.

Grajska stavba je sedaj dostopna z dvoriščne strani, kjer je nekdanj obstajal le pomožni, gospodarski dostop. S terase pred njenim prvotnim glavnim vhodom, ki se odpira proti lahko nagnjenemu pobočju, drže široke kamnitne stopnice proti nekdanjemu v osi urejenemu parku, ki je zdaj spremenjen v travnik. Na terasi stojita kamnitni baročni plastiki muz iz

³⁴ Lanckneht je vojak najemnik v Nemčiji med 15. in 17. stoletju. Vir: Wikipedija.

debelozrnatega peščenjaka, visoki okoli 2 metra. Ob stopnicah počivata na kamnitih piedestalih mogočna opečna leva.

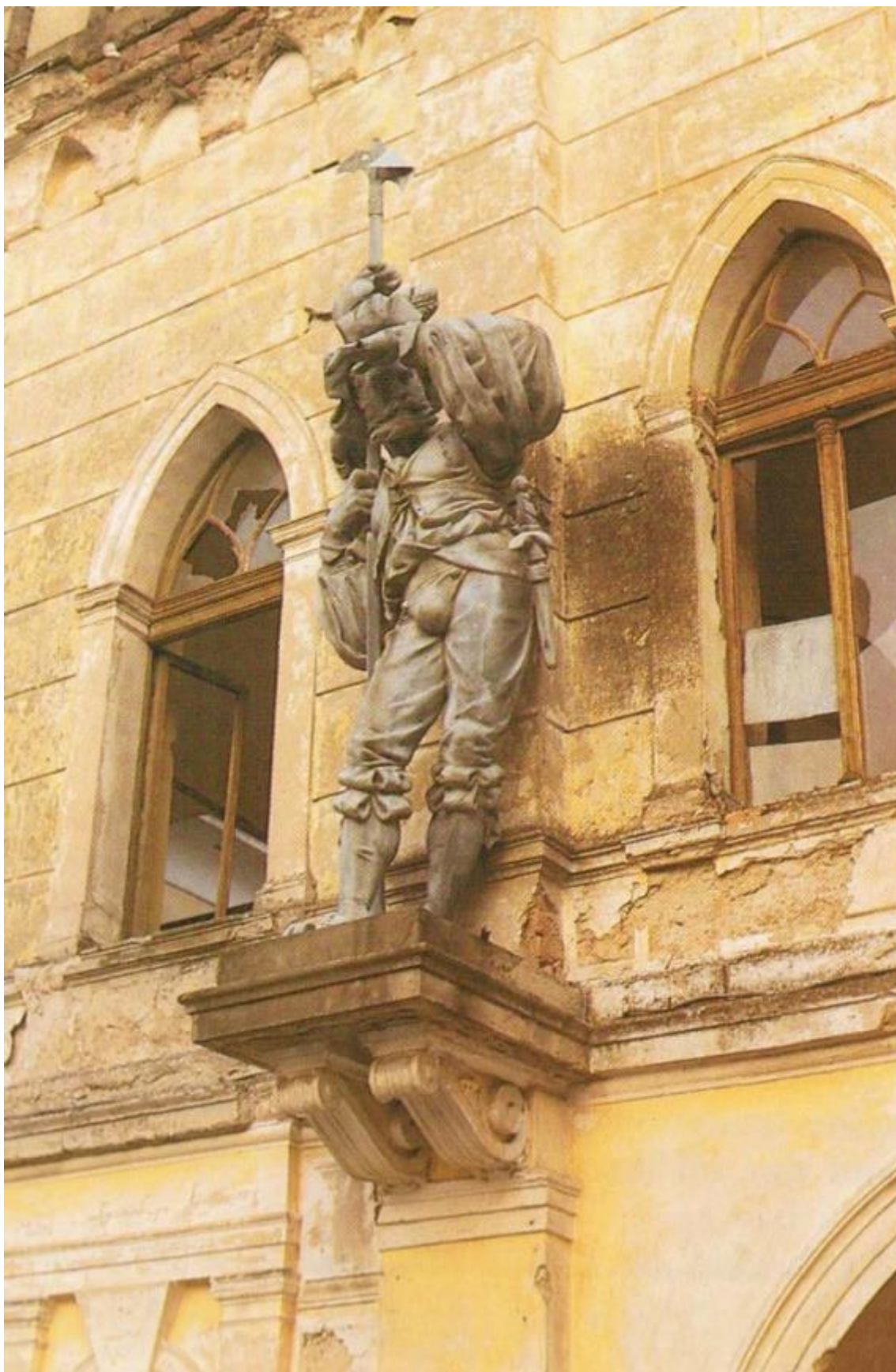
Gračino, kakršno še vidimo na upodobitvi v stari Kaiserjevi suiti, je opisal Janisch kot nadstropno stavbo z dvema kriloma, dolgih za devet oz. sedem okenskih osi in lesenim stolpičem. Ob njej omenja razsežna gospodarska poslopja in tovarno kremenčeve opeke. Ta opis je nastal pred Strüeckerjevimi predelavami, datiranimi v leto 1886, ko je stavba dobila neogotski značaj.

Iz tlorisnega posnetka je ob upoštevanju ohranjenih detajlov natanko razvidna grajska rast. V začetek 17. stoletja, v čas Adamayerja, sodi samo prednji graščinski trakt, ki pa so mu že sredi 18. stoletja dodali stranski krili, pozneje pa še gospodarski poslopji, notranje dvorišče pa opremili z arkadami. Takrat je stavba dobila enovito baročno podobo, ki je v temeljnih potezah, z neogotskimi korekturami, ostala nespremenjena vse do 19. stoletja.³⁵

³⁵ Stopar, Ivan. 1992: str. 111-117 in Stopar, Ivan. 1982: str. 618-620.

Slika 4: Dvorec Prešnik, Marija v nebeški gloriiji. Lerchingerjeva freska na oboku grajske kapele. Vir: Stopar, Ivan. 1992: str. 113.

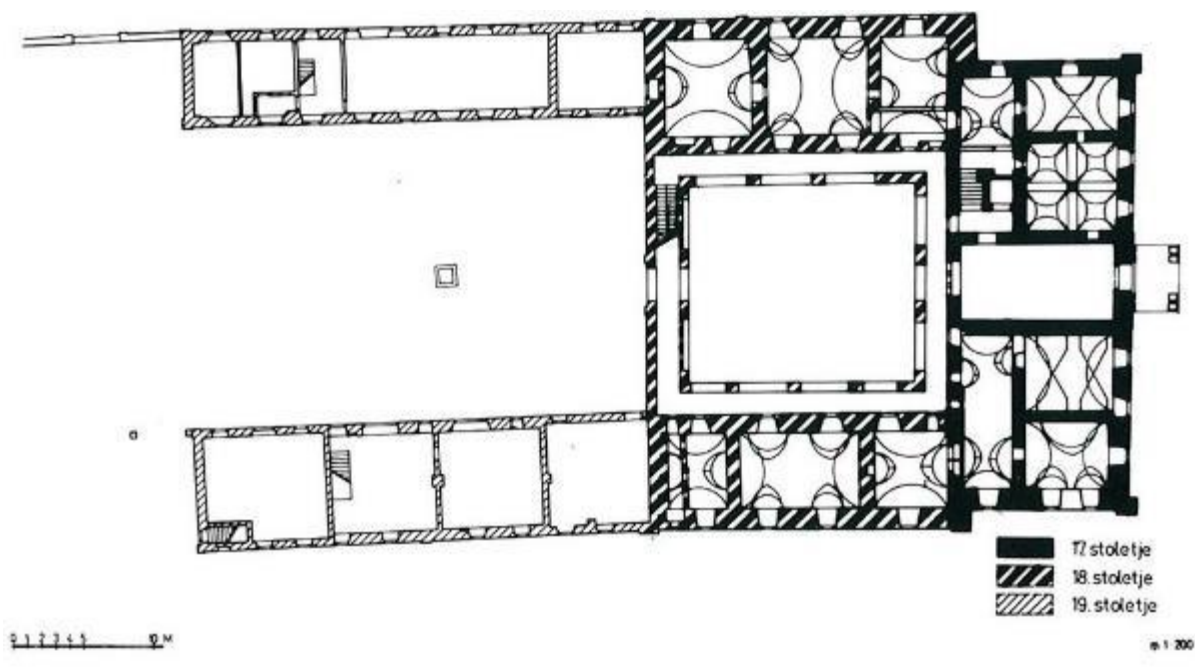
Slika 5: Prešnik, kositrni lanckneht varuje dostop na notranje dvorišče. Vir: Stopar, Ivan. 1992: str. 117.

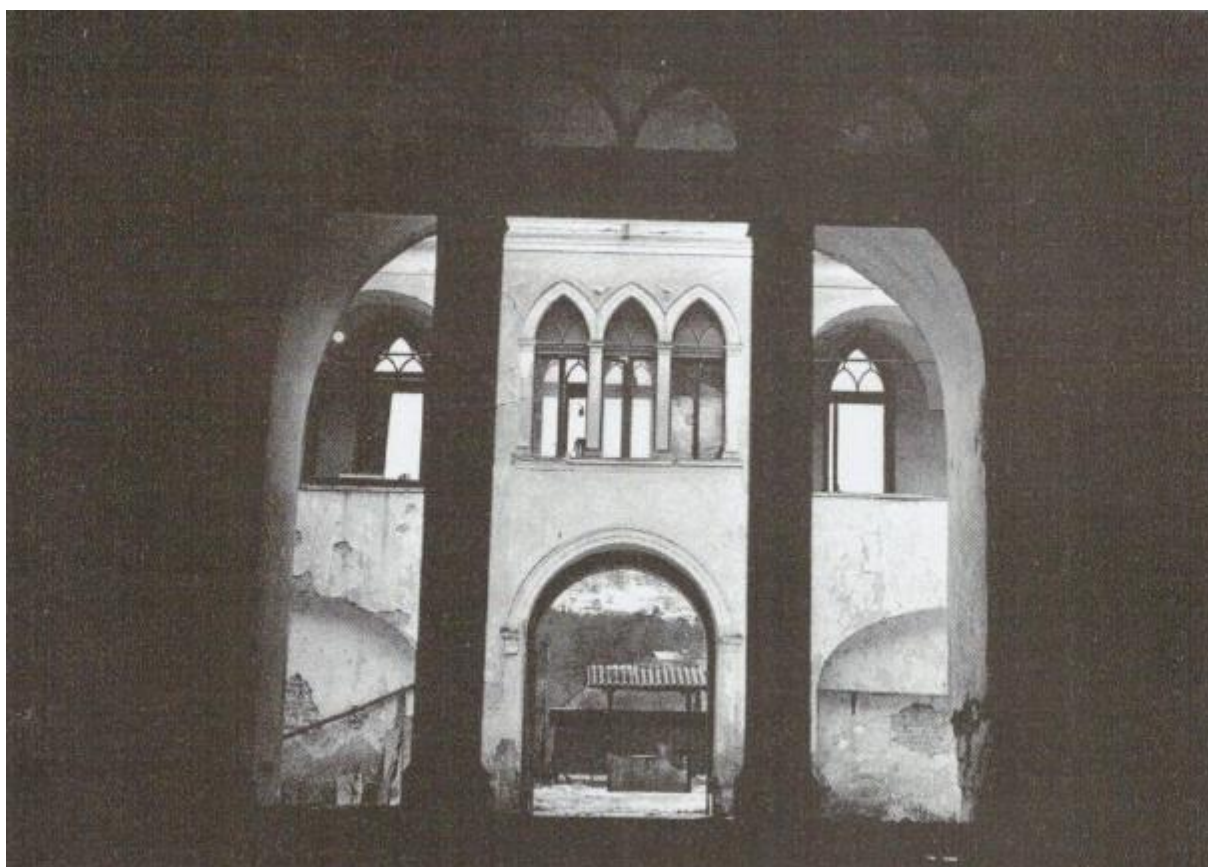
Slika 6: Dvorec Prešnik. Kolorirana litografija iz Stare Kaiserjeve suite, ok. 1830. Vir: Stopar, Ivan. 1992: str. 114.

Slika 7: Pogled na pročelje dvorca Prešnik leta 1992. Vir: Stopar, Ivan. 1992: str. 116.

Slika 8: Dvorec Prešnik, tloris pritličja z vrisanimi stavbnimi fazami. Vir: Stopar, Ivan. 1992: str. 112.

Slika 9: Dvorec Prešnik. Pogled s hodnika na grajsko dvorišče in vezni trakt leta 1992. Vir: Stopar, Ivan. 1992: str. 115.

Ivan Jakič v svoji knjigi »*Vsi slovenski gradovi; Leksikon slovenske grajske zapuščine*« iz leta 1997 piše tudi o dvorcu Prešnik.³⁶ V prispevku predstavi zgodovino dvorca, bivše lastnike in arhitekturne prvine. Besedilo je povzeto po delih Ivana Stoparja.

Slika 10: Plastiki Lancknehtov na dvoriščni strani dvorca leta 1991.

Vir: Jakič, Ivan. 1997: str. 156.

Marija Trobec v knjigi »*Naše korenine, ne smemo jih pozabiti, Šmartno v Rožni dolini od davnih do današnjih dni*«, v poglavju Gospoščina Prešnik, Zelendolski in Friškovčev dvorec iz leta 2011 piše o dvorcu Prešnik.

Že nemško ime »Mayerberg« nam pove, da je gospoščina nastala iz bivše pristave. Leta 1542 je imel lastnik Rabensberg po davčnem spisku na Prešniku 6 kmetij. Te kmetije in na novo zgrajeno pristavo je leta 1668 dobil

Ivan Pavel Adamayer, poplemeniten s pridevkom Mayerberski, ki si je pridobil še druge krške zajme³⁷ in neko imetje žičkega samostana. Žena Ivana Adamayerja je bila Marija Magdalena, roj. Pl. Runkenstein. Ivan P. Adamayer je povečal cerkev Sv. Kunigunde na bližnji gori s tem, da ji je prizidal kapelo Sv. Trojice (ss. Trinitatis). Ivanu Pavlu Adamayerju je sledil **sin istega imena**. Z njegovo hčerko se je poročil zdravnik **dr. Franc Pogačar**, ki si je pridobil še nekaj krških imenj³⁸. Naslednji znani lastnik Prešnika je bil **Rudolf Feliks grof Reissing**, ki je umrl leta 1756. Z Jožefo grofico Reissingovo je bil poročen **Karel Anton grof Gross in Villanova**. Ženi je pripadel del gospoščine, ostale dele je odkupil mož. Umrl je leta 1758 in zapustil nosečo ženo z dvema otrokoma. Skrb zanje je prevzel pokojnikov brat **Ludvik Marija**, ki se ni oženil in je umrl leta 1778. Oba brata sta se odlikovala v bojih s Turki in postala cesarska podmaršala. Pokopana sta v celjski opatijski cerkvi. Nanju spominja latinski napis v grajski kapeli na Prešniku. Od Grossov je leta 1763 kupil Prešnik **Jožef Danijel Novak**, tedaj že lastnik

³⁶ Jakič, Ivan. 1997: str. 156-157.

³⁷ Zajem je bila v fevdalizmu podelitev zemlje drugemu, pri katerem si je podelitelj pridržal nekatere dele lastninske pravice. Opredelimo ga lahko kot najširšo oznako za pravno razmerje, v katerem je nekdo prepustil drugemu kakorkoli omejeno pravico na stvari. (povzeto po <https://sl.wikipedia.org/wiki/Zajem>, iz dne 21. 12. 2018).

³⁸ Imenje pomeni premoženje. (Vir: SSKJ.)

steklarne v Rakovcu nad Vitanjem. Njemu je leta 1788 sledil **Franc Ksaver Novak**. Grossi so si ob prodaji Prešnika pridržali urad Slivnico pri Šentjurju. Leta 1805 je kupil gosposčino **Franc Anton Sebek**, ki je bil v letih 1806-1808 tudi lastnik Frankolovega. Bil je strog graščinski gospod. Čez nekaj let je gosposčino prodal in se z ženo in hčerjo umaknil v Gradec. Od tam se je docela obubožan vrnil k svojim prejšnjim podložnikom. Od Sebeka je kupil Prešnik **Simon Bartol (Warhtol)**, lastnik zgornjega Lanovža, za okrog 12.000 goldinarjev. Umrl je leta 1828 in zapustil posest svojim otrokom.

Gosposčina je imela samo 13 podložnikov v Gorici, Lipi, Ločah, na Rakovi stezi, v Brezovi in na Lopati. Po zakonu o kmetijski odvezi je dobil **Edvard Bartol** z brati in sestrami 7504 goldinarjev odškodnine. Od graščinske posesti mu je ostalo 22 oralov obdelovalne zemlje, 19 oralov pašnikov, 39 oralov gozdov, skupaj 80 oralov. Prvotno je bilo neposredne posesti več, toda konec 18. stol. so Novaki prodali kmetom mnogo zemljišč na Lopati, kjer je bila graščinska pristava Zeleni dol (Gruntal).

Leta 1864 je kupil Prešnik grof **Maksimiljan Montecucoli pl. Polinago**. Posestvo zanj ni bilo donosno, zato si je skušal pomagati z opekarno, kjer je izdeloval negorljivo kvarcitrno opeko. Zaradi nesrečne tožbe za dediščino je zapadel v dolgove in graščino so prodali na dražbi. Kupila jo je Celjska mestna hranilnica.

Od nje jo je kupil **Karel Strücker**, tovarnar izdelovalec galanterijskega usnja. Dokupil je še štiri sosednje kmetije in več posameznih parcel. Leta 1885 je prevzel graščino in ji dal sedanjo psevdogotsko-renesančno obliko. Zgradil je tudi nova gospodarska poslopja. Nekaj časa je bil lastnik Bežigrada pri Teharju in pristave na Rožnem griču pri Šmartnem. Nazadnje se mu je zmešalo. V ljudskem spominu se je ohranil kot tipičen graščak.

Poznejši lastniki so bili **Ana Strücker** (1900), sedem članov **rodbine Marschal** (1908), **Ferdinand Ladislav Fery** (1911), **Evgen in Marija Jarc** (1907), **Janko in Kamilo Tompa** (1920). V letu 1920 je lastnik dvorca in posesti do ene polovice postal Janko Tompa, zadnji veleposestnik iz družine Tompa. Ob agrarni reformi po prvi svetovni vojni je dobil denarno odškodnino za nacionalizirana posestva na Jastrebarskem na Hrvaškem. Preselil se je v domači kraj svojega pradede Ferdinanda Feryja, kjer je od zakoncev Jarc kupil dvorec Prešnik³⁹ s pripadajočim veleposestvom, kjer je neuspešno gojil hmelj. Zato je posestvo leta 1924 prodal **Martinu Amszu**. Kasneje, leta 1929 si je dvorec lastil **Karel Kubeš**. Zadnji

³⁹ Okrajno sodišče Celje, Zgodovinska zemljiška knjiga, vložna številka 312, katastrska občina Šentjungert (Sv. Kunigunda). V zemljiški knjigi sta vpisana oba brata, Janko in Kamilo, vsak kot lastnik polovice dvorca in posestva.

omenjeni upravnik je bil leta 1939 **inženir Mirko Müller**. **Nekatere starejše priče so nam na terenu povedale, da naj bi bil Müller le upravnik in ne lastnik posestva.** Leta 1941 je dvorec zasedel nemški okupator. Po vojni je prešel v splošno ljudsko premoženje. Danes (leta 2011, op a.) stanujejo v dvorcu družine in v njem domuje Rdeči križ mesta Celje.⁴⁰

Ugotavljamo, da je Marija Trobec natančno opisala bivše lastnike dvorca od prvega do zadnjega. Očitno je lastnike posestva in zgradbe iskala v arhivih v starih zemljiških knjigah in na sodišču.

V isti knjigi piše **Marija Trobec** o Prešniku še v poglavju »*Turistične zanimivosti Šmartnega*«. Ob lokalni cesti Celje - Šmartno stoji v naselju Gorica graščina Prešnik, ki je bila omenjena že leta 1542 kot dvorec v lasti Ranšperske gosposčine. Dvorec je bil v letih od 1542 do 1751 velikokrat obnovljen in dozidan. V letu 1751 je bila urejena grajska kapela Povišanje Sv. Križa. Leta 1886 so v neogotskem stilu obnovili fasado, dodali plastike dveh levov in kositrnih Lancknehtov v naravni velikosti. Danes (2011, op. a.) je v dvorcu skladišče Rdečega križa in nekaj stanovanj. Zaradi slabega vzdrževanja stavba hitro propada. Če se ne bo našel nekdo, ki bi se lotil obnove s spodbudo občine Celje, bo tudi ta spomin na našo preteklost za vedno odšel v pozabo. Okoli dvorca so se nekoč razprostirali prekrasni vrtovi, imenitnosti gosposčine dvorca pa je še posebej poudarjal ribnik, ki so ga ročno izkopal pred približno 200 leti. Ob prihodu prve elektrike v Celje in začetku Westnove tovarne naj bi po pripovedovanju ljudi na ribniku delovala celo manjša elektrarna. Pozimi so na ribniku lomili led, ki so ga uporabljali celjski mesarji. Na izpustu vode je bil mlin, kjer so mleli ajdovo, koruzno in pšenično moko. Danes (2011, op. a.) ima nadzor nad ribnikom sklad kmetijskih zemljišč in gozdov RS, v najemu pa Branko Buhinjak, ki se ukvarja z ribogojstvom.⁴¹

2.3 Prešnik v legendah

Janko Orožen je v svoji knjigi »*Gradovi in graščine v narodnem izročilu*« iz leta 1936 objavil dve zanimivi legendi v povezavi s Prešnikom. Obe sta bili zapisani na podlagi ustnih virov.

Bog je pravičen

Neki graščak na Prešniku je bil zelo bogat. Po veri je bil luteran, živel je pa brezbožno. Svojo ženo je imel na Dunaju, na Prešniku pa je živel z ženo, ki mu jo je prepustil njegov prijatelj in oskrbnik. Radi obilnega denarja je znorel. Na stranišču je uporabljal mesto papirja denar, ki ga je imel celo knjigo. To je opazil njegov sluga; pobral je na stranišču tisti denar, ga očistil

⁴⁰ Trobec, Marija. 2001: str. 30-31.

⁴¹ Prav tam, str. 188 - 190.

in obogatel. Graščaka so prepeljali v Galicijo; kmalu nato je umrl. Vse premoženje je dobila njegova nepravna žena. Pa tudi ta je žalostno končala. Nekoč hoče priviti visečo svetilko in stopi na stolček. Ali stolček se ji izpodmakne, žena pade v znak in si zlomi hrbtenico. Njenega pravega moža, tistega oskrbnika, pa je vol nabodel na roge, ga vrgel v jasli in mu razparal trebuh. Kmalu nato je izpihnil svojo dušo. Osemdesetletni starček, sicer nekdanji prijatelj tistega graščaka, je pripovedoval te stvari in nazadnje pristavil: »Kakršno življenje, takšna smrt!«

Skopi in kruti graščak

Eden izmed preševskih graščakov je bil zelo skop in krut. Nikdar se ni oženil in nagrabil si je mnogo premoženja. Ker ni vedel, kam bi spravil denar in dragocenosti, se je odločil, da jih zazida. Najel si je v ta namen zidarja in mu obljubil lepo nagrado. Ko je bilo delo opravljeno, pa obljube ni držal; mesto da zidarju izplača nagrado, mu je odsekal glavo.⁴²

Na spletu smo našli še legendo o gradu Prešnik, ki je napisana v nekoliko širši obliki. Žal avtor prispevka, ki je podpisan kot »johanbank« ni navedel vira. Kljub temu smo njegovo verzijo objavili, ker menimo, da je spletni portal radiotelevizije Slovenija dokaj zanesljiv vir, saj ima urednike, ki prispevke odobrijo ali zavrnejo. Razširjena različica legende gre takole:

Ko se je delilo bogastvo na Zemlji, se je nekega gradu to bogastvo še kako dotikalo. Bil je prekrasen bogat grad, viden daleč naokoli. Lep, bel, z mnogimi stolpi in stolpiči, prelep na majhnem hribu. Vsakdo je že na daleč videl, da tukaj morajo prebivati zelo bogati grajski, ki so si privoščili mnogo razkošnih zabav in čajank.

Prešniški gospod se je poročil s princesko, ki je bila daljna sorodnica same cesarice na Dunaju. Ker je bil grad preveč oddaljen od blišča in slovesa samega cesarskega mesta, se je zato prešniška gospa odločila odpotovati nazaj na Dunaj in tam prebivati. Graščak je ostal sam in vse bolj osamljen, zato je kmalu našel sebi nadomestno ljubico in ženo. Čeprav je bil po veri luteran, je njegovo življenje bilo zelo brezbožno in razsipno. Njegova ljubica je bila pravzaprav žena graščakovega oskrbnika, ki ga ni nič motilo, da je njegova žena bila graščakova ljubica. Kmalu se je začela kazati kazen za takšno življenje, ki je temeljila izključno na denarju in bogastvu. Graščaku se je počasi začelo mešati v glavi. Ko se je moral

⁴² Orožen, Janko. 1936: str. 151-152.

olajšati, je namesto papirja uporabljal kar denar, saj ga je imel na razpolago zelo veliko. Kmalu se je to razvedelo, ko je njegov sluga to videl, je počakal in ko je graščak opravil svoje, je sluga opral denar in kmalu postal zaradi tega zelo bogat. Zdaj je sluga izkoristil priliko in prijavil graščaka za norega in kmalu so ga zaradi tega odpeljali v umobolnico. Njegova ljubica je to hitro popravila in ga poiskala v umobolnici in ga zopet odpeljala nazaj na grad. A njegova norost je napredovala in nekega večera je ušel z gradu in se začel potepati povsod. Nazadnje so ga našli v Galiciji in ga odpeljali nazaj na grad, kjer je kmalu umrl. Nič bolje se ni godilo njegovi ljubici. Nekega večera se je povzpela na stolček, da bi privila visečo svetilko, a se je stolček spodmaknil in nesrečna ljubica je padla in si tako poškodovala hrbtenico, da je umrla. Njegovega pravega moža je kmalu po tistem nabodel vol, ga vrgel v jasli in mu razparal trebuh. Kmalu zatem je izdihnil svojo dušo. Kakor so živeli, tako so umrli.

Naslednik tega nesrečnega norega graščaka je bil tako bogat, da je postal skop in krut vladar. Bil je tako skop, da si ni privoščil niti poroke niti potomstva. Morda ga je imel, a se o tem ni nikoli govorilo. Ščasoma je imel že takšno bogastvo, da je sklenil večino tega zazidati na skrivno mesto. Najel je v ta namen zidarja in ko mu je obrazložil, kaj bi rad, mu je obljubil tudi zelo veliko in dobro nagrado, če bo le izvršil njegovo naročilo do potankosti in molčal o tem. A ko je ubogi zidar končal svoje delo, kruti graščak ni držal svoje obljube. Namesto denarja in nagrade je ubogega zidarja dal obglaviti. Kmalu zatem je tudi graščak končal svoje življenje na krut način. Ko se je sprehajal po obrobju gradu, ga je nenadoma zadela strela in graščak je omahnil preko zidu in končal nekje daleč spodaj na skalah. Še danes se ne ve, kam je dal graščak zazidati svoj zaklad in kako celoten sistem deluje. Gradu ni več, zato je slutiti, da mora biti nekje daleč spodaj pod razvalinami, kjer čaka na nekoga, ki bo znal razvozlati skriti načrt graščaka, ki je dal svoj zaklad zazidati.⁴³

2.4 Izbrani zapisi o dvorcu Prešnik iz periodike in iz spletnih virov

Z dvorcem Prešnik so se ukvarjali tudi na IV. osnovni šoli v Celju. Mimo Prešnika so pod mentorstvom učitelja zgodovine in geografije Mojmirja Mosbruckerja speljali kolesarsko pot. Na šolski spletni strani je o dvorcu navedenih nekaj osnovnih informacij.⁴⁴

⁴³ http://www.rtvsllo.si/modload.php?&c_mod=blog&op=func&func=print&c_menu=35916 z dne, 1. 11. 2018.

⁴⁴ <http://www.o-4os.ce.edus.si/razno/2002/kolesarska-pot/index.htm>, iz dne 28.10 2018.

Dvorec Prešnik se omenja tudi v povezavi s **celjskim Rdečim križem**. Socialna komisija pri Rdečem križu (RK) Celje je skrbela za stalni dotok oblačil, obutve, posteljnine in drugih artiklov v svojem skladišču za kritje sprotnih potreb in za slučaj potreb ob elementarnih in drugih nesrečah. Od leta 1969 pa do konca leta 1990 se je v akcijah zbralo preko 87 ton oblačil, spodnjega perila, posteljnine, odev, obutve, opreme za dojenčke in majhne otroke ter drugega materiala. Navedeni material je bil skladiščen v **prostorih graščine Prešnik v Šmartnem v Rožni dolini** in je služil potrebam: Centra za socialno delo Celje, patronažne službe Zdravstvenega doma in bolnice Celje, zapora Celje, domov Golovec Celje in Miha Pinter Dobrna ter drugih domov oskrbovancev, brezdomcev, socialnih delavcev OŠ, krajevnih skupnosti, individualnih družin in posameznikov ter drugih (prizadetih v požarih, pri izlivu vode ali kako drugače potrebnih pomoči).⁴⁵

Matjaž Zupan je v **reviji Gea** leta 1997 objavil reportažo o dveh podobnih dvorcih: **Prešniku pri Šmartnem in Pogledu pri Ločah**. Povzeli smo njegovo predstavitev Prešnika.

Stavba gradu Prešnik ima klasično notranje zaprto dvorišče in tudi zunanje dvorišče, ki je na eni strani odprto. Najprej so v 17. stoletju pozidali osnovno pravokotno stavbo, h kateri so v 18. stoletju prislonili dva stanovanjska trakta in ju povezali z nekakšnim povezovalnim traktom ter tako dobili zaprto notranje dvorišče. Zadnja prizidava je bila v 19. stoletju, ko so k že obstoječi štiritraktni stanovanjski zasnovi prislonili še dve enostavni gospodarski krili in s tem oblikovali zunanje dvorišče. Čelna fasada je v sredini okrašena z balkonom, ki ga podpirajo štirje pari visokih stebrov. Nad njim stoji tako imenovana atika (prosto stoječa kulisa na vrhu grajskih stavb, namenjena lepotnemu okrasu stavbe), ki jo sestavljata dva leva, ki se opirata na grba in kip viteza v sredini. Na tej strani je nekdanji vhod, do katerega peljejo kamnite stopnice, ob katerih ležita približno meter in pol dolga opečnata leva. Te stopnice so nekoč vodile v mogočen urejen park, od katerega je danes ostala le še lepo oblikovana ravnica, prerasla s travo. Še vedno pa je ohranjen manjši park oziroma neke vrste terasa, ki se razprostira levo in desno od stopnic (v širini stavbe), kjer stojita dvometrski muzi iz debelozrnatega peščenjaka. Zanimiva je tudi začelna fasada, kjer je danes vhod. Ima obliko mostiča. Tudi ta ima atiko, in sicer baročno oblikovano. Polkrožni vhod je na obeh straneh okrašen z velikima kipoma lancknehtov, kar bi lahko simbolično pomenilo, da varujeta vhod. Fasade so neogotsko preoblikovane, kar je razvidno že pri samih oknih, ki imajo tipične gotske značilnosti, saj so visoka in koničasto zaobljena na vrhu. Notranje dvorišče je tipično

⁴⁵ https://www.rks.si/f/docs/Novice/Rdec_i_kriz_Celje_bilten.pdf, iz dne 28.10.2018.

arkadirano z masivnimi kvadratnimi slopi, ki jih v nadstropju nadomeščajo baročni stebriči. Notranjost je popolnoma predelana. Edini ohranjeni del je obokana kapela s fresko device Marije v oblakih. Kapela je zaklenjena, tako da vstop vanjo ni mogoč, ključ pa ima "stanovanjska"⁴⁶, ki tudi upravlja celoten objekt. Prvobitna notranjost je torej izginila, z izjemo nekaterih soban, v katerih so ohranjene še nekatere baročne vratnice in vratni okviri z motivi levjih glav, izrezlanih iz lesa. Vse ostalo je izginilo oziroma bilo pokradeno. Na stopnišču, kjer na steni visi okoli štiri krat pet metrov velik lesen okvir, so tatovi izrezali in odnesli sliko. Dvorec se že od nekdanj uporablja kot stanovanjska stavba. V Prešniku danes (1997, op. a.) živi devet družin. Pravijo, da jim nič ne manjka, strah ji je le razpok na stenah, ki so vsak dan večje.⁴⁷

Slika 11: Čelna fasada dvorca Prešnik leta 1997. Vir: Zupan, Matjaž. 1997: str. 6.

⁴⁶ Leta 1997 je »stanovanjska« oz. upravnik stanovanj bila še MOC, preden je leta 2004 upravljanje vseh občinskih stanovanj predala v upravljanje družbi Nepremičnine d.o.o.

⁴⁷ Zupan, Matjaž. 1997: str. 6-7.

Slika 12: Muza sredi manjšega parka pred dvorcem. Vir: Zupan, Matjaž. 1997: str. 6.

Slika 13: Kositrna vojaka na začetni fasadi. Vir: Zupan, Matjaž. 1997: str. 6.

Slika 14: Opečnati lev ob stopnicah, ki vodijo do nekdanjega vhoda. Vir: Zupan, Matjaž. 1997: str. 6.

Slika 15: Dvorišče s povezovalnim mostičem. Vir: Zupan, Matjaž. 1997: str. 6.

Reportažo, namenjeno širšemu občinstvu, smo zasledili na straneh **mariborskega častnika Večer**, v rubriki »Iz Celjskega«. Avtor reportaže s pomenljivim naslovom »*Vse vedo samo kamniti zidovi*« ni podpisan. Omenjen je le avtor obeh fotografij **Goran Radić**, ki bi lahko bil tudi avtor prispevka. Avtor spretno prepleta legendo z bujno zgodovino dvorca in žalostnim

trenutnim stanjem, v katerem se dvorec nahaja. Ugotavlja, da je dvorec star več kot 400 let, po vojni pa je bil spremenjen v 14 stanovanj.

Nekje na pol poti med Celjem in Šmartnim v Rožni dolini, se razprostira ogromen travnik z mogočno graščino iz 17. stoletja. Dvorec Prešnik s svojo mistično preteklostjo pogostokrat buri duhove med mimoidočimi, ki se sprašujejo o zgodovini dvorca in ugibajo, kaj se v njem dogaja danes. Znano je, da je danes (december, 2017 op. a.) lastnik dvorca Mestna občina Celje, upravitelj zgradbe pa je družba Nepremičnine d.o.o., ki nima podatka, kdaj so graščino spremenili v stanovanja, pojasnjuje Tadej Lebič, iz omenjene družbe: *»Po naši oceni so po vojni dvorec naselili z ljudmi od povsod. V dvorcu je po naši evidenci 14 stanovanj, pri tem je treba povedati, da so nekatera stanovanja samo sobe, v uporabi so skupne toalete.«*

Od 14 stanovanj je eno še vedno ohranjena grajska kapela povišanja Svetega križa. Ta se prvič omenja leta 1751. Takrat je kapelica imela status podružnice galicijske fare. Ta status je dolga leta ohranjala, a kasneje služila le kot stanovanjski prostor. Na vprašanje, v kakšnem stanju so zdaj stanovanja, je Lebič odgovoril: *»Stavba je še vedno v postopku denacionalizacije, zato vanjo vlaganja niso smiselna. Izvedena so bila zgolj nujna vzdrževalna dela za varnost stanovalcev.«*

Družba Nepremičnine d.o.o. je ocenila, da standard stanovanj v dvorcu ne zadostuje normalnim kriterijem za bivanje. *»Zato smo vse stanovalce izselili in jim omogočili bivanje drugje,«* je povedal Lebič (december, 2017 op. a.). Poleg stanovanj ima v dvorcu svoje prostore tudi Rdeči križ, a za odgovore in pojasnila na Rdečem križu Celje niso bili na voljo. Kakšna bo prihodnost poslopja, ne ve nihče. Bo morda tako, kot se konča legenda? Takole gre: *»Po smrti graščaka, njegove ljubice in oskrbnika, je starec, ki je zgodbo takrat pripovedoval in se je ohranila do danes, zaključil s pomenljivim stavkom: Kakršno življenje, takšna smrt.«*⁴⁸

⁴⁸ Večer, 6. 12. 2017. <https://www.pressreader.com/slovenia/vecer/20171206/281861528836369>, iz dne 23. 9. 2018.

Slika 16: Kljub dejstvu, da je dvorec decembra 2017 bil že izpraznjen, okolica ni bila brez življenja. Na travniku se je paslo več deset krav. Foto: Goran Radić. Vir: Večer, 6. 12. 2017.

Slika 17: »Lancknehta« nadzorujeta dvoriščno stran dvorca. Portali petih oken so gotski, masivni dvoriščni vhod pa ima romanski obok. Foto: Goran Radić. Vir: Večer, 6. 12. 2017.

Državni lokacijski načrt za območje Šmartinskega jezera je predvidel izvedbo ekološke sanacije jezera in pripadajoče komunalne infrastrukture:

- izgradnjo kopališča (odcepitev zaliva s pomočjo nasipa, gostinska ponudba in sanitarije, travnik za sončenje, parkirišče, kampiranje);
- prireditveno rekreacijsko območje (stolp z razgledno platformo in steno za plezanje, oder na vodi s tribunami, športno rekreacijske naprave, igrišča, gostinska ponudba)
- turistične nastanitvene kapacitete s potrebno infrastrukturo;
- izgradnjo in označitev mreže pohodnih poti;
- zagotovitev privezov za plovila;
- igrišče za golf;
- **delna sanacija dvorca Prešnik (kulturne prireditve, poletna restavracija).**

V 9. členu Uredbe o državnem prostorskem načrtu⁴⁹ je za območje Šmartinskega jezera res bila predvidena ureditev na območju igrišča za golf. »Boljši časi« so se obetali tudi na samemu dvorcu Prešnik. 9. člen je predvidel:

- gradnjo golfskega igrišča z 18 luknjami;
- prenovo in spremembo namembnosti dvorca Prešnik za potrebe golfskega igrišča, klubske prostore, kulturne prireditve, gostišče, prireditvene prostore in apartmaje;
- parkirišča na stavbišču dvorca Prešnik;
- prenovo dvorca Prešnik in pripadajočega parka skladno s konservatorskimi izhodišči⁵⁰.

Nekdanjo kapelico naj bi rekonstruirali, prenovili naj bi tudi pripadajoči park. Upoštevali naj bi osno zasnovo dostopa vhoda v dvorec do lokalne ceste. Na območju golfskega igrišča so predvideli posaditev skupine dreves. Vodotoke na območju golfskega igrišča naj bi v celoti ohranili. V gozdu, kjer bi potekala igralna polja, bi ohranili posamezna večja drevesa, igralna polja ob gozdu pa bi prilagodili gozdnemu robu.

⁴⁹ Uradni list RS, št. 33/07, 70/08 - ZVO-1B in 108/09. <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED4493>, iz dne 16. 10. 2018

⁵⁰ Konservatorski program za dvorec Prešnik nikoli ni bil napisan, saj za to ni bilo naročnika (investitorja). Ob nujni delni sanaciji stavbe, leta 2012/13 je celjska OE ZVKDS izdala kulturnovarstvene pogoje, pod katerimi naj bi delna sanacija dvorca potekala. Postopek je vodila višja konservatorica Nataša Podkrižnik, univ. dipl. umet. zgod.

Na območju golfskega igrišča bi zasadili skupine dreves. Vegetacijo ob novem gozdnem robu in vegetacijo ob vodotokih bi sanirali in dosadili z avtohtonimi rastlinskimi vrstami. Vzorce in gostoto saditve bi prilagodili obstoječim vzorcem in sestavi vegetacije. Znotraj območja golfskega igrišča bi postavili lesene paviljone, gradnja drugih objektov pa ne bi bila dovoljena. Zagotovili bi dostop do vodnih zemljišč po priobalnih zemljiščih.

Državni prostorski načrt je izdelal Razvojni center Planiranje, d. o. o., Celje, pod številko 243/06 v juliju 2009. Žal je Uredba o državnem prostorskem načrtu za območje Šmartinskega jezera ostala samo na papirju. Uredba je bila izdana v Ljubljani, 15. julija 2010. Podpisal jo je takratni predsednik vlade Borut Pahor. Načrt prenove dvorca Prešnik do leta 2018-2019 ni uresničen, ker ni investitorja.

Na spletni strani <http://kalejdoskop.blog.siol.net> smo prebrali zanimiv blog avtorice, ki se je podpisala pod psevdonimom M&M. Njeno zanimivo pisanje odraža stanje dvorca meseca maja, 2010.

»Te dni sem kolesarila do Prešnika. Nekajkrat na leto mi uspe, da se peljem mimo in od daleč je videti, da nihče ne živi notri. Še od blizu sem bila v enakem prepričanju. Čisto od blizu pa... Stanovalci so me čudno gledali, ko sem se želela sprehoditi po notranjem dvorišču s fotoaparatom v rokah. Na stranskem vhodu ni izgledalo, prej se pa seveda nisem pozanimala, da so med kipi napeljene vrvice za sušenje perila, da so notri stanovalci... Ker tudi meni ni všeč, da se kdo obrača na našem domačem dvorišču, sem zelo na hitro naredila par škljoccev iz notranje strani dvorca. Od daleč sem potem posnela še nekaj fotk.«⁵¹

Na blog se je še po treh letih v forumu odzval anonimen stanovalec Prešnika. Pod naslovom *»Sedaj se celo ruši«*, z dne 24. 10. 2013 je takole komentiral posege na stavbi: *»Pred nekaj dnevi so se odločili občinski "veljaki", da nujno potrebujemo novo greznico in čistilno napravo (za okna in streho pa nikoli denarja). Zaradi nestrokovnega pristopa se sedaj ena stran graščine podira, saj so spodkopali temelje. Dvorca Prešnik ni porušila v 400 letih nobena vojna, noben potres..., sedaj pa jo je nekdo, ki mu je očitno čisto vseeno, porušil čez noč... :(Nas stanovalce, pa srce boli, ko gledamo kaj delajo z našo dediščino... Žalostno, res žalostno!«⁵²*

⁵¹ M&M, <http://kalejdoskop.blog.siol.net/2010/05/08/presnik/>, iz dne 22. 10. 2018.

⁵² Prav tam.

3 Osrednji del raziskovalne naloge

3.1 Obisk Mestne občine Celje (MOC) in pogovor z Vladom Koželom

2. oktobra 2018 smo obiskali MOC, oddelek za družbene dejavnosti. Tam smo dobili nekaj informacij od Vlada Kožela, ki nam je priskrbel vire, ki so bili na voljo na MOC. Podal nam je tudi nekaj praktičnih napotkov za raziskovanje.

Septembra 2018, ko smo dvorec prvič obiskali, stavba ni bila več naseljena. Stanovalci so bili izseljeni leto prej. Naleteli smo na bivšo stanovalko, ki je iz nabiralnika pobirala pošto, ki je še prihajala na njen "stari" naslov.

Gospod Vlado Kožel je povedal, da bi bila obnova dvorca zahtevna in draga, saj gre za zakonsko zaščiteno objekt. Obnova bi morala potekati strogo v skladu z kulturnovarstvenimi pogoji, ki jih določi restavrator iz Zavoda za varovanje kulturne dediščine (ZVKD).

Po tem, ko je MOC leta 1999 postala lastnica objekta, so leta 2012 izvedli nekaj nujnih vzdrževalnih del. Stavba se je namreč začela rušiti sama vase.

Vlado Kožel nam je priporočil obisk ZVKD OE Celje, kjer naj bi za dvorec Prešnik imeli kulturno varstvena izhodišča, morda celo konservatorski program. Izročil nam je nekaj pomembnih virov in dokumentov v zvezi z dvorcem Prešnik, ki so se nahajali na MOC:

- tri načrte graščine iz leta 1979 (tloris pritličja, tloris nadstropja in prerez – naris graščine), ki so objavljeni v prilogi te raziskovalne naloge;
- Izvleček iz elaborata takratnega ZVKND iz leta 1989, ki obsega **opis graščine, varstveni režim in razvojne usmeritve in ime upravljalca** (v Jugoslaviji je to bil t.i.. "upravni organ" Ekonomija "Šmartno" iz Šmartnega v Rožni dolini);
- poročilo o pregledu nosilne konstrukcije, s priloženimi fotografijami stanja objekta in popis del za izvedbo nujnih vzdrževalnih del iz leta 2012, (oba dokumenta je pripravil Tomaž Klančnik, u.d.i.g.);
- Kulturnovarstvene pogoje iz leta 2012, pod katerimi so bila opravljena nujna vzdrževalna dela na objektu;
- Pogodbo o oddaji stanovanjskega fonda dvorca Prešnik v upravljanje in gospodarjenje družbi Nepremičnine d.o.o., iz leta 2008;
- naslovnico Sodbe v imenu ljudstva, v kateri je Upravno sodišče RS zavrnilo zahtevek za denacionalizacijo dedičev zadnjega lastnika dvorca Prešnik (24. 1. 2017).

Nekaj dokumentov zaradi poslovne tajnosti nismo mogli prevzeti. Vseh omenjenih šest dokumentov smo natančno pregledali. Njihovo vsebino smo povzeli v raziskovalni nalogi.

Gospodu Vladu Koželu⁵³ smo posebej hvaležni za topel sprejem ter praktične nasvete in ideje za raziskovanje.

Slika 18: G. Vlado Kožel nam je podal nekaj zanimivih idej za raziskovanje. Foto: Bojan Rebernak.

3.2 Problematika lastništva dvorca po drugi svetovni vojni do danes

Raziskali smo, kako je bilo z lastništvom dvorca Prešnik po drugi svetovni vojni. Novoustanovljena država Slovenija je leta 1991 uvedla za določene nepremičnine denacionalizacijo, kar pomeni, da je začela vračati premoženje prvotnim lastnikom, v veliki večini tujcem. Tako naj bi bilo tudi s Prešnikom.

V Jugoslaviji je leta 1989 bil zadnji upravni organ (upravljalca) stavbe in okoliškega posestva "Ekonomija Šmartno" s sedežem v Šmartnem v Rožni dolini. Dvorec je po razpadu Jugoslavije in osamosvojitvi Slovenije (obdobje 1991 – 1999) ostal družbena lastnina državljanov Slovenije oz. nove države Republike Slovenije.

Oktober 1999 je Državni zbor Republike Slovenije sprejel Zakon o lastninjenju kulturnih spomenikov družbeni lastnini (ZLKSDL)⁵⁴. Tedanji predsednik državnega zbora Janez

⁵³ Vlado Kožel, višji svetovalec za kulturo iz Oddeleka za družbene dejavnosti MOC, ustni vir.

⁵⁴ http://www2.gov.si/zak/zak_vel.nsf/1ad10b3d6577d484c1256616002db516/c12563a400338836c12568100046981c?OpenDocument, iz dne 1.11. 2018.

Podobnik je podpisal ta Zakon, ki v Prilogi 2 objavlja seznam kulturnih spomenikov, ki postanejo last občin. MOC je 20. 10. 1999 postala lastnica Prešnika – Graščine (EŠD 4370)⁵⁵ Ker je bila do takrat zgradba v državni (družbeni) lasti, zanjo nihče ni skrbel. Klavrno, brez vzdrževalnih del je propadala več kot petdeset let. Namenjena je bila za neprofitna (socialna) stanovanja, ki jih je do leta 2008 upravljal služba občinskega stanovanjskega sklada (fonda). 3. 1. 2008 je MOC s podjetjem Nepremičnine Celje d.o.o. sklenila Pogodbo o oddaji stanovanjskega fonda v upravljanje in gospodarjenje. MOC je s to pogodbo podjetju Nepremičnine dala v upravljanje 202 stanovanji pod pogoji, kot jih je določala pogodba.⁵⁶

Med njimi je bilo tudi 14 stanovanj na Prešniku.

Posest v okolici Prešnika je kupila družba Elektro Turnšek nepremičnine d.o.o., v lasti Turnšek Janka in Tanje. V neformalnih pogovorih smo izvedeli, da naj bi podjetje želelo od MOC odkupiti tudi dvorec. Ker pa naj bi bili načrti za obnovo v neskladju s kulturnovarstvenimi pogoji (Turnšek naj bi na območju dvorca postavil silose), je prodaja objekta padla v vodo.⁵⁷

Lastništvo dvorca MOC je postavila pod vprašaj tožba dedičev zadnjega lastnika Prešnika na Upravno sodišče RS zaradi domnevno krivične denacionalizacije. Tožba oz. pritožba dedičev (Renate Barac Peršin iz Komende, Renate Hillebrand iz Wackernheima v Nemčiji in Hannesa Liedla iz Münchena v Nemčiji) je bila s strani Upravnega sodišča RS zavrnjena s sodbo⁵⁸ z dne 24. 1. 2017. Tožnike je v tožbi zoper Republiko Slovenijo, Ministrstvo za kulturo RS, zastopala odvetniška pisarna Klep d.o.o.. Postopek denacionalizacije dvorca je trajal od leta 1991 do leta 2017. Končal se je s sodbo Upravnega sodišča RS. Pritožba dedičev na Upravno sodišče RS je bila zavrnjena, tožba izgubljena. Dediči niso bili upravičeni do ničesar. MOC je tako z dnem 24. 1. 2017 ostala lastnica objekta – dvorca Prešnik.

Poleti 2018 pa se je glede lastništva Prešnika spet zapletlo. Dediči so se pritožili na sodbi Upravnega in kasneje še Vrhovnega sodišča na Ustavno sodišče Republike Slovenije. Slednje je ustavni pritožbi tožnikov **ugodilo in dne 19. 6. 2018 zavrnilo sodbo Vrhovnega sodišča, z**

⁵⁵ Odlok o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju občine Celje (Uradni list SRS, št. 28/86, Uradni list RS, št. 15/90 – popravek in 1/92 - popravek).

⁵⁶ Pogodba o oddaji stanovanjskega fonda v upravljanje in gospodarjenje, MOC, 3.1. 2008.

⁵⁷ Vlado Kožel, Nataša Podkrižnik in prebivalci KS Šmartno v Rožni dolini, ustni vir.

⁵⁸ Sodba v imenu ljudstva, Upravno sodišče republike Slovenije, I U 1586/2015-15, Ljubljana, 24.1. 2017.

dne 23. 11. 2016 in sodbo Upravnega sodišča, z dne 3. 2. 2015.⁵⁹ Zadevo glede lastništva dvorca Prešnik je Ustavno sodišče vrnilo nazaj v odločanje na Upravno sodišče. Iz tega sklepamo, da dvorec Prešnik leta 2019 še nima dokončnega lastnika. MOC je, če smo prav razumeli sodišče, le **začasen lastnik** vse do dokončne odločitve sodišča.

Na odločitev Vrhovnega sodišča se je na našo pobudo odzvala tudi pravna služba MOC. Mnenje pravne službe MOC se sklicuje na zemljiškoknjižni izpisek, ki dokazuje, da je kulturni spomenik Prešnik leta 2018 v lasti MOC. Kulturni spomenik Prešnik je leta 2018 prešel tudi v upravljane MOC oz. ga ni več upravljala družba Nepremičnine d.o.o. Ne glede na odločbo Ustavnega sodišča, s katero se zadeva glede lastništva nepremičnine Prešnik vrača na prvo stopnjo oz. v ponovno obravnavo, se lastništvo nepremičnine ne spreminja. Še vedno je veljavna nacionalizacija na podlagi sodbe, torej upnikom ni priznana denacionalizacija vsaj do takrat, ko bo sodišče zopet obravnavalo zadevo. Takrat bo morda odločilo tudi drugače. Iz prakse pa vemo, da takšen sodni proces lahko traja desetletje ali tudi več.

⁵⁹ Odločba ustavnega sodišča, Ustavno sodišče republike Slovenije, Up-159/17-14, Ljubljana, 19. 6. 2018. <http://odlocitve.us-rs.si/documents/74/b1/up-159-17-doc.pdf>, dne 4.11. 2018.

Sestavljeni izpis za parcelo iz zemljiške knjige in zemljiškega katastra

čas izdelave izpisa: 8.11.2018 - 10:59:42

Nepremičnina

tip nepremičnine:	1 - zemljiška parcela
vir ID znaka:	1 - zemljiški kataster
ID znak:	parcela 1069 *73
katastrska občina 1069 ŠENTJUNGERT parcela *73 (ID 4827348)	

Podatki o zemljiški parceli, vpisani v zemljiškem katastru:

površina parcele (m2)	3.457
------------------------------	-------

Plombe:

Z nepremičnino ni povezana nobena zemljiškoknjižna zadeva, o kateri še ni pravnomočno odločeno.

Osnovni pravni položaj nepremičnine:

ID osnovnega položaja:	1903162	
vrsta osnovnega položaja:	101 - vknjižena lastninska pravica	
delež:	1/1	
imetnik:		
1. matična številka:	5880360000	
firma / naziv:	MESTNA OBČINA CELJE	
naslov:	Trg celjskih knezov 009, 3000 Celje	
začetek učinkovanja vpisa imetnika	20.07.2017 14:13:30	
omejitve:	Opozorilo: v primeru več omejitev z istim časom učinkovanja vpisa se vrstni red ugotovi na podlagi dodatnih opisov pri posamezni izvedeni pravici ali zaznambi.	
ID omejitve	čas začetka učinkovanja	vrsta
11942408	01.01.1849 00:00:00	612 - zaznamba - urejanje prostora

Slika 19: Sestavljeni izpis za parcelo iz zemljiške knjige in zemljiškega katastra, ki dokazuje, da je od 20. 7. 2017 nepremičnina Prešnik v lasti MOC. Vir: Pravna služba MOC.

3.3 Vzdrževanje dvorca

Jeseni leta 2012 je MOC kot lastnica dvorca Prešnik zaradi pritožb stanovalcev naročila izvedeniško mnenje o stanju nosilne konstrukcije in ostalih poškodbah na objektu. Cenitev in strokovno poročilo⁶⁰ je pripravil Tomaž Klančnik, u.d.i.g. V letih 2012-2013 je bil dvorec Prešnik delno saniran.

Tomaž Klančnik je ugotovil, da je dvorec Prešnik sestavljen iz dvoetažnega bivalnega dela in dveh gospodarskih poslopij, ki sta na severozahodnem delu bivalnega objekta. Zaradi

⁶⁰ Klančnik, Tomaž. September, 2012.

nezadostnega vzdrževanja streh objekta naj bi na objektu nastale poškodbe, ki so že leta 2012 ogrožale varnost stanovalcev in obiskovalcev. V poročilu so opisana mesta, ki predstavljajo največjo nevarnost. Klančnik je priporočal sanacijo le-teh v najkrajšem možnem času.

Popis poškodb na stavbi:

1. Napuščni izzidani venec na vrhu jugovzhodne fasade je bil na dolžini cca 1,50 m razpokan in nagnjen navzven. Ker se je poškodba nahajala tik nad glavnim vhodom je obstajala nevarnost za stanovalce in obiskovalce v primeru padca dela venca.

Slika 20: Poškodovan napuščni izzidani venec na vrhu jugovzhodne fasade. Foto: Tomaž Klančnik. Vir: Klančnik, Tomaž. September, 2012.

2. Poškodovano ležišče strešnega povezja, kot posledica zamakanja strehe ob kapi. Zaradi zamakanja je strohnel strešni poveznik na ležišču ter popustil spoj med poveznikom in opiračo. Za sanacijo opisane poškodbe je Klančnik predlagal najprej sanacijo strešnega povezja na ležišču. Po sanaciji ležišča povezja bi bilo potrebno del venca, ki je nagnjen, porušiti in ponovno pozidati. Pri pregledu notranjosti celotnega ostrešja je Klančnik opazil še več poškodovanih ležišč strešnih poveznikov. Zato je predvidel sanacijo teh poškodovanih ležišč strešnega povezja.

Slika 21: Poškodovano ležišče strešnega povezja je bila posledica zamakanja strehe. Foto: Tomaž Klančnik.

Vir: Klančnik, Tomaž. September, 2012.

3. Na južnem delu strehe so z grebena odpadli slemenjaki. Na več delih strehe je bila poškodovana tudi strešna kritina. Zaradi navedenih vzrokov naj bi streha zamakala, posledično so se pojavile poškodbe na ostrešju in lesenih stropovih. Zato je Klančnik tudi tu predlagal čimprejšnjo sanacijo.
4. Na zahodnem gospodarskem posloplju so zaradi zamakanja poškodovane strešne kritine propadle strešne letve in špirovci. Obstajala je velika verjetnost porušitve dela napušča. Klančnik je predlagal sanacijo vsaj pred prvim snegom.

Slika 22: Poškodovan napušč zaradi zamakanja strehe na zahodnem gospodarskem poslopju. Foto: Tomaž Klančnik. Vir: Klančnik, Tomaž. September, 2012.

5. Na vrhu fasade nad vhodom na dvorišče bivalnega dela je bil zaradi poškodovanih pločevinastih obrob **močno poškodovan zgornji del fasadnih zidov**. Pojavile so se velike razpoke. V izogib nadaljnjemu propadanju fasade je Klančnik predlagal obnovo pločevinaste obrobe, ki naj bi preprečevala zamakanje fasadnega zidu.

Slika 23: Z razpokami poškodovan zgornji del fasadnih zidov nad vhodom na dvorišče bivalnega dela. Foto: Tomaž Klančnik. Vir: Klančnik, Tomaž, September, 2012.

Cenilec škode Tomaž Klančnik je v poročilu opozoril le na najbolj kritična mesta, ki bi jih bilo potrebno sanirati v najkrajšem možnem času, v izogib ogrožanja življenj stanovalcev in preprečitev nastajanja nadaljnje škode na objektu. Tomaž Klančnik svoje poročilo povzame z ugotovitvijo, da je objekt potreben celovite obnove.

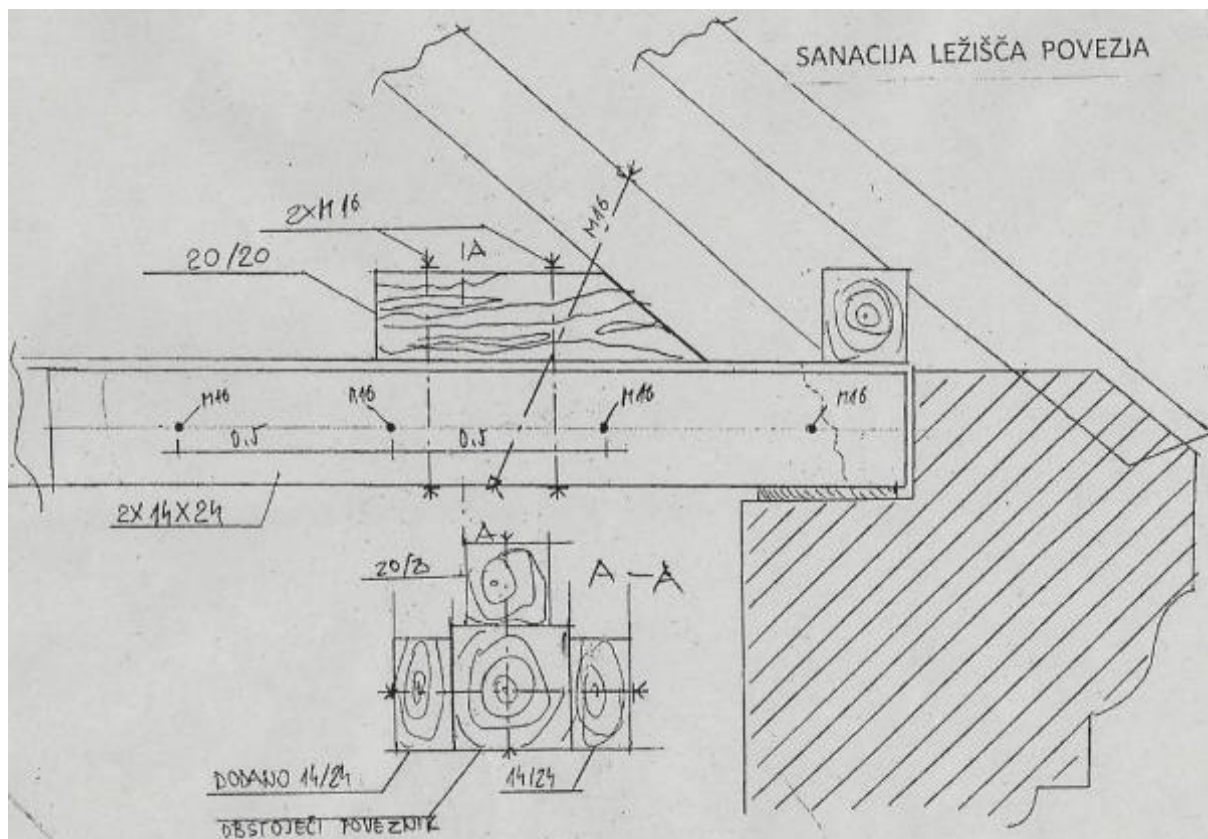
Za potrebe sanacije je Tomaž Klančnik v naslednjem dokumentu popisal nujna vzdrževalna dela.⁶¹

V popisu je Klančnik predvidel:

- sanacijo poškodovanega venca na čelni fasadi;
- sanacijo ležišč povezij;
- sanacijo strešne kritine;

⁶¹ Klančnik, Tomaž. 11. 10. 2012.

- popravilo napušča na gospodarskem poslopiju. Klančnik je popisal potrebno količino materiala in izvedbo del. Priložil je tudi lastni načrt zahtevne sanacije ležišča povezja. Popis potrebnega materiala in del je MOC kot investitorju verjetno služil kot osnova za izdelavo predračuna izvajalca.

Slika 24: Načrt sanacije ležišča povezja. Avtor načrta: Tomaž Klančnik. Vir: Klančnik, Tomaž. September, 2012.

O izvajalcu, ki je dvorec Prešnik delno saniral, in samem izvajanju del nismo dobili nobenih podatkov oz. dokumentov. Obrazloženo nam je bilo, da gre za poslovno tajnost. Gradivo smo morali črpati z anketiranjem in intervjuvanjem stanovalcev in krajanov Šmartnega v Rožni dolini. Ustni viri pa so manj zanesljivi od pisnih. MOC je kot lastnica objekta opravila vzdrževalna dela tudi v kleti, ki je bila zaradi starih in neuporabnih cevi večkrat poplavljena. Stanovalci so se večkrat pritoževali zaradi slabih življenjskih razmer v stavbi. Zaradi strogih predpisov niso bili opravičeni niti do nujnih posegov npr. montaže modernejših oz. močnejših luči, ki so si jih želeli. ZVKD ni dopuščal opravljati del v preveliki meri z betonom, zato so investitorji morali uporabljati apno in restavratorske mase. Tudi izvajalcev takšnih del ni lahko dobiti, saj morajo biti strokovnjaki za restavratorska dela. Potek obnove vedno

nadzoruje konservator iz ZVKDS, ki za vsak poseg izda kulturnovarstvene pogoje, ki jih je pri obnovi potrebno upoštevati.

Decembra 2012 se je MOC na podlagi izvedenskega mnenja strokovnjaka Tomaža Klančnika odločila sanirati ostrešje in del fasade na kulturnem spomeniku. Pred gradbenim posegom v objekt je MOC pridobila kulturnovarstvene pogoje, ki jih je bilo potrebno med sanacijo dosledno upoštevati. Postopek priprave kulturnovarstvenih pogojev je vodila Nataša Podkrižnik.

Postavila je naslednje pogoje:

Streha dvorca je morala ohraniti obstoječ volumen, opečno kritino in naklon strešin.

Dotrajani deli ostrešja so morali biti zamenjani z novimi lesenimi elementi.

Sanacija poškodovanih delov strehe (prekrivanje poškodovanih delov strehe, menjava poškodovanih in dotrajanih opek in strešnih elementov, sanacija – menjava pločevinastih strešnih obrob, pregled in čiščenje odtočnih žlebov...).

Sanacija zaključnega dela fasade – injektiranje razpok v strukturi zidov, rušenje dotrajanega dela venca in rekonstrukcija po obstoječi obliki in strukturi ometov.

Konservatorica je pred izvedbo del zahtevala sestanek z investitorjem in izvajalcem del, kjer je podala podrobnejša navodila za izvedbo del. Pogoji so veljali eno leto od dneva njihove izročitve investitorju (MOC).

V obrazložitvi Podkrižnikova piše, da so pri pregledu objekta pooblaščenec osebe ZVKDS, MOC in družbe Nepremičnine Celje d.o.o. ugotovile, da je bil objekt slabo vzdrževan in da je v slabem stanju tudi streha, ki je bila prekrita leta 1991. Posledično so zaradi zamakanja strehe nastale poškodbe na lesenem ostrešju in fasadi. Podkrižnikova je pri ogledu ugotovila tudi, da so ogrožene tudi parkovne in fasadne plastike (kipi), ki bi jih bilo zaradi nevarnosti odtujitve potrebno deponirati na varno mesto.

Za kulturni spomenik velja 134. člen ZVKD-1, ki predvideva splošni varstveni režim, da se varujejo vse zunanje značilnosti, kot so: gabariti, zasnova pročelij, florisni rasporedi, značilni naravni in umetni materiali ter konstrukcijske značilnosti, ustreznost namembnosti, značilna pojavnost v prostoru, arheološke plasti, razmerja spomenika in posebej njegovo vplivno območje.⁶²

⁶² Kulturnovarstveni pogoji za sanacijo ostrešja in dela fasade na kulturnem spomeniku Dvorec Prešnik. MOC, 02-7016/11-05/12-NP. 5. 12. 2012.

3.4 Delo na domoznanskem oddelku Osrednje knjižnice Celje

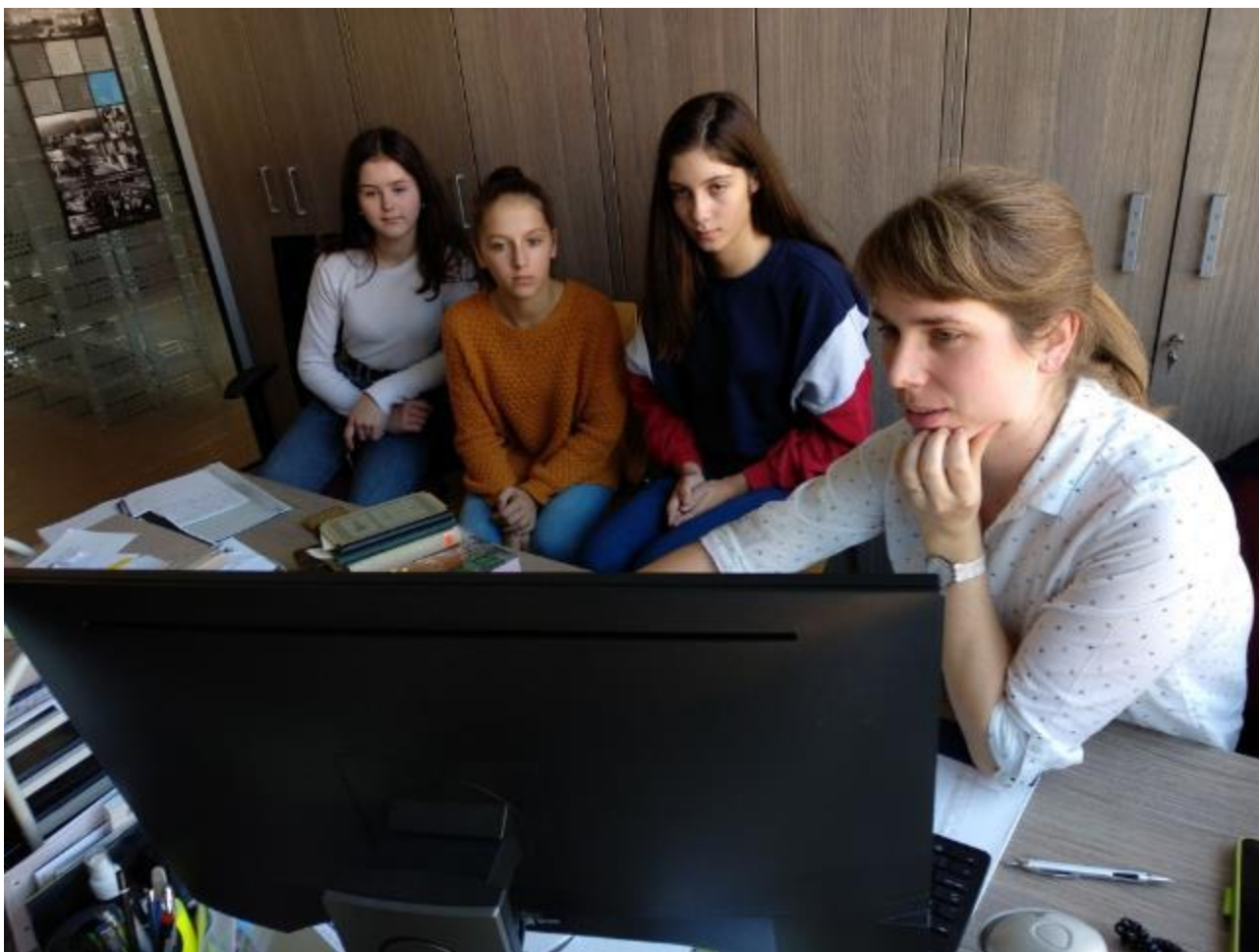
V OKC nas je na domoznanskem oddelku s spletnimi načini iskanja literature seznanila ga. Alenka Hren Medved. Skupaj smo si ogledali njihove ohranjene starejše pisne vire. Izvedeli smo veliko zanimivih ter priročnih podatkov v zvezi s Prešnikom, ki pa so bili razdrobljeni po raznovrstnih pisnih virih. Naša naloga je bila, da smo jih časovno opredelili v pravilnem zaporedju, interpretirali (napisali »zgodbe«) in pravilno citirali. Ob razlagi Alenke Hren Medved so se nam pojavljala nova vprašanja, na katera smo v raziskavi poskušali poiskati odgovore. V roke smo dobili izvirno literaturo iz 19. stoletja, kar je bilo za nas nekaj povsem novega. Material, naslovnica, jezik, pisava in celoten izgled knjige je popolnoma drugačen od knjig, ki jih danes dobimo v knjižnici. Veliko oviro nam je poleg pisave gotice predstavljala tudi arhaična nemščina iz prve polovice 19. stoletja, ki smo jo le težka razumeli. Pomoč smo poiskali pri Aninem starem očetu.⁶³

Še manj je bilo na voljo slikovnega gradiva, saj smo v OKC dobili le razglednico Šmartnega v Rožni dolini z dvorcem Prešnik v ozadju iz leta 1900. Razglednica je lepo ohranjena in predstavlja popestritev naše raziskovalne naloge.

Alenka Hren Medved nam je pokazala spletno iskanje virov s pomočjo spletne strani Digitalne knjižnice Slovenije⁶⁴ (dLib), kjer je iskanje omemb dvorca in njegovega kraja kot ključnih besed »Prešnik« (nem. »Mayerberg«), »Šmartno v Rožni dolini« (nem. »Rosenthal«) ... enostavno. Tako smo dobili veliko novega gradiva, ki ga je bilo potrebno preučiti in interpretirati. V omenjenih virih so nam velik izziv predstavljale stare nemške mere, denarne enote ..., ki jih je bilo potrebno razumeti in ovrednotiti z današnjimi merskimi enotami in denarjem. Tudi to je bil naš cilj.

⁶³ Gospod Srečko Klepej, Anin stari oče.

⁶⁴ <http://www.dlib.si/>, iz dne 10. 12. 2018.

Slika 25: Od leve proti desni: Ana, Nika, Taja in ga. Alenko Hren Medved v OKC. Foto: Bojan Rebernak.

Zanimiv nam je bil turistični vodnik iz 19. stoletja. Bil je preprost in skromnejši od današnjih, brez slik, ki bi prikazovale zanimive izletniške točke. Na prvi pogled je bili suhoparen. Ko pa smo prebrali nekaj kratkih odstavkov o Prešniku in skušali razumeti pomen zapisanega, smo spremenili mnenje. Prešnik z okolico je bil opisan zelo natančno, tako da si ga je bralec lahko predstavljal. Problem starih turističnih vodnikov je razumevanje stare nemščine in berljivost pisave gotice.

Alenka Hren Medved nam je poleg Cobiss-a, ki smo ga že poznali, pokazala še Anno⁶⁵ («Avstrijski» dLib») in spletno stran Europeana⁶⁶. Naučila nas je izluščiti bistvene podatke, saj je bilo vseh zadetkov na spletu veliko. Osredotočiti smo se nameravali na še živeče priče, ki so v dvorcu stanovale po drugi svetovni vojni.

Prešnik (Mayerberg) smo želeli locirati tudi na starejših kartah, ki jih je kar nekaj na voljo.

⁶⁵ <http://anno.onb.ac.at/>, iz dne 10. 12. 2018.

⁶⁶ <https://www.europeana.eu/portal/sl>, iz dne 10. 12. 2018.

Slika 26: : Izsek Šmartnega v Rožni dolini in dvorca Prešnik (Mayerberg) z okolico iz vojaške karte 1763-1787. Vir: Slovenija na vojaških zemljevidih 1763-1787, opisi, 5. zvezek. First Military Survey (1763-1787).

Na vojaškem zemljevidu Slovenije iz 18. stoletja lahko razberemo ime večjega kraja Sct. Martin (Šmartno v Rožni dolini). Na karti je južno označen naš dvorec z nemškim imenom Mayerberg. V komentarjih te karte so omenjene vasi Slačjek, Slatina v Rožni dolini in vas Prešnik, ki je od Podgore in Gorice pri Šmartnem oddaljena četrtr ure hoda. V okolici Podgore (Skonz Gore) je med t.i. »trdnimi zgradbami«⁶⁷ omenjen enonadstropen dvorec Prešnik. Stavba ima tri strani. Leži na blagi vzpetini in bi lahko sprejela stotnijo⁶⁸ vojakov. V okolici dvorca Prešnik so manjši potoki, spodaj po travnikih večinoma muljasti, zgoraj kamniti, tečejo pa po globokih strugah. Od Lopate vodi proti gradu Prešnik in vasi Prešnik strma, mestoma kamnita, vendar prevozna pot. Od Prešnika proti Šentjungertu je pot strma in težko prevozna. Pot proti Slatini v Rožni dolini in Slačjeku je strma in blatna. Enaka pot je proti

⁶⁷ Med »trdne zgradbe« so sodile z opeko in kamnom zidane zgradbe, torej tiste, ki niso bile lesene (op. a.).

⁶⁸ Stotnija je vojaška enota, ki šteje približno 100 mož. Ime izhaja iz rimske centurije – stotnije. (Vir: SSKJ.)

Šmartnem v Rožni dolini. Območje med Slačjekom in Golnim vrhom obvladujejo vzpetine. Tamkajšnji gozdovi so po večini visoki, v okolici vasi Prešnik pa je gozd bolj nizek in grmičast.⁶⁹

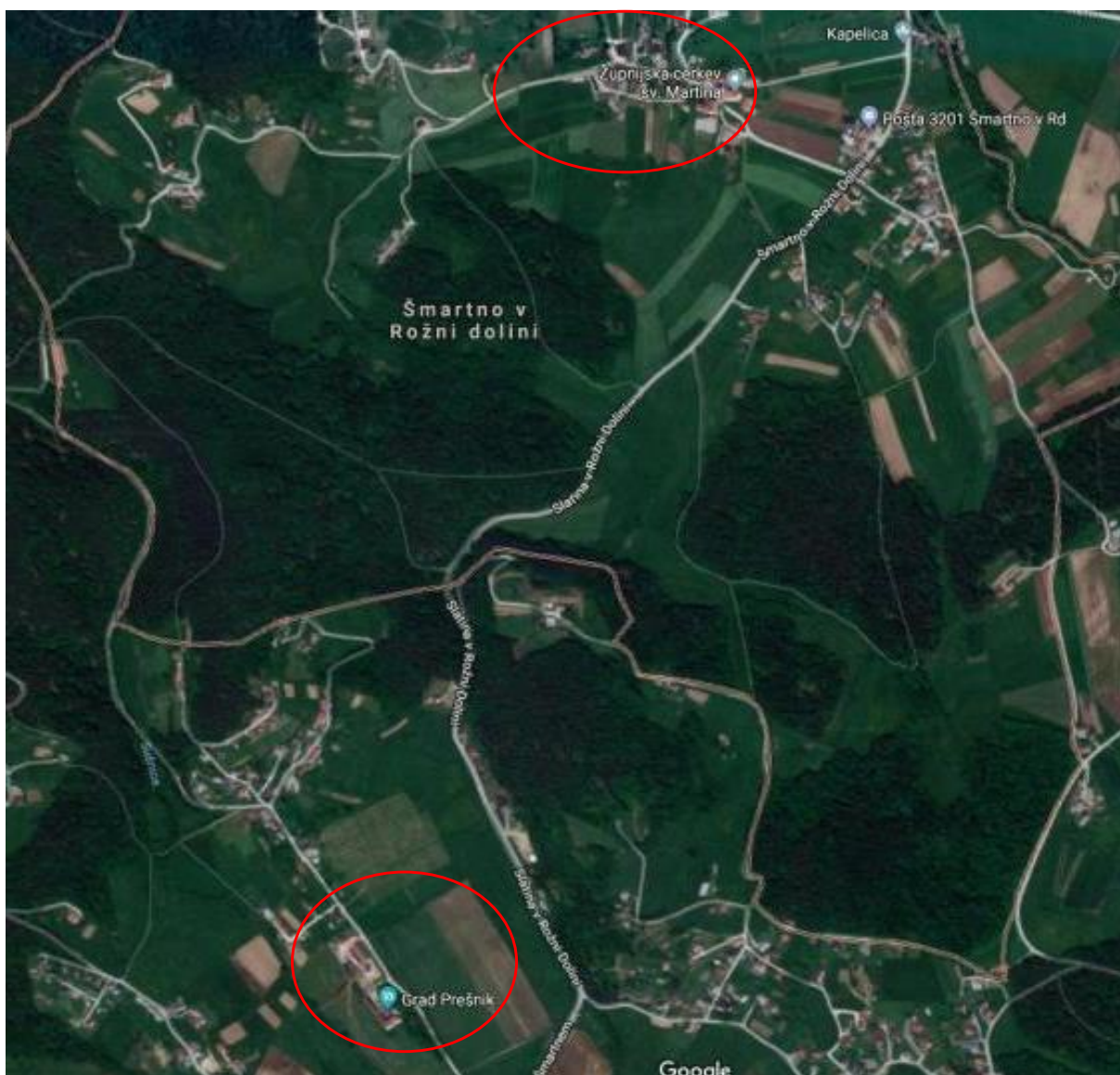

Slika 27: Izsek Šmartnega v Rožni dolini in dvorca Prešnik z okolico iz franciscejskega katastra (1825). Vir: <http://arsq.gov.si/Query/bild.aspx?VEID=216497&DEID=10&SONZNR=1>, iz dne 19. 1. 2019.

V franciscejskem katastru je lokacija dvorca zlahka razvidna. Dvorec se nahaja južno od Šmartnega v Rožni dolini (St. Martin) in ni poimenovan. Okoli Prešnika so izsekane površine

⁶⁹ Rajšp, Vincenc. Grabnar, Marija. 1999: str. 21-22.

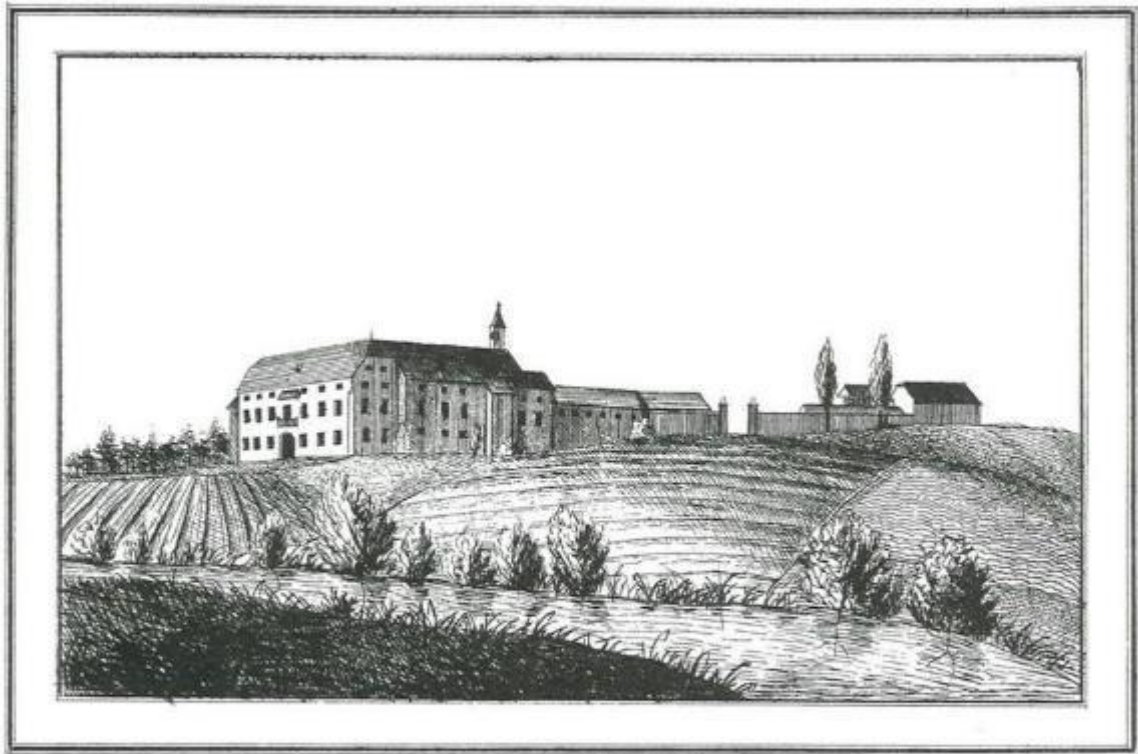
(polja, travniki, pašniki) in predvsem gozd. Graščina je nekoliko odmaknjena od vasi Prešnik. Do nje vodi iz vasi cesta, ki se ne nadaljuje proti naselju Šmartno.

Slika 28: Izsek Šmartnega v Rožni dolini in dvorca Prešnik z okolico. Vir: <https://www.google.com/maps>, iz dne 19. 1. 2019.

Na sodobnem orto-foto posnetku iz Google maps-s je lokacija dvorca zlahka razvidna in tudi poimenovana kot Grad Prešnik. V primerjavi s karto iz začetka 19. stoletja je še več gozda izkrčenega za obdelovalne površine. Okolica Prešnika je gosteje poseljena, vidne pa so tudi številne ceste, ki povezujejo naselja.

V obdobju 1824-1833 je Kaiser risal podobe slovenještajerskih mest, trgov in dvorcev, ki so bile kasneje litografirane.

*Schloß Mayerberg
dem H. C. Franz Anton Sebegg geh.
im Cillier-Hause.*

Slika 29: Dvorec Mayerberg (Prešnik). Vir: Stara Kaiserjeva suita 1824-1833. Str. 49.

Kaiser je dvorec narisal v 19. stoletju. »Suita« nam predstavlja izgled dvorca za čas lastnika Franca Antona Sebegg-a, rojenega v celjski kresiji, kot je podpisano pod sliko. Iz slike se lepo vidi glavni vhod, ki se je ohranil do danes. Nad vhodom še ni balkona s štirimi stebri. Nad njim še ni atike z dvema levoma, grboma in vitezom. Pred vhodom še ni parka, stopnic, dveh nimf in dveh opečnatih levov. Vso to okrasje je dal narediti Karel Strücker v 19. stoletju. Na severnem traktu je viden izzidek (»spahnjenica«), ki je bil namenjen stranišču. Danes tega izzidka ni več. Opažen je ozek stolp, ki ga danes tudi ni več. Iz dveh stebrov na koncu severnega trakta pa je danes narejen nekakšen »slavolok«, skozi katerega vodi cesta v notranjost graščine. Okolica gradu je še v današnjem času namenjena obdelovalnim površinam (polja, travniki, pašniki).

V OKC smo dobili kopijo izvirne razglednice Šmartnega iz leta 1900. Založnik je bil S. Magolič iz Celja.

Slika 30: Razglednica vedute Šmartna v Rožni dolini s Prešnikom in jezerom na manjši sliki iz leta 1900. Vir: Domoznanski oddelek OKC, št. NC8000000209.

Razglednica je bila napisana 7. 9. 1900. Vsebina sporočila »V uti pri Stožirju sedimo, pa dobro Rožno vince pimo!« nam pove, da je zbrana družba izletnikov verjetno sedela v gostilni Stožir in uživala. Vischer (prva upodobitev dvorca Prešnik, 1678) je na svojem zemljevidu dvorec upodobil kot skromno stanovanjsko stavbo, utrjeno z dvema različno velikima stolpičema. Kaiser (1824 – 1833) na svoji suiti stolpov nima. Na razglednici smo opazili, da je imel Prešnik leta 1900 masiven stolp. Tudi Ivan Stopar je pisal, da leta 1971 stolpov ni bilo več. Za mnenje smo vprašali priznanega ljubiteljskega zgodovinarja Albina Apotekarja, ki meni, da je na razglednici zagotovo graščina Prešnik.⁷⁰ Svoje prepričanje utemeljuje z dejstvi, da se na povečavi razločno vidijo zgornja desna tri okna in del strehe. Prav tako je razločno vidna atika v središču stavbe, ki je danes nekoliko drugačna, pod njo je trojno okno (trifora). Na levi strani so še tri okna, ki jih na posnetku zakriva drevje. Stolp je bil na desni in je danes podrt pod višino slemena ter izgleda kot terasa (balkon). Leta 1900 je imel stolp na sebi očitno še dva manjša stolpiča. Na obzidjih so stolpiči nekoč predstavljali čuvajnice. Posnetek je na razglednico zelo »nerodno« umeščen tudi zato, ker je postavljen poševno in narejen iz mesta, kjer levo polovico dvorca zakriva drevje. Pred dvorcem je bilo jezero - verjetno glavni

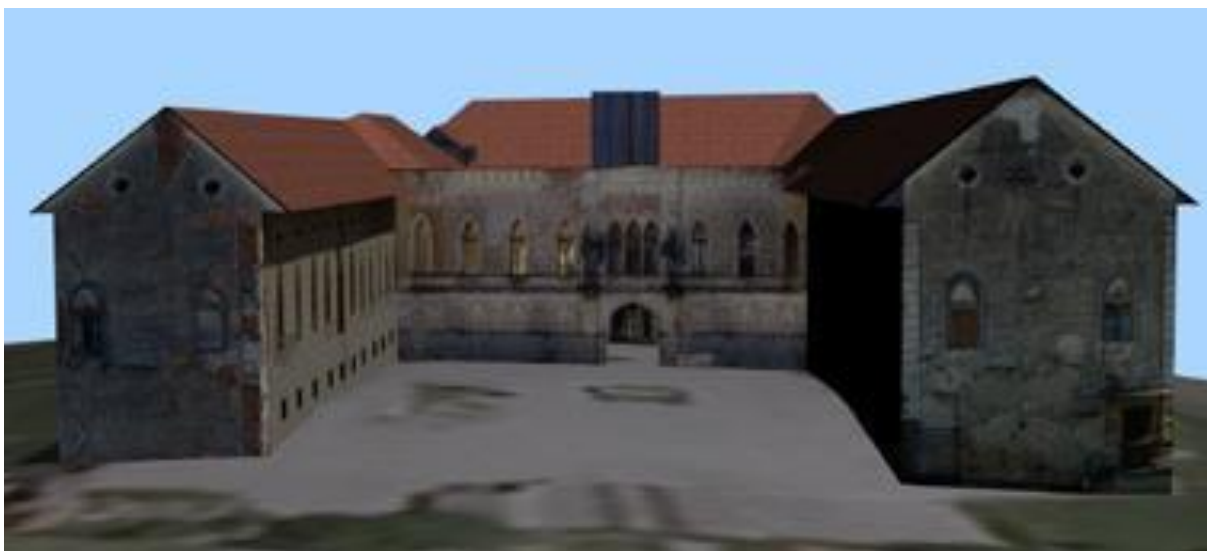
⁷⁰ Albin Apotekar, ustni vir.

motiv za razglednico. Prešnik zagotovo tukaj ni bil glavni motiv. V jezeru je z roko narisana senca oz. odsev, ki v naravi ni takšen. Na drugem posnetku je spodaj pod cerkvijo gostilna pri domačiji »Poharc«. Danes (2018, op. a.) je tam priimek Krajnc, nekoč pa je bil Stožir, kjer je bila v preteklosti gostilna. V tej hiši je živel zanimiva osebnost Ivan Stožir⁷¹.

Slika 31: Izsek iz razglednice. Vir: Domoznanski oddelek OKC, št. NC8000000209.

⁷¹ Stožir Ivan, fizik, rojen 12. aprila 1834 v Šmartnem v Rožni dolini pri Celju, umrl 12. februarja 1908 v Zagrebu. Po končani osnovni šoli in nižji gimnaziji v Celju je nadaljeval študije na Dunaju, kjer je dokončal politehniko. 1857 je v Zagrebu postal suplent na mali realki. Do upokojitve je učil matematiko, fiziko in kemijo na realki, 1892–1900 nato pa matematiko in fiziko na ženskem liceju. Pisal je srednješolske učbenike in uredil je nekaj meteoroloških postaj v Zagrebu. (Vir: Dopis župnega urada Šmartno v Rožni dolini 1968; Čuvaj IV (1910), 293- 295.)

Slika 32: 3D model dvorca Prešnik.

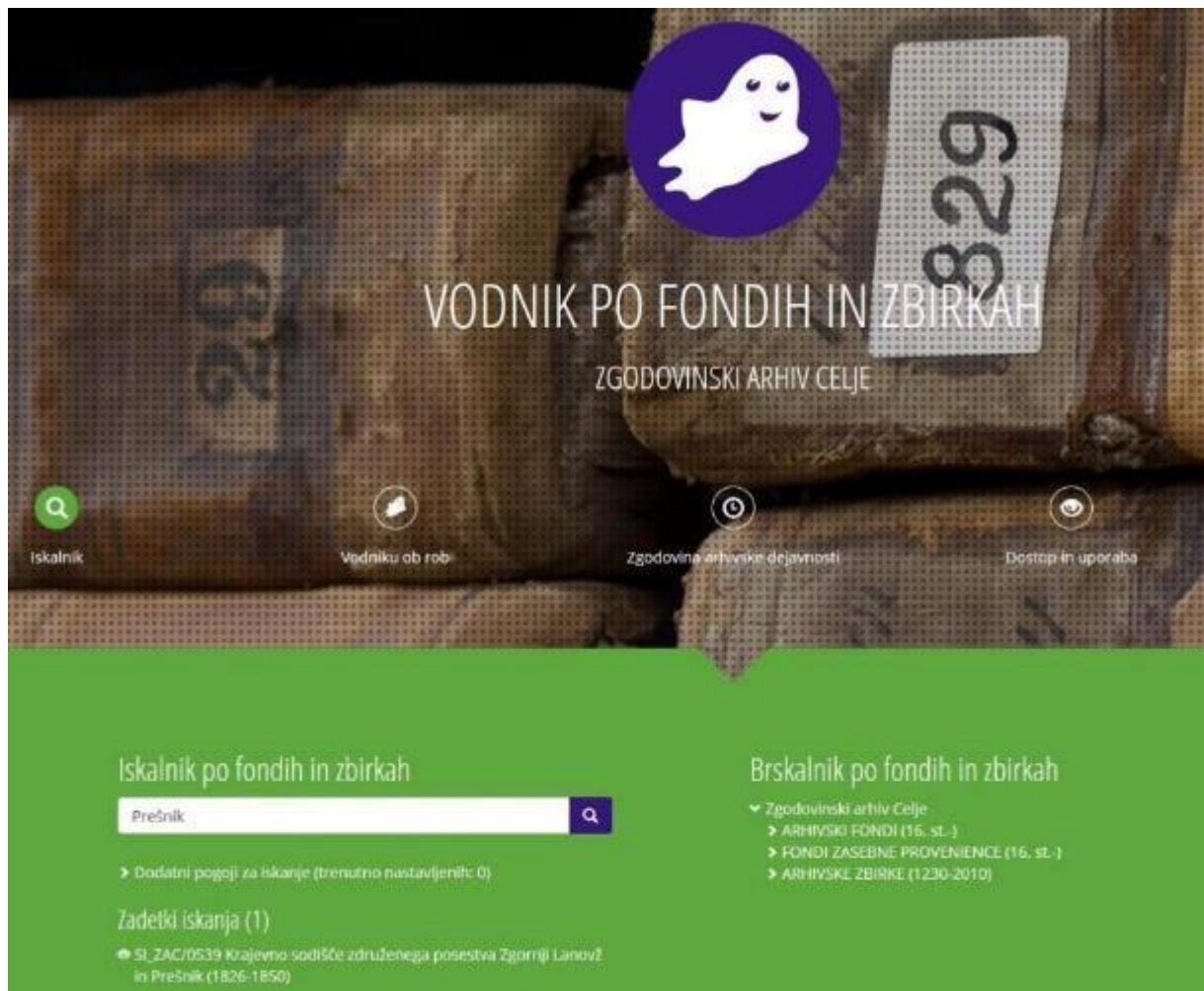
Vir: https://www.europeana.eu/portal/en/record/2020712/DR_SI_IPCHS_3DM_026_Dvorec_Presnik.html, iz dne 1. 2. 2019.

Na zgornji sliki je 3D model dvorca Prešnik. Model izvira iz ZVKDS. Avtor je Franc Jani Zakrajšek. Avtor modela je fotografiral vsako ploskev dvorca posebej. Nato je fotografije računalniško obdelal ter jih združil v 3D model. Na modelu lahko opazimo streho, okna, dvorišče ter fasado dvorca. Ponazarja dejansko stanje objekta iz leta 2011, ko je 3D model nastal. S pomočjo 3D modela si lahko lažje predstavljamo današnji izgled dvorca, če nimamo možnosti, da bi si ga ogledali v živo.

3.5 Delo v Zgodovinskem arhivu Celje

Pred obiskom ZAC smo na njihovi spletni strani odprli Vodnik po fondih in zbirkah in v spletni Iskalnik po fondih in zbirkah vnesli ključni besedi »Prešnik« in »Mayerberg«. Sledilo je razočaranje, saj je iskalnik podal povratno informacijo o obstoju le enega dokumenta o dvorcu Prešnik.⁷²

⁷²<http://vodnik.zac.si/>, z dne 10.10.2018.

Slika 33: Naslovnica Vodnika po fondih in zbirkah v ZAC in ključna beseda "Prešnik" v Iskalniku, z enim samim zadetkom iskanja. Vir: <http://vodnik.zac.si/>, z dne 10. 10. 2018.

Izpolnili in spletno smo oddali vlogo⁷³ za pridobitev arhivskega gradiva. 16. 10. 2018 smo obiskali ZAC, kjer nam je predstavila želeno arhivsko gradivo arhivska svetnica ga. mag. Hedvika Zdovc. Poleg naročenega vira nam je ga. Zdovc »izbrskala« še šest izvirnih primarnih pisnih virov, ki še niso bili analizirani in objavljeni. Ugotovili smo, da gradiva res ni veliko, vendar je zanimivo in primerno za obdelavo in objavo.

Pridobljeno gradivo se je nanašalo na:

- Civilne, zapuščinske in zemljiškoknjižne spise, obravnavane na Krajevnem sodišču združenega posestva Zgornji Lanovž in Prešnik v letih 1826 – 1850;
- Popis in cenitev gradu Prešnik (Majerberg) iz leta 1927;
- Proračun za oskrbovanje gozdne drevesnice Prešnik iz leta 1950;

⁷³<http://www.zac.si/wpcontent/uploads/file/VLOGA%20ZA%20PRIDOBITEV%20PODATKOV%20IZ%20ARHIVSKEGA%20GRADIVA.pdf>, z dne 10.10. 2018.

- Odločba o prenehanju podjetja Gozdna drevesnica Prešnik iz leta 1954;
- Gospodarski plan kmetijskega gospodarstva Prešnik iz leta 1954;
- Odločba o priključitvi Kmetijskega gospodarstva Prešnik h Kmetijskemu gospodarstvu Lava iz leta 1955;
- Imenovanje strokovne komisije zaradi ustanovitve posebnega delovnega doma v graščini Prešnik iz leta 1960.

Krajevno sodišče gosposčine Zgornji Lanovž in Prešnik se je večinoma ukvarjalo s civilnopравnimi zadevami s področja dednega (vodilo je zapuščinske obravnave, urejalo skrbništvo mladoletnih otrok), obligacijskega (pravde, poravnave) in stvarnega prava (cenitve, delitve premoženja, osebni konkurzi). Ukinjeno je bilo s cesarskim patentom 4. 3. 1849 oziroma s cesarsko odločbo z dne 14. 6. 1849. ZAC je dobil arhivsko gradivo Krajevnega sodišča združenega posestva Zgornji Lanovž in Prešnik skupaj z gradivom Okrožnega sodišča Celje kot naslednika Deželnega sodišča Celje, ki je bilo ustanovljeno na osnovi cesarskega ukaza iz leta 1852 (objava 19. 1. 1853) za ozemlje celotnega mariborskega (upravnega) okrožja. Pridobljeno gradivo vsebuje civilne spise iz obdobja 1826–1850; zapuščinske spise 1833–1850 in zemljiškknjižne spise, 1837–1850. Jezik je arhaična nemščina, zapisana v gotici, vse kot rokopis. Gradivo bi bilo za analizo zelo zahtevno, zato smo opustili prvoten načrt, da osvetlimo izbran primer pravnega spisa iz 19. stoletja, ki se nanaša na katerega izmed lastnikov Prešnika.⁷⁴

Dokument o popisu in cenitvi Prešnika je nastal 14. 2. 1927. Dokument je izdelal in lastnoročno podpisal inženir Perko.

Grad, ki leži na nizkem bregu v Rožni dolini, v katastrski občini št. Jungert, je 9 km oddaljen od celjskega kolodvora. Parcela posesti je oštevilčena s številko 73, posesti pa pripadata tudi dve prizidani gospodarski krili, ki sta nastali leta 1926 iz pogorelih gospodarskih poslopij. Približno 300 m zahodno od gradu, parcela št. 77 obsega poleg hiš še druge njivske, travniške in gozdne parcele. Na podlagi posestniškega lista in katastrskega načrta obsegajo vse parcele skupaj 338.981 m², kar znaša 788,60 dinarjev čistega katastrskega dohodka.

⁷⁴ SI_ZAC/0539 Krajevno sodišče združenega posestva Zgornji Lanovž in Prešnik 1826 – 1850, a. š. 435, Civilni spisi, 1826–1850; zapuščinski spisi, 1833–1850; zemljiškknjižni spisi, 1837–1850.

<http://www.siranet.si/detail.aspx?ID=44948>, iz dne 12. 2. 2019.

Poslopje je sestavljeno iz enonadstropnega gradu v obliki podkve, s hodniki pa sta povezana še dva kraka, zaradi katerih je nastalo zaprto notranje dvorišče. Celotna posest skupaj meri 1.122 m². Vsak krak ima tudi svoj gospodarski trakt, med njima in zveznim hodnikom pa je tudi zunanje grajsko gospodarsko dvorišče z vodnjakom. Jugozahodno od gradu, približne razdalje 40 m, sta včasih stali dve gospodarski poslopji, ki ju je uničil požar. Od njiju je ostalo samo golo zidovje. V zahodni smeri od gradu, na nasprotnem bregu stoji tudi preprosta stanovanjska hiša, na jugovzhodni strani pa je park z gredicami in drevjem.

Jugozahodni del gradu ima klet (cca. 214 m²), na sredini pa je prizidana 15 m² velika veranda z ograjeno teraso v višini prvega nadstropja. V obeh dvoriščnih etažah je odprt obokan hodnik s kamnitimi stebri.

Dovoz in glavni vhod je skozi zidan portal, na koncu vzhodnega gospodarskega trakta na hodniku pa najdemo tudi heraldično atiko. Del strehe je bil naknadno predelan v solno kopališče.

Glede gradbene strukture je potrebno pripomniti sledeče: zidovje prvotnega gradu je močno, večinoma iz lomljenca in opeke, zelo dobro ohranjeno, po celi graščini najdemo tudi številne vzdane omare. Konstrukcija srednje stene v 1. nadstropju je lesena z obojestranskim štukaturnim opažem.

Ostrešje je dobro ohranjeno, v grajskem kompleksu je bilo obnovljeno leta 1895. Strehe so prekrite z bobrovci. Nujno bi bilo potrebno zamenjati poveznika s pripadajočimi deli. V obodnih stenah so line, konstrukcija dopušča zvišanje posesti le za eno nadstropje, pod solnim kopališčem je streha krita z lesenim cementom, žlebovje je pločevinasto in brežhibno ohranjeno.

Pritlični prostori so večinoma obokani in visoki do 2,90 m. V 1. nadstropju so zelo močni stropi. Tudi v pritličnih prostorih v vzhodnem gospodarskem delu so zelo visoki in imajo dobro ohranjene lesene strope, tu se nahaja veliko sob.

Zahodni trakt gospodarskega prizidka ima v 1. nadstropju visoke stanovanjske prostore z lesenimi stropi, v pritličju pa so namenjeni za hlev in shrambo.

V samotni hišici so prostori zelo nizki in imajo šibak strop.

Omet in belež sta na vseh notranjih in zunanjih delih dobro ohranjena, stene v sobah 1. nadstropja pa so kvalitetno polepljene s tapetami. Tudi kapelica ima dobro ohranjen strop ter nepoškodovane freske. Stene v hlevu so delno obložene z belimi šamotnimi ploščicami, v spodnjem delu je lesen opaž že deloma uničen.

V pritličju gospodarskih poslopij so okna železna in dobro ohranjena, povsod drugod so večinoma dvojna. Ponekod v notranjem delu prvotnega gradu najdemo polkna v dobrem stanju, skoraj povsod pa so na zunanji strani še žaluzije, ki zakrivajo šiljaste loke. Okna so iz mehkega lesa, potrebna pleskanja, šipe so cele.

Vrata v prvotnem gradu so dvojna, hrastova, z lepimi portali. Vsa ostala vrata pa so iz mehkega lesa in večinoma potrebna pleskanja.

Skupaj je v grajskem kompleksu pet stopnišč. Vsa so dobro ohranjena in povezujejo med seboj nadstropja.

Pritlični prostori so tlakovani s kamnitimi ploščami, v sobah 1. nadstropja so tla pokrita s hrastovimi deščicami, podstrešje pa je le delno tlakovano z opeko.

Štedilniki so preprosti in neuporabni, peči so litoželezne, okrašene, deloma lončene. Dimniki so lepo urejeni.

V celem grajskem kompleksu sta samo dve stranišči. Greznice pri straniščih in pralnici so betonske pomanjkljivo pokrite s plohi. Podobno velja za gnojiščno jamo pri hlevu.

Za razsvetljavo je služila acetilenska napeljava, ki je bila leta 1929 že opuščena, tako da so svetili s petrolejkami. Za priključitev na električni tok bi potrebovali 4 km dolg daljnovod do Ostrožnega. Vodnjak omogoča pitno vodo, ki je talna, drugače pa je v bližini tudi potoček.

Pripomniti je treba, da so pritlični prostori v samotni hišici nekoliko vlažni, medtem ko drugih pripomb glede gradu ni.

Zaradi hudega požara je od vseh gospodarskih poslopij mogoče obnoviti le hlev, preostala pa je potrebno porušiti in zgraditi znova.

Trenutno v gradu stanuje samo oskrbnik s služabniki. Vsi prostori v 1. nadstropju prvotnega gradu in večina ostalih prostorov je popolnoma praznih. V primeru oddajanja prostorov letoviščarjem preko celega leta ali samo čez poletje, bi najemnina znašala na leto največ 40.000 dinarjev, za posestvo pa 20.000 dinarjev, torej skupno 60.000 dinarjev.

Na podlagi zgornjih ugotovitev, priloženih načrtov in posestniškega lista se lahko za objekte in pripadajoča zemljišča izračunajo sledeče vrednosti:

1. Gradbena vrednost, upoštevajoč vrednost zemljišča

a. Zemljišča z različnimi zasajenimi kulturami so vredna 2 dinarja na m², v ceni so tudi ograje, pogoreli gospodarski objekti ... Celotna površina vseh zemljišč je 388.981 m², kar znaša 777.962.- dinarjev.

b. Zgradbe na posestvu so razdeljene na tri dele: prvotni grad z zveznim hodnikom, oba gospodarska prizidka in samotna stanovanjska hišica. Popisovalec je ocenil, da je prvoten grad star okoli 100 let in bi lahko brez bistvenih popravil dosegel starost 200 let. Gospodarskim prizidkom daje 75 let in naj bi dočkala 150 let. Enake starosti naj bi bila samotna hišica, ki naj bi dočkala starost le 100 let.

Prvotni grad meri 1.122 m² zazidalne površine. Cena m² zazidalne površine naj bi znašala 1800 dinarjev, kar pomeni vrednost dvorca 2,019.600.- dinarjev. Ker je bilo potrebno odšteti 0.5% »obrade« v dosedanjih stotih letih, naj bi čista gradbena vrednost prvotnega gradu znašala 1,165.300.- dinarjev.

Po podobnem postopku je ing. Perko izračunal še čisto gradbeno vrednost obeh gospodarskih prizidkov, ki naj bi znašala 319.300.- dinarjev.

Čista gradbena vrednost samotne stanovanjske hišice naj bi bila 20.800 dinarjev.

Čista gradbena vrednost ob upoštevanju vrednosti zemljišč (skupna vrednost zemljišč in stavb) naj bi znašala 2,296.962.- dinarja.

2. Donosna vrednost se izračuna iz dohodkov (prodajna vrednost pridelkov in živali) in izdatkov (plačilo državnih davkov, stroški vzdrževanja, dimnikarina, stroški zavarovanja, amortizacijska vrednost posesti, upravni stroški...). Razlika med dohodki in izdatki znaša 380.000.- dinarjev.

3. Prometna vrednost

Je aritmetična sredina med čisto gradbeno vrednostjo in donosno vrednostjo in znaša 1.340.000.- dinarjev.

Inženir Perko zaključuje svoje poročilo z ugotovitvijo, da bi bilo potrebno deloma popraviti ostrešje, strope in okna. Na hlevu bi bilo potrebno narediti novo streho in strope, kar naj bi stalo 40.000.- dinarjev. **Po tem posegu naj bi čista prometna vrednost gradu in pripadajočega zemljišča leta 1929 znašala 1.300.000.- dinarjev.**⁷⁵

Ostaja vprašanje, za kakšne namene je bil potreben podroben popis in cenitev dvorca in posestva leta 1929? Lastnik posestva leta 1924 je bil Martinu Amsz. Leta 1929 je postal

⁷⁵ SI_ZAC/0024/002/015/00020 Mestna občina Celje 1850–1941, a. š. 270, Popis in cenitev gradu Prešnik (Majerberg), 1927.

lastnik Karel Kubeš. Obstaja možnost, da je dal Karel Kubeš oceniti vrednost dvorca in zemljišča, pred ali po nakupu, ko je razmišljal o prodaji in možnem zaslužku. Naše domneve je potrdil članek Toneta Kolška v Celjskem zborniku iz leta 1965. Že pred drugo svetovno vojno naj bi zaradi potreb po širitvi Hiralnice oz. Doma onemoglih v Vojniku (predhodnik Psihiatrične bolnišnice Vojnik) razmišljali o nakupu Prešnika. Ubožnica v Vojniku naj bi bila leta 1929 preobremenjena in naj ne bi odgovarjala niti varnostnim niti sanitarnim predpisom. Mestna občina je zato nameravala kupiti graščino Prešnik, ki bi jo preuredili za potrebe ubožnice s hiralničnim oddelkom. Zamisel so opustili, ker je bil kraj preveč oddaljen od mesta, glavni vzrok pa je bil v pomanjkanju sredstev za obsežna obnovitvena dela.⁷⁶

27. 10. 1949 je knjigovodstvo gozdne drevesnice »Prešnik« OLO Celje⁷⁷ - okolica predlagalo proračun⁷⁸ za naslednje leto 1950.

Spomladi 1950 so načrtovali obdelati grede v okolici graščine Prešnik s skupno površino 2300 m² od tega 2180 m² čiste obdelovalne površine s semeni belega bora (380 m²), kostanja (720 m²), hrasta (360 m²), javorja (360 m²) ter jesena (360 m²). Z vse te površine so najprej presadili smrekove sadike. Celotna obdelovalna površina graščine Prešnik je takrat znašala 4200 m². Predvidene stroške je knjigovodja ročno izpolnjeval v vnaprej pripravljene tabele.

1. Stroški za nabavo materiala. Za obdelovanje te površine so potrebovali 22 m³ hlevskega gnoja (za 1 m³ - 400 dinarjev). Torej je gnojenje cele obdelovalne površine stalo 8.800 dinarjev, potrebovali pa so še 3 m³ hlevskega gnoja za pripravljanje komposta, skupaj 1.200 dinarjev. Celotni znesek, ki naj bi ga porabili za gnojenje, je znašal 10.000 dinarjev. Za pripravo komposta so potrebovali tudi 500 kg živega apna, za katerega so plačali 1.750 dinarjev (1 kg apna – 1,50 dinarja).

Semena, ki so jih potrebovali:

- javorjevo seme: za 360 m² so potrebovali 7,50 kg semen (za 100 m² – 2 kg semen), in ker je 1 kg semen stal 40 dinarjev, so za vse skupaj dali 300 dinarjev.
- seme jesena: za 360 m² so potrebovali 6,50 kg semen (za 100 m² – 1,8 kg semen), in ker je 1 kg semen stal 74 dinarjev, so za vse skupaj dali 481 dinarjev.
- seme belega bora: za 380 m² so potrebovali 10 kg semen (za 100 m² – 2,5 kg semen), in ker je 1 kg semen stal 334 dinarjev, so za vse skupaj dali 3340 dinarjev.

⁷⁶ Kolšek, Tone. 1965: str. 307.

⁷⁷ Okrajni ljudski odbor Celje.

⁷⁸ Proračun je letni načrt prihodkov in odhodkov družbenopolitičnih skupnosti. (Vir. SSKJ.)

- seme kostanja: za 720 m² so potrebovali 288 kg semen (za 100 m² – 40 kg semen), in ker je 1 kg semen stal 11,50 dinarjev, so za vse skupaj dali 3312 dinarjev.
- hrastovo seme: za 360 m² so potrebovali 144 kg semen (za 100 m² – 40 kg semen), in ker je 1 kg semen stal 5,50 dinarjev, so za vse skupaj dali 792 dinarjev.

Celoten znesek semen je znašal 8.225 dinarjev.

Za zavarovalnino in voznino gozdnih semen so porabili 1000 dinarjev, za 1 kg minija za pobarvanje semena 90 dinarjev, za mah (material) za zavarovanje mladih sadik proti mrazu 500 dinarjev, ter za material za zavijanje sadik (slama, žice, etikete, itd.) 500 dinarjev.

Celotni stroški obdelovanja površin so znašali 22.065 dinarjev.

2. Stroški za delo.

a. Gnojenje in obdelovanje ploskve, na kateri se je sejalo in presejevalo:

- za dovoz komposta in gnoja na grede in raztrosenje istega so za 100 m² plačali kmetu 1 dnino⁷⁹ (126 dinarjev), torej za 2180 m² 2.746,80 dinarjev.
- prekopavanje, odbiranje plevela in poravnanje jih je stalo za obdelanih 2180 m² 8.238,00 dinarjev (za 100 m² približno 3 dneve)
- za napravljanje steza in vtiskovanje stružic za setev so za 100 m² plačali kmetu 1/4 dnin torej za 2810 m² 1.373,40 dinarjev
- za napravljanje komposta in prekopavanje kompostnih kupov pa so kmetu plačali 10 dnin kar je 1.260,00 dinarjev.

Vse skupaj so za obdelovanje ploskve in gnojenje nameravali porabiti 13.618,20 dinarjev stroškov.

b. Setev.

- za setev semen so plačali 1831 dinarjev za 2180 m² (2/3 dnine za 100 m²);
- napravljanje, presajanje in dovoz zemlje za pokrivanje jih je stal 5 dnin (630 dinarjev);
- pokrivanje setve z zemljo pa je stalo 1831 dinarjev za 2180 m² (2/3 dnine za 100 m²).

Vsi stroški setve naj bi znašali 4292 dinarjev.

c. Pletje, zalivanje, ostalo varstvo in oskrba setev ter rastlin.

To delo so opravljali na površini 4200 m², ker so nameravali oskrbovati in zalivati vse obdelovalne površine, ne samo tiste, ki naj bi jih naslednje leto posejali z gozdnimi semeni.

⁷⁹ Dnina je delo na kmetiji, ki ga opravlja najet delavec, ki je plačan na dan. 1 dnina znaša v našem primeru 126 dinarjev. (Vir: SSKJ.)

- pletje obsejane drevesnice je stalo 42.336 dinarjev za 4200 m² (2 dnini za 100 m²);
- za zalivanje setve je dobil kmet 10 dnin po 126 din, kar znaša 1260 dinarjev;
- za pokončevanje mrčesa in poravnavanja krtin je dobil 3 dnine, kar znaša 378 dinarjev;
- pokrivanje 1 letnih setev v jeseni z mahom in odstranjevanje istega spomladi se je izvajalo na 380 m² in so za to plačali 728 dinarjev (za 100 m² 1 ½ dnine).

Za vse stroške pletja, zalivanja in ostalega varstva rastlin naj bi plačali 44.702 dinarjev.

č. Za čiščenje in popraviljanje poti ter steza pa naj bi odšteli 3780 dinarjev, saj so načrtovali, da se bodo poti čistile trikrat na leto.

Za vse stroške dela so skupaj izračunali 66.392 dinarjev.

3. Razni stroški. Pod razne stroške so šteli zakupnino, popravilo lop in ograje, nakup in popravilo orodja ter pisarniške stroške.

Pri tem naj bi računali na popravilo orodja, kar naj bi jih stalo 1000 dinarjev, poleg pa so šteli še stroške pisarniškega materiala (1000 dinarjev), torej **skupaj 2000 dinarjev.**

4. Oddaja sadik. Izkopavanje, sortiranje in štetje sadik je stalo približno 312 dinarjev za 10.000 sadik, torej 3120 dinarjev za 100.000 sadik. Prav tako so morali sadike zaviti, kar je stalo 2/3 dnine na 10.000 sadik oz. 630 dinarjev na 100.000 sadik. Potem pa so potrebovali dovoz sadik do postaje ali pošte, za kar so plačali še dodatnih 1600 dinarjev. **Oddaja sadik je stala 5350 dinarjev.**

5. Izredni stroški. Pod to rubriko so predvidevali nakup novega orodja in sicer 4 lopate (2000 dinarjev), 2 motiki (600 dinarjev) ter popravila (1500 dinarjev), **skupaj 4100 dinarjev.**

Pregled vseh izdatkov:

- Stroški za nabavo materiala: 22.065 dinarjev
- Stroški za delo: 66.392, 20 dinarjev
- Razni stroški: 2.000 dinarjev
- Oddaja sadik: 5.350 dinarjev
- Enkratni izredni stroški: 4.100 dinarjev
- Nepričakovano: 4.092, 80 dinarjev

Skupaj: 104.000, 00 dinarjev

Dokument je bil izdan 27. 10. 1949. **Predlog proračuna je bil odobren na izračunan znesek izdatkov: 104.000, 00.- din.** Proračun je odobril Ljudski odbor Ljubljanske oblasti,

poverjeništvu za gozdarstvo in lesno industrijo, v Ljubljani, dne 2. 11. 1949. Podpisan je knjigovodja drevesnice - poverjenik Franc Kordiš.⁸⁰

Okrajna gozdna drevesnica Prešnik je bila ustanovljena v Celju, 15. 7. 1949 z Odločbo Okrajnega ljudskega odbora (OLO) Celje. V šestih členih Odločbe so zapisali:

Sedež drevesnice je bil v Prešniku. Drevesnica je poslovala pod firmo »Gozdna drevesnica OLO Celje – okolica Prešnik«. Premoženje drevesnice naj bi izhajalo iz osnovnih in obratnih sredstev. Osnovna sredstva so tvorila zemljišča, zgradbo in inventar v vrednosti 52,819 din. Obratna sredstva pa so znašala 98,000 din. Drevesnica je proizvajala in prodajala gozdne drevesne sadike. Drevesnica je spadala pod operativno-upravno vodstvo poverjeništvu za gozdarstvo in lesno industrijo OLO Celje - okolica, ki je predpisala pravila o upravni organizaciji drevesnice, ter o načinu njenega poslovanja. Novo podjetje se je moralo prigrasiti v register državnih gospodarskih podjetij. Tako je podjetje dobilo status pravne osebe in pravico do poslovanja.

Odločbo o ustanovitvi je podpisal predsednik OLO Celje Ivan Ocvirk.⁸¹

Okrajna drevesnica Prešnik je obstajala slabih pet let, saj je 24. 8. 1954 na seji OLO Celje sprejel Odločbo, da podjetje »Gozdna drevesnica Prešnik« preneha obstajati.

V 1. točki Odločbe je zapisano, da »Gozdna drevesnica Prešnik« preneha s poslovanjem.

V 2. točki so pojasnili potek likvidacije (stečaja op. a.), ki ga je opravila likvidacijska komisija pri Okrajnem ljudskem odboru Celje. Gozdna drevesnica Prešnik bi se lahko pritožila na Odločbo v 15 dneh po prejemu Odločbe. Odločbo so na OLO Celje utemeljili takole: *»Ker se v podjetju gojijo samo gozdne sadike za pogozdovanje gozdnih površin, ki spadajo sedaj pod upravo Okrajne gozdne uprave, podjetje nima več gospodarskih pogojev za nadaljnje delo.«* Odločbo o prenehanju obstoja drevesnice je podpisal predsednik OLO Celje Riko Jerman.⁸²

⁸⁰ SI_ZAC/0098/014/018/00009 Okrajni ljudski odbor Celje 1945–1965, a. š. 238, Proračun za oskrbovanje gozdne drevesnice Prešnik, 1950.

⁸¹ SI_ZAC/0098/018//001/01726 Okrajni ljudski odbor Celje 1945–1965, a. š. 347, Odločba o ustanovitvi podjetja Gozdna drevesnica Prešnik, 1949.

⁸² SI_ZAC/0098/018//001/01726 Okrajni ljudski odbor Celje 1945–1965, a. š. 347, Odločba o prenehanju podjetja Gozdna drevesnica Prešnik, 1954.

Knjigovodstvo Kmetijskega gospodarstva (KG) »Ekonomija« Prešnik je izdelalo konec leta 1953 predviden gospodarski plan (načrt) poslovanja za naslednje leto 1954. V zanimivi dokumentaciji smo našli:

- izračun planiranih prodajnih cen (vrednosti proizvodnje) za leto 1954 po kulturah in vrstah živine, ki so jo gojili;
- predvidene stroške za porabljene materiale na KG (semena, umetna gnojila, krmo, sprotno vzdrževanje gospodarstva, potrošni material...), ki bi jih naj potrebovali v naslednjem poslovnem letu 1954;
- predračun za vzdrževanje traktorja in konja, ki so ju na KG premogli kot »osnovno sredstvo«;
- »kretanje«⁸³ delovne sile, v naslednjem letu 1954.

Za zaposlene (12 zaposlenih, 2 nameščenca in dva sezonska delavca) so izračunali strošek povprečne neto plače in strošek prispevkov za socialno zavarovanje.

V dokumentaciji je še kar nekaj izračunov (stroškov plač zaposlenih, amortizacije osnovnih sredstev, obresti od osnovnih in obratnih sredstev ...), ki pa jih nismo podrobneje preučevali.⁸⁴

V celotnem dokumentu je bila najpomembnejša zadnja, skupna tabela, povzetek vseh prejšnjih delnih tabel.

»Planska kalkulacija«⁸⁵ za leto 1954 je predvidela kar 1,260.989.- dinarjev primanjkljaja. Izračun t.i. »polne lastne cene«⁸⁶ je bil 4,952.910.- dinarjev in izračun »prodajne cene«⁸⁷ samo 3,664,921.- dinarjev. Torej so že leta 1953 za naslednje leto 1954 planirali čisto izgubo (več kot milijon dinarjev), kar KG gotovo ni obetalo svetle prihodnosti.

Pod izračun planske kalkulacije sta se podpisala knjigovodkinja Ivanka Kodrič in ravnatelj Branko Cizej.⁸⁸

Kmetijsko gospodarstvo (KG) Prešnik po vnaprejšnji napovedi visoke izgube za leto 1954 ni več dolgo obstajalo. Slabi poslovni izidi so pomenili konec KG Prešnik.

⁸³ Gre za »gibanje« (povečanje ali zmanjšanje števila zaposlenih).

⁸⁴ Za popolno razumevanje te dokumentacije bi potrebovali knjigovodska oz. računovodska znanja, ki jih kot devetošolke še nimamo.

⁸⁵ Načrtovanje poslovanja KG Prešnik v letu 1954.

⁸⁶ Polna lastna cena je vrednost v denarju, ki ga porabimo, da proizvedemo nek lastni proizvod (izdelek).

⁸⁷ Prodajna cena je bil pričakovan zaslužek v letu 1954.

⁸⁸ SI_ZAC/0118/005/002/00031 Občinski ljudski odbor Celje 1955–1965, a. š. 60, Gospodarski plan kmetijskega gospodarstva Prešnik, 1954.

PLANSKA KALKULACIJA ZA LETO 1954

Kmetijsko gospodarstvo Prešnik dolina		PLANSKA KALKULACIJA ZA LETO 1954							Gospodarstvo Prešnik	
	2	3	4	5	6	7	8	9		
	Poljedelstvo	Vrtarstvo	Travnarstvo	Sadjarstvo	Goveda	Švinje	Perutnina	Učedarstvo	P	
	416.141.-	59.509.-	95.950.-	19.665.-	1.540	489.567.-	36.000.-	6.252.-		
	165.248.-	311.163.-	83.030.-	35.100.-	5.020	96.200.-	9.752.-	50.914.-		
in	68.700.-	50.700.-	18.700.-	7.490.-	3.815	11.920.-	840.-	6.910.-		
	35.945.-	25.696.-	9.752.-	3.847.-	3.903	25.120.-	1.999.-	3.558.-		
	71.400.-	51.125.-	18.905.-	7.544.-	1.408	82.593.-	6.451.-	6.960.-		
	30.125.-	22.253.-	8.044.-	3.270.-	3.433	35.346.-	2.748.-	4.331.-		
	20.161.-	14.496.-	5.361.-	2.135.-	1.499	23.428.-	1.826.-	1.974.-		
	2.320.-	34.000.-		2.900.-	7.400					
	3.720.-	56.800.-		4.650.-	7.900					
0%	119.876.-	169.262.-	49.398.-	21.942.-	3.082	64.154.-	6.000.-	27.353.-		
srp.	35.525.-	25.840.-	9.550.-	3.810.-	3.160	41.760.-	3.225.-	3.510.-		
redatev	87.789.-	41.680.-	15.410.-	6.133.-	7.914	71.133.-	5.261.-	5.676.-		
1,027.058.-	867.830.-	314.100.-	118.900.-	13.292.-		940.349.-	74.107.-	116.068.-		
766.051.-	744.170.-	237.450.-	115.000.-	1.500.-		597.000.-	49.400.-	74.300.-		

Ravnatelj:
Džosef Brantner
/ Drž. Banka

EKONOMIJA PREŠNIK
ŠMART
v ROŽNI DOLINI

Kuljevcova:
/ K. Gradišnik

Slika 34: Planska kalkulacija KG »EKONOMIJA« Prešnik, Šmartno v Rožni dolini. Vir:

SI_ZAC/0118/005/002/00031 Občinski ljudski odbor Celje 1955–1965, a. š. 60, Gospodarski plan kmetijskega gospodarstva Prešnik, 1954.

Ljudski odbor mestne občine Celje je namreč dne 12. 5. 1955 sprejel odločbo, da je iz ekonomskih razlogov smiselno priključiti KG Prešnik h KG Lava Celje, saj prvi samostojno ne more več obstajati. O navedenem predlogu sta soglašala oba delavska sveta (KG Lava in KG Prešnik). Priključitev so proučili strokovnjaki, obravnaval pa jo je tudi Svet za Gospodarstvo in komunalne zadeve. Na podlagi obeh strokovnih služb se je LO MOC odločil za priključitev. Odločbo je podpisal predsednik LO MOC Fedor Gradišnik.

Zanimivo, da je odločbi dodan še zaznamek. Dne 12. 2. 1955 se je Drago Maslo, ravnatelj KG Lava, oglasil pri predsedniku LO MOC Fedorju Gradišniku in izjavil, da sta delavska sveta KG Lava in KG Prešnik sklenila, da se KG Prešnik pridruži KG Lava. Sklep naj bi temeljil na

ekonomskih razlogih, saj KG Prešnik sam ne bi mogel več obstajati, skupaj pa bi oba KG lahko uspešno poslovala. Maslo naj bi izjavil, da se priključitev izvede čim prej.

Na podlagi navedenega je LO MOC dne 12. 5. 1955 izdal odločbo, s katero se je KG Prešnik s 1. 1. 1955 priključilo KG Lava, Celje.

Dne 28. 9. 1955 je KG Lava naslovilo dopis na LO MOC, v katerem je povzelo ugotovitve stanja prevzetih inventarjev⁸⁹ KG Prešnik. Ravnatelj KG Lava ob prevzemu ugotavlja številne nepravilnosti gospodarjenja KG Prešnik:

- 20 prevzetih sodov naj bi bilo skrajno zanemarjenih in brez temeljitega popravila neuporabnih;
- edini konj Baron, ki naj bi bil vreden 60.000 dinarjev, je poginil, zavarovan pa naj bi bil le za 25.000 dinarjev;
- za izplačila delavcem naj bi prodajali osnovna sredstva (npr. kravo, deske), ki pa naj bi bila nujno potrebna za razna popravila;
- k primopredajnemu zapisniku ob prevzemu naj bi bil priložen zaključni račun za leto 1954, ki pa do 28. 9. 1955 še ni bil narejen.

Drago Maslo še ugotavlja, da navedene nepravilnosti ovirajo gospodarjenje in predlaga, da se krivca omenjenih nepravilnosti pokliče na odgovornost.

Na dokumentu je pripisan rokopis, naslovljen na oddelek za gospodarstvo MOC. Predsednik LO MOC je pripisal, da je potrebno izvesti ustno zaslišanje strank in sestaviti zapisnik. Če naj bi se izkazalo, da je bila povzročena škoda posledica nevestnega dela, bi izvedli nadaljnje upravne ukrepe. Oba zaslišana sta bila takrat zaposlena v KG Vrbje. Šlo je za bivša zaposlena na KG Prešnik, bivšo knjigovodkinjo Ivanko Kodrič por. Vogič in bivšega ravnatelja Branka Cizeja. Oba sta bila pozvana na ustno zaslišanje, dne 14. 11. 1955, ob 9.00 uri.⁹⁰

Kronološko zadnji izvirni dokument, ki smo ga dobili v ZAC je datiran 23. 12. 1960, ko je Oddelek za družbene službe Okrajnega ljudskega odbora (OLO) Celje izdal Odločbo o imenovanju strokovne komisije glede ustanovitve **posebnega delovnega doma**⁹¹ v graščini Prešnik.⁹²

⁸⁹ Inventar predstavljajo premični predmeti, ki se uporabljajo pri opravljanju določene dejavnosti. (Vir: SSKJ.)

⁹⁰ SI_ZAC/0118/006/002/00584 Občinski ljudski odbor Celje 1955–1965, a. š. 73, Odločba o priključitvi Kmetijskega gospodarstva Prešnik h Kmetijskemu gospodarstvu Lava, 1955.

⁹¹ »Delovni dom« je bil po vojni priljubljen izraz za osamosvojitvev - ustanovitev »lastne ekonomije«. Psihiatrični zdravniki bi prihajali na delovno terapijo v vrtnarijo. Pridelovali so zelenjavo in izdelovali razne izdelke.

⁹² SI_ZAC/0118/011/007/00060 Občinski ljudski odbor Celje 1955–1965, a. š. 241, Imenovanje strokovne komisije zaradi ustanovitve posebnega delovnega doma v graščini Prešnik, 1960.

V Komisijo so bili imenovani:

- dr. Jurij Zalokar, šef neuropsihiatričnega oddelka Splošne bolnišnice Celje v Vojniku (predsednik komisije);
- Drago Makarovič, sodnik Okrožnega sodišča v Celju (član komisije);
- Aleksander dr. Krašovec, Šef splošnega oddelka Okrajnega zavoda za socialno zavarovanje v Celju (član komisije);
- Anton Erjavec, uslužbenec Oddelka za notranje zadeve OLO Celje (član komisije);
- Anica Ašič, socialna delavka Splošne bolnišnice v Celju (članica komisije).

Komisija se je sestajala na poziv predsednika dr. Jurija Zalokarja. Določili so rok (5. 2. 1961), do katerega mora imenovana komisija sestaviti poročilo v smislu navodil za ustanovitev posebnega delovnega doma Prešnik. Odločbo je podpisal načelnik oddelka za družbene službe na OLO Celje Vojko Simončič. Odločbo so v pisni obliki dobili vsi člani te komisije, načelnik oddelka za zdravstveno in socialno varstvo, en izvod pa je bil hranjen v arhivu.⁹³

Raziskavo smo nadaljevali v smeri iskanja kakršnihkoli virov, če je zgoraj imenovana komisija res ustanovila poseben delovni dom Prešnik. Na našo žalost dokumentov nismo našli. Smo pa na naši raziskovalni poti srečali ljubiteljskega zgodovinarja Albina Apotekarja, ki nam je pomagal rešiti uganko posebnega delovnega doma.

Albin Apotekar je ob 50 letnici psihiatrične dejavnosti v Vojniku, leta 2009, napisal monografijo, kjer navaja zapisnik komisije, ki si je dvorec Prešnik ogledala in ocenila, da bi bilo potrebno za posebni delovni dom vložiti bistveno več sredstev kot pa za obnovo pravkar izpraznjenega Doma onemoglih v Vojniku. Zato so se odločili, da leta 1959 bivšo banovinsko hiralnico v Vojniku preuredijo v Nevropsihiatrični oddelek SB Celje, ki je obstajal vse do osamosvojitve Psihiatrične bolnišnice Vojnik v letu 1992. Posebni delovni dom torej v Prešniku nikoli ni bil ustanovljen. Prešnik je bil leta 1960 le eden izmed »kandidatov« za ustanovitev takega doma.

Kar se tiče dostopnosti zgodovinskih pisnih virov po letu 1960, jih ni. »Luknjo« smo morali zapolniti zgolj z ustnimi viri.

⁹³ Kopijo prav tega izvirnega izvoda Odločbe smo v ZAC dobili mi, kot vir za potrebe našega raziskovanja. Tako smo občutili pomen hrambe arhivskega grdiva za naše zanamce.

Slika 35: Mag. Hedvika Zdovc, arhivska svetnica, in raziskovalke Ana Viher, Nika Roš in Taja Korošec med pogovorom v ZAC. Foto: Bojan Rebernak.

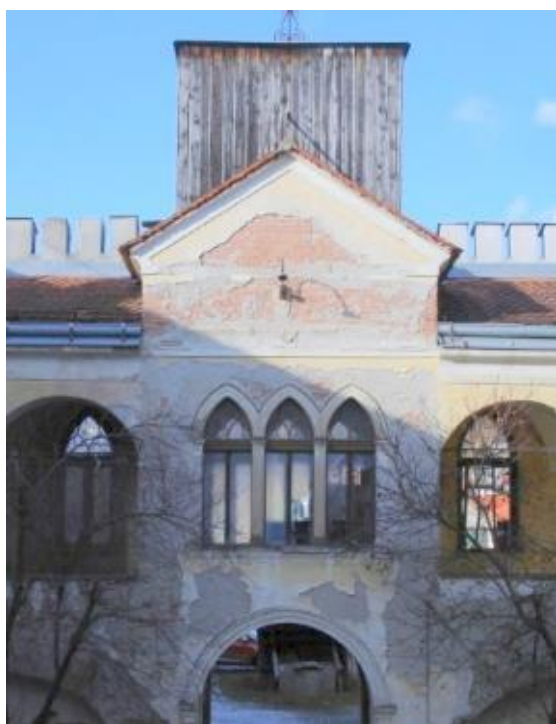
4 Ocena stanja dvorca Prešnik leta 2018-19

Gračina je iz 17. stoletja ohranila še oboke v prvem nadstropju in pritličju ter grajsko kapelo. V 18. stoletju so dogradili prečni zid, ki povezuje dva kvadratna trakta. Kasneje so dozidali še dva gospodarska trakta, ki se prislanjata na grajsko zasnovo z notranjim dvoriščem. V 19. stoletju je graščina dobila današnjo podobo, t.i. neogotski stil, za katerega so značilna zgoraj zašiljena okna, ki so na vrhu pogosto tudi členjena. Na začetni fasadi prečnega zidu se je iz 19. stoletja na sredini ohranila neogotska trifora (tri vrstna zašiljena okna). Ob njej na podstavkih stojita dva kositrna kipa - vojaka, edina takšna v Sloveniji. Na žalost je tudi kovino načel zob časa. Kositer sicer ne rjavi, je pa počen prst enega izmed vojščakov, ki

dokazuje, da je notranjost votla. V osi začetne fasade nad povezovalnim traktom stoji baročno oblikovana atika, na njej pa je zapisana letnica 1886 s kraticama C. St. (Carl Strücker). Strücker je hkrati zadnji lastnik, ki je graščino v 19. stoletju vidno pregradil.

Slika 36: Atika iz zunanje strani prečnega zidu, ko je bila še nezavarovana. Fotografija iz leta 1997. Foto: MOC.

Slika 37: Atika iz notranje - dvoriščne strani prečnega zidu, ko je bila že zavarovana z lesenim opažem. Foto: Bojan Rebernak.

Atika danes ni več vidna. Zaščiten je z leseno oblogo, saj bi se drugače po vsej verjetnosti že zrušila.

Po vojni, ko so ozemlje in objekte nacionalizirali, je vlada naročila zaseči vse dragocenosti iz tovrstnih objektov in jih odpeljati v centralna skladišča. Namen je bil dober, a se je na žalost veliko predmetov izgubilo ali so bili ukradeni. Vse, kar je v objektih še ostalo, pa se ni ohranilo, saj je dvorec imel funkcijo sedeža kmetijske zadruga in stanovanj zaposlenih na zadrugi. ZVKD nikoli ni dobil naročila za pisanje celostnih kulturnovarstvenih izhodišč za

obnovo oz. konservatorskega načrta. Nujna popravila je izvedla občina glede na pritožbe in prošnje stanovalcev. Leta 2012 se je začel pogrezati del zidu na jugozahodni strani.

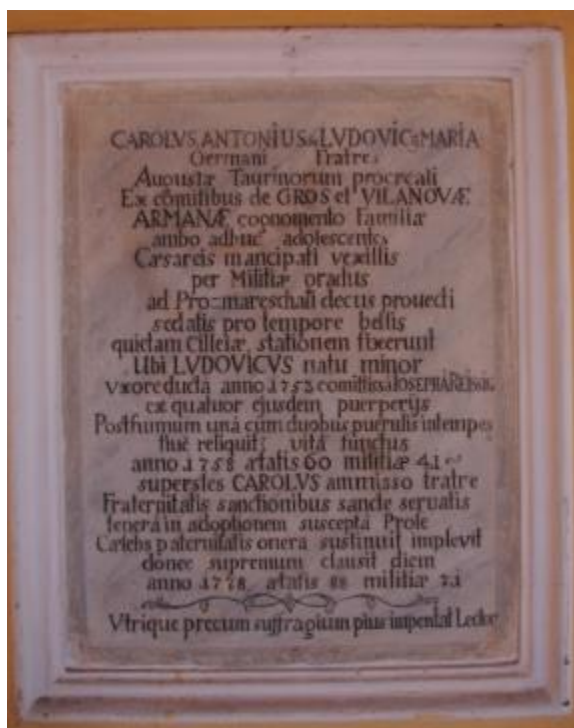
Slika 38: Izvrtane luknje za injektiranje betona iz notranje strani jugozahodnega trakta dvorca. Foto: Bojan Rebernak.

Slika 39: Ojačitev temelja iz zunanje strani jugozahodnega trakta dvorca. Foto: Bojan Rebernak.

Pogrezajočo se jugozahodno steno so z notranje strani injicirali z betonom, na zunanji strani stene pa so nadgradili temelj. Težave so bile s kanalizacijo na dvorišču ter streho, ki je puščala. Te pomanjkljivosti so bile sanirane leta 2012. Če bo graščina ostala v takšnem stanju še nadaljnjih npr. deset let, lahko iz nje nastane ruševina.

Notranjost dvorca ni v celoti dostopna. Nekateri prostori so zaklenjeni, do njih ima dostop le občina. Pod ključem je tudi kapela, ki je bila postavljena 1751. Kapela je bila v 19. stoletju prenovljena. Danes je v dobrem stanju in brez večjih poškodb. Zanimive so ohranjene izvirne Lerchingerjeve freske in nagrobni napis - kamnita plošča, posvečena enemu izmed lastnikov in njegovemu bratu.

Slika 40: Vklesan epitaf bratoma dvojčkoma Karlu Antonu in Ludviku Mariji, ki se nahaja v dvorni kapeli.

Foto: Bojan Rebernak.

Notranji prostori so bili namenjeni najemnikom, ti pa so se že vsi dokončno izselili, tako da stavba sameva. Stanovanja so v slabem stanju, saj jih najemniki niso vzdrževali. Ponekod je uničen parket, ki je bil položen naknadno, prvotnega parketa in pohištva ni več. Še leta 1997 je bilo v dvorcu nekaj lepih visokih lončenih peči, ki pa so izginile neznano kam.

Slika 41: Dve visoki keramični peči iz leta 1997. Foto: MOC

Uničene so tudi stene, na tleh pa lahko najdemo tudi osebne predmete bivših stanovalcev, ki so jih pustili. Nekatero steno so prebarvane in poslikane. Na stopnišču lahko opazimo ogromen lesen okvir na steni. Tam je bila včasih dragocena slika, motiv "Iztok na konju" iz knjige Frana Šaleškega Finžgarja Pod svobodnim soncem. Sliko so ukradli neke noči, platno

pa iz okvirja precej nenatančno izrezali. Delček platna se ob okvirju vidi še danes. V dvorcu dragocenejših predmetov ne najdemo, saj so bili ukradeni ali uničeni. Notranjost je v slabem stanju in bi jo bilo potrebno prenoviti.

Slika 42: Stanovalci so prostore uredili po svojem "okusu". Foto: Bojan Rebernak.

Okolica dvorca je prav tako zapuščena, zaraščena in nevzdrževana kot dvorec sam. Nekdanje dvorišče oziroma vrt je zelo zaraščen z visoko travo in grmičevjem. Umetnostne prvine (kipi in ostalo), so na vrtu komaj še vidni. Kipa žensk sta dobro ohranjena, kipa levov pa sta z leti pridobila mnogo poškodb (en lev ima luknjo, posledico poka petarde v njem), drugemu pa manjka del trupa. Oba leva sta bila žrtvi vandalizma.

Slika 43: Namerno poškodovan opečnat lev – žrtev vandalizma. Foto: Bojan Rebernak

Opečnata leva, ki »stražita« glavni vhod v dvorec, so ljudje namerno poškodovali. Levu na levi strani so s petardo razčesnili glavo in del trupa. Stopnišče na vrtu so prerastle talne rastline in je že precej razbito ter popokano. Na vrtu lahko najdemo mnogo zapuščenih stvari nekdanjih stanovalcev dvorca (stoli, mize, vaze...). Enako velja tudi za notranje prostore

dvorca, ki so polni ničvredne krame. Vhodi v sobane so bili izvirno opremljeni z baročnimi vratnicami in vratnimi okvirji z motivi levjih glav, izrezljanih iz lesa, ki so bili leta 1997 še nedotaknjeni. Leta 2019 vratnic več ni. Ostalo je samo poškodovano krilo vrat.

Slika 44: Baročne vratnice in vratni okvirji leta 1997. Foto: MOC. ... In pogled na ista vrata leta 2019. Foto: Bojan Rebernak.

Zasebni lastnik je kupil posest dobesedno do sten stavbe. Na zunanjem dvorišču dvorca hrani kmetijske stroje in gradbeni material. Nadstrešek vodnjaka je že kar nekaj časa podrt, verjetno kot posledica močnega vetra.

Graščina je ograjena z električnim pastirjem in nima svoje zemlje. Ob vstopu v dvorec na zunanjem dvorišču opazimo kupe tlakovcev in strešnikov, ki so jih morda želeli uporabiti nekdanji stanovalci. Tam so skladiščeni mnogi kmetijskih stroji, ki so še v uporabi. Dvorec je zavarovan z različnimi ograjami, mrežami ter platni, ki pa vseeno ne varujejo dvorca pred radovedneži in vsiljivci.

Slika 45: Zunanje odprto dvorišče je polno gradbenega materiala in strojev. Foto: Bojan Rebernak.

Slika 46: Slabo saniran dimnik na jugozahodnem traktu grozi, da se bo porušil in na objektu povzročil dodatno škodo. Foto: Bojan Rebernak.

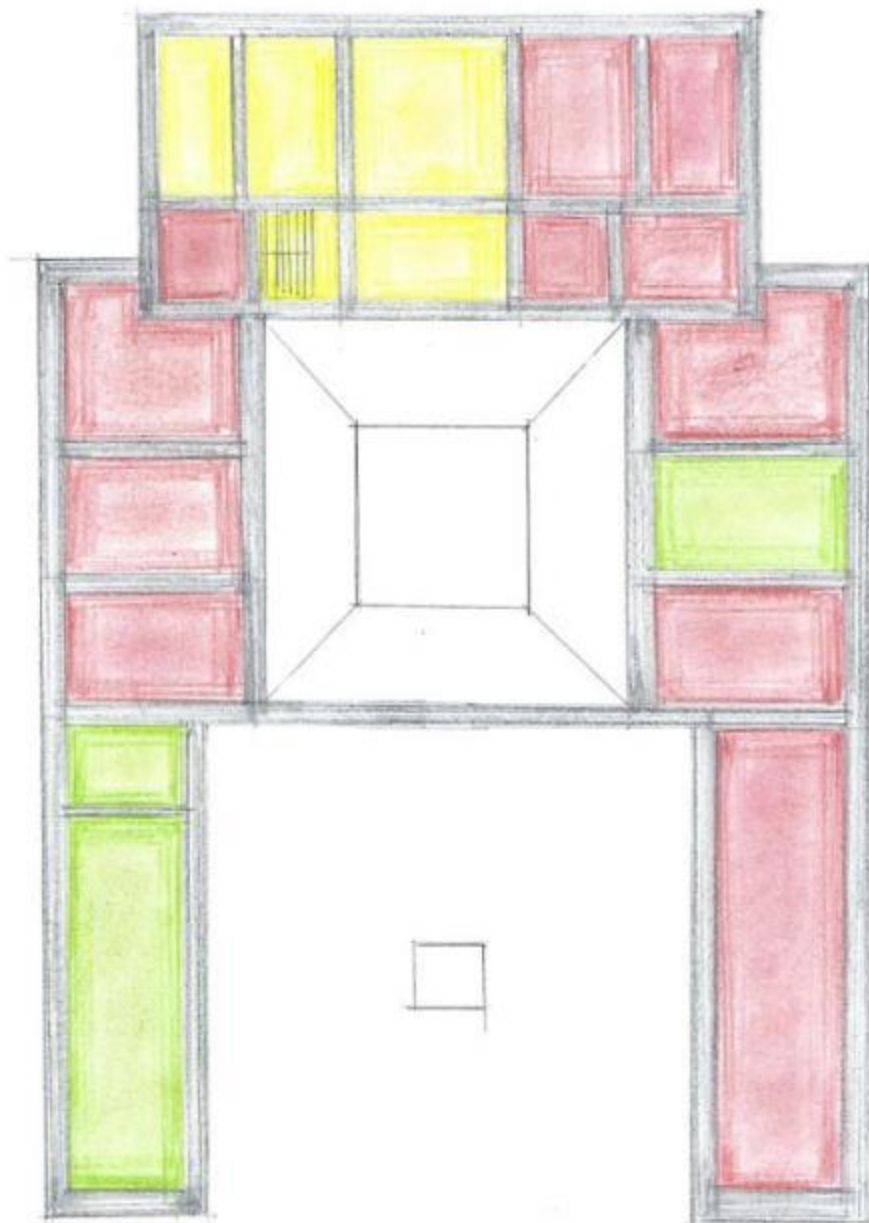

Slika 47: Zahodni trakt dvorca (19. stoletje) iz zunanje strani. Fasada je močno načeta. Foto: Bojan Rebernak.

Slika 48: Zob časa je načel pročelje stavbe. Atika nad balkonom glavnega vhoda je še v dobrem stanju. Foto Bojan Rebernak.

pritličje

LEGENDA :

 = zid

 = nedostopni prostori

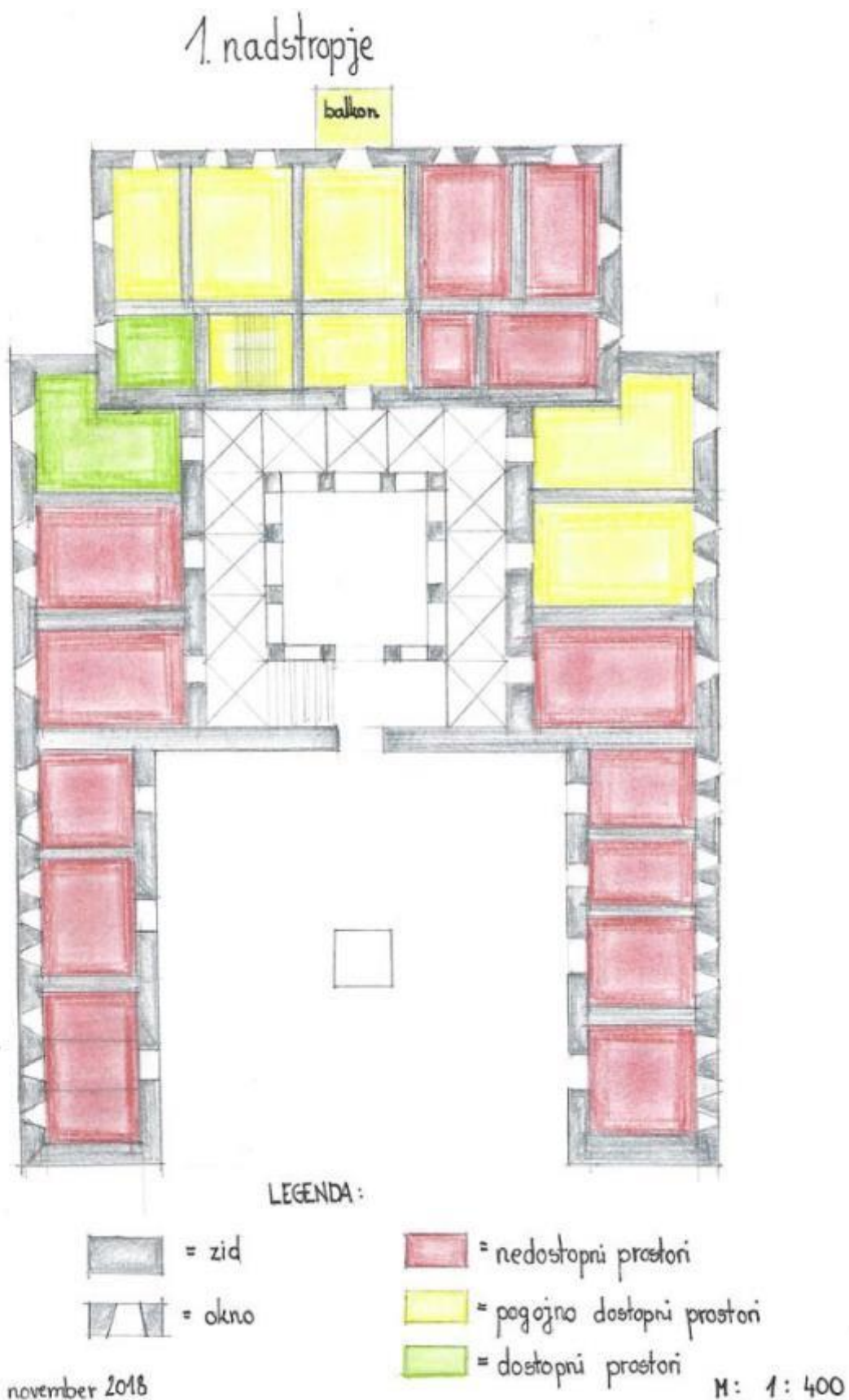
 = pogojno dostopni prostori

 = dostopni prostori

Ana Viher, november 2018

M: 1:400

Slika 49: Dostopnost prostorov v pritličju, december, 2018. Avtor: Ana Viher.

Slika 50: Dostopnost prostorov v prvem nadstropju, december, 2018. Avtor: Ana Viher.

5 Intervju z Natašo Podkrižnik

Umetnostna zgodovinarica ga. Nataša Podkrižnik, univ. dipl. um. zgod.⁹⁴, je zaposlena na celjski enoti ZVKD kot konservatorska svetovalka. Leta 2012 je pripravila kulturnovarstvene pogoje za sanacijo ostrešja in dela fasade na kulturnem spomeniku dvorcu Prešnik. Ga. Podkrižnik je zanimiva sogovornica in odlična poznavalka celjskih in okoliških kulturnih spomenikov. Stališča, navedena v intervjuju, so njeni osebni pogledi na obravnavano problematiko.

Slika 51: Intervju s konservatoriko ga. Natašo Podkrižnik. Foto: Bojan Rebernak.

Taja: Kaj menite o izbiri odmaknjene lokacije Dvorca Prešnik na podeželju, med Celjem in Šmartnim v Rožni dolini?

Ga. Nataša: Lokacije za gradnjo gradov, dvorcev ali graščin so bile vedno strateško izbrane. Gradovi so bili po navadi postavljeni na težje dostopnih lokacijah, nad pomembnimi potmi, rekami, vstopi v doline, kar je zagotavljalo večjo varnost pred napadalci in nudilo pregled nad okolico. Manjša fevdalna bivališča, kot so dvorci in graščine, so bila postavljena na nižjih, lažje dostopnih področjih. Lokacija dvorca Prešnik na griču ponuja lep razgled in omogoča dostopnost ter povezanost s posestvom. Okolica dvorca je bila tudi dovolj prostorna

⁹⁴ Konservatorska svetovalka, Služba za kulturno dediščino, ZVKDS OE Celje.

za ureditev gospodarskega dela s pomožnimi gospodarskimi objekti na zahodni strani ter za ureditev parka na zahodu.

Nika: Genezo lastništva oz. uporabe objekta bi lahko naštevali kot: plemiči, meščani, delavci (nižji sloj). Danes se za lastništvo borijo potomci zadnjega lastnika Karla Kubeša. V socialistični Jugoslaviji bogataši, lahko jim rečemo kapitalisti, niso bili zaželeni. Kakšno je vaše mnenje o tej tezi?

Ga. Nataša: Povojna revolucionarna oblast je nacionalizirala vso privatno lastnino in obračunala z lastniki. Posestniki, industrialci, trgovci, lastniki gradov, dvorcev ali bogati meščani, ki so prej živeli v sožitju z ostalimi ljudmi, so s svojo dejavnostjo ter kapitalom nudili preživetje velikemu delu kmetov in delavcev. Po vojni so bili ti isti ljudje označeni za sovražnike, izdajalce ali celo zločince. Kasneje so bili iz svojih domov izgnani, bogata oprema in inventar, ki je krasil njihove domove, je bil odpeljan v novoustanovljene federalne zbirne centre in nato v muzeje ali galerije. Veliko umetniških del in inventarja pa je na tej »poti« pristalo v privatnih zbirkah.

Ana: Premični dragoceni predmeti so bili po vojni torej odneseni. Katere premične predmete v notranjosti dvorca bi vi izpostavili in zakaj prav tiste?

Ga. Nataša: Zagotovo je bil tudi dvorec Prešnik bogato opremljen. Ker spomeniška služba ni nikoli stopala v stanovanja najemnikov, podatkov o opremi nimamo. V evidenci je mogoče zaslediti le omembo velike slike na platnu, ki je krasila stopnišče zahodnega dela dvorca in rezbarjeno okrasje kasetiranih vrat na stopnišču. Slika in okrasje je bilo pred leti ukradeno. Morebiti bi se premične predmete dalo razbrati iz starih fotografij stanovalcev. Zbiranje letih bi bilo mukotrpno delo.

Slika 52: Prazen okvir slike »Iztok na konju«, tematike iz Finžgarjevega romana »Pod svobodnim soncem«. Delček odrezanega platna se zgoraj še vidi. Foto: Bojan Rebernak.

Nika: Zadnji lastnik dvorca pred drugo svetovno vojno je bil Karel Kubeš. Njegovi dediči se za vrnitev nepremičnine borijo od leta 1999, ko je država Slovenija Prešnik prisodila MOC. Menite, da bodo dediči uspeli v sodnem postopku zoper Slovenijo in dobili dvorec nazaj? Kaj bi to pomenilo za sam dvorec? Kaj vi osebno menite, kaj bi bilo boljše; da dvorec ostane v trenutni lasti MOC ali ga dobijo nazaj dediči?

Ga. Nataša: Menim, da je prav, da ima vsak lastnik, kateremu je bilo premoženje odvzeto, pravico do vračila. Ali je to dobro za nadaljnjo usodo dvorca, je težko govoriti, saj je ob več upravičencih težko pričakovati skupno vizijo glede njegove rabe in obnove. Ključna je finančna zmožnost lastnika oz. njegova zainteresiranost, da dvorec obnovi in vanj umesti primerne vsebine. Ker so prenove tako velikih objektov zelo drage, menimo, da imajo po vojni nacionalizirani objekti več možnosti za obnovo, če preidejo v roke novih lastnikov, ki imajo finančno podlago in realno vizijo glede njihove obnove ter vsebinske izrabe.

Žal, občine ali država niso vedno najboljši skrbniki oz. lastniki objektov kulturne dediščine, razen, če v njih delujejo razni državni ali občinski uradi, protokolarne, muzejske, šolske turistične ali socialne ustanove.

Taja: Sami ste pripravili kulturnovarstvene pogoje pri sanaciji ostrešja in fasade leta 2012. Na katere vire ste se pri tem opirali? Sta se investitor in izvajalec držala vaših priporočil? Je sanacija po vašem mnenju uspela? Poznate vzroke, zakaj je dvorec propadal več kot šestdeset let?

Ga. Nataša: Povojna usoda dvorcev in gradov je bila podobna. Po nacionalizaciji objektov so v njih naselili zdravstvene ustanove, domove za ostarele, »umobolnice« in zapore. Pogoji za bivanje so bili v večini slabi, saj so bili objekti slabo vzdrževani. Ostanki opreme so bili v večini uničeni, poškodovani ali pokradeni.

Na dvorcu Prešnik so bila v letu 2012 izvedena le interventna zaščitna dela na delu strehe. Zaradi zamakanja so bili uničeni določeni deli ostrešja in kritine, načrt je bil tudi strešni venec in zgornji del fasade. Z izvedbo nujnih del je bila sanirana škoda in s tem izključena nevarnost za nastanek še večje škode na delu objekta.

Ker večjih vlaganj v objekt po vojni ni bilo, je objekt zanemarjen, zaradi nevezdrževanja je opaziti propadanje ključnih likovno-arhitekturnih elementov. Usoda dvorca je vprašljiva, saj se največji propad tovrstnih objektov prične ob izselitvi prebivalcev, ko ni več niti osnovnega vzdrževanja. Zaradi neobljudenosti so takšni objekti pogosto tarča vandaliza.

Ana: So podobni dvorci v bližnji in širši okolici doživeli podobno usodo? Bi katerega posebej izpostavili?

Ga. Nataša: Podobno usodo doživljajo mnogi dvorci in graščine v celjski regiji, med katerimi bi izpostavila dvorec Novo Celje v Dobriši vasi, dvorec Jelšingrad v Šmarju pri Jelšah, dvorec Zalog v Zaloški Gorici, dvorec Plevna, vilo Ružička v Dobrni, Grad Lemberg, grad Podčetrtek...

Nika: Menite, da se usoda Prešnika lahko razplete podobno kot bližnjega dvorca Lanovž na Lavi, ki je dobil zasebnega lastnika - investitorja in ga rešil pred propadom?

Ga. Nataša: Leta 2007 je bil za območje dvorca Prešnik sprejet Državni prostorski načrt, ki predvideva na parcelah okoli dvorca ureditev golf igrišča. V načrtu je jasno opredeljeno, da naj se skladno s konservatorskim načrtom obnovi tudi dvorec z ostanki parkovnega parterja, z delno rekonstrukcijo osne zasnove parka s pripadajočimi elementi ter gospodarskega dela z vrtovi in pomožnimi objekti na severozahodu dvorca. Dvorec naj bi služil za turistično, protokolarno in gostinsko dejavnost. Žal, stanje na terenu ne priča o tovrstnih načrtih. Kakšna bo nadaljnja usoda dvorca, bo jasno, ko bo zaključen denacionalizacijski postopek in

ko bodo znani lastnikovi načrti. Zagotovo ima dvorec svoj potencial, a upamo, da bo dočakal svojo prenovo v solidnem stanju. Največji problem zagotovo predstavlja dejstvo, da dvorec nima niti funkcionalnega zemljišča.

Slika 53: Ogled dvorca pod strokovnim vodstvom konservatorke Nataše Podkrižnik. Foto: Bojan Rebernak.

Taja: Dvorec Lanovž, kot je dobil uradno ime, je postal medicinski center, kjer nudijo zdravstvene usluge zdravniki zasebniki. Kakšno namembnost bi po morebitni obnovi lahko imel Prešnik?

Ga. Nataša: V državnem lokacijskem načrtu je vsebina dvorca določena. Zagotovo pa bi lahko glede na prostorske kapacitete in bližino Celja v njem našle prostore tudi podobne dejavnosti.

Taja: Konservatorski programi pri obnovah tovrstnih zgradb so dokaj strogi, kar lahko morebitne investitorje odvrne od obnove. Ali ZVKDS lahko zniža visoke kriterije korektne kulturnozgodovinske obnove? Zakaj je konservatorski program v detajlih tako podroben (npr. izbira lesa za stavbno pohištvo, predpisani gradbeni materiali, npr. čim manj uporabe betona...)?

Ga. Nataša: Konservatorski načrt določa Zakon o varstvu kulturne dediščine v primerih, ko gre za celovito prenovo objekta, kjer so zaradi kompleksnosti in zahtevnosti posegov ter

poseganja v varovane vrednote spomenika pred izdelavo predvidene tudi stavbno-zgodovinske, arheološke in ostale raziskave. V konservatorskem načrtu so podana izhodišča za izvedbo restavratorskih posegov in za izdelavo kvalitetne projektne dokumentacije, ki je pogoj za dobro prenovo in ustrezno vsebinsko oživitev objekta. Cilj vsake prenove je vedno prezentacija ključne, najbolj ohranjene gradbene faze objekta oz. ohranitev historične arhitekturne podobe s kvalitetnimi likovno-arhitekturnimi elementi. Pri prenovi se stroka poskuša v čim večji možni meri približati originalni podobi objekta, zlasti v oblikovanju detajlov in v uporabi materialov (vrsta kritine, oblikovanje in material stavbnega pohištva, ustrezna struktura in barvni toni fasad, izvedba kamnoseških detajlov, poslikave, kipi, razni okrasni elementi...). Pri prenovi so ob prilagajanju novim vsebinam in potrebnim standardom vedno nujni tudi strokovni kompromisi (izvedbe dvigal, prizidkov, spremenjene tlorisne zasnove, novi preboji, potrebe po osvetljevanju strešnih delov objektov in izvedba strešnih oken, izvedba prezračevalnih in ogrevalnih sistemov...). V korist ohranitve in oživitve objekta stroka vedno presoja, kje so možna določena odstopanja od strokovnih standardov in kje so meje, ko bi to pomenilo nestrokovno interpretacijo dediščine. Dogovori z investitorjem so mogoči.

Nika: V Zgodovinskem arhivu Celje smo dobili le šest izvirnih dokumentov in nobene fotografije dvorca. Kaj je vzrok, da je o dvorcu Prešnik tako malo virov?

Ga. Nataša: Po vojni se je ogromno dokumentacije uničilo in izgubilo, določene fotografije ali celo načrti so se mnogokrat ohranili po naključju, včasih so prišli v arhiv naknadno.

Ana: Ali morda veste, kaj simbolizirata kositrna lancknehta na postavkih ob vstopu na notranje dvorišče in kakšen je simbolni pomen obeh levov pri glavnem vhodu v dvorec?

Bi izpostavili še kakšen kip ali kakšno podrobnost?

Ga. Nataša: Kipa t.i. lancknehtov simbolizirata plačane najemne vojake pod Maximiljanom I., ki so bili v evropski umetnosti večkrat upodobljeni, zlasti v 15. in 16. stoletju (grafike, slike). Vojaka tako kot leva simbolizirata moč, nepremagljivost, ugled in sta edina tovrstna kipa v Sloveniji.

Med kipi je potrebno izpostaviti še kipa dveh nimf pred vhodom, ki sta krasili parkovni del dvorca in kipa ležečih levov ob stopnišču pred glavno fasado dvorca.

Taja: Grajska kapela (tako jo imenuje Ivan Stopar) je edini prostor v dvorcu, ki je pod ključem. Ali veste, če so v njej kdaj maševali? Ali mašna licenca za kapelo velja še danes?

Ga. Nataša: V gradovih in dvorcih so kapele imele zaseben značaj in so v prvi vrsti služile lastnikovi družini. Vse so bile posvečene in so služile bogoslužju. Kapela v dvorcu Prešnik je bila urejena in poslikana v času grofa Rudolfa Felixa pl. Reisiga, ki je imel v sredini 18. stoletja v lasti tudi dvorec Zgornji Lanovž, kjer je tudi uredil kapelo. Predvidevam, da je potrebno mašne licence obnoviti in prostor za ponovno opravljanje bogoslužja ponovno posvetiti.

Nika: Morda poznate usodo parka pred dvorcem?

Ga. Nataša: Park je bil uničen po vojni, ko je bil dvorec z zemljišči nacionaliziran.

Ana: Kaj je po vašem mnenju največji potencial dvorca?

Ga. Nataša: Največji potencial dvorca je bližina mesta Celje in njegova dostopnost. Vabljiva je tudi njegova markantna lokacija, solidna stabilnost in velikost objekta. Velik problem pa predstavlja kmetijska dejavnost, ki se je kljub veljavnemu prostorskemu načrtu, s pomožnimi, neustreznimi objekti zajedla v neposredno bližino dvorca.

Taja: Kaj bi še dodali? Smo pozabili vprašati kaj bistvenega?

Ga. Nataša: Stroka si želi, da bi dvorec našel resnega investitorja, ki bi objekt ustrezno obnovil ter tako prihodnjim rodovom ohranil pomemben pomnik zgodovine.

»Gospa Nataša Podkrižnik, hvala za vaše odgovore in čas, ki ste ga preživel z nami pri nastajanju raziskovalne naloge.«

Raziskovalke Ana, Taja, Nika in mentor Bojan

6 Intervju z bivšim stanovalcem dvorca g. Slavkom Krajnčanom in njegovo hčerko ga. Tamaro Krajnčan

Oktobra 2018 smo ob obisku dvorca Prešnik srečali nekdanjo stanovalko Tamaro Krajnčan, ki je prišla po pošto na svoj stari naslov. Tamara je bila pripravljena govoriti o življenju v

dvorcu Prešnik. Ker je še precej mlada (letnik 1987), je na intervju prišel še njen oče Slavko Krajncan⁹⁵ (letnik 1965), ki je v dvorcu živel od rojstva pa vse do izselitve, leta 2013. Konec meseca novembra 2018 smo z njima opravili zanimiv intervju.

Nika: Lepo pozdravljeni. Za začetek nas zanima, kdaj ste živeli na dvorcu Prešnik?

Slavko: Pozdravljeni. Na dvorcu sem živel od svojega rojstva, od leta 1965. Dvorec sem z družino zapustil pred petimi leti, leta 2013. Bili smo prva družina, ki smo bili izseljeni, saj so se bivanjske razmere zelo poslabšale. Hčerka Tamara se je odselila kakšno leto prej. Zadnji stanovalec je dvorec zapustil lani (leta 2017, op. a.).

Ana: Dvorec ste zapustili leta 2013. Koliko stanovalcev je tega leta še prebivalo na dvorcu?

Slavko: Štiri družine in ena samska gospa.

Taja: Koliko je bilo vseh stanovanj na dvorcu?

Slavko: Spodaj v pritličju so bila tri, zgoraj v nadstropju, pa jih je bilo šest. Na »krakih« poslopja sta bili še dve stanovanji, torej skupaj enajst stanovanj. Ostali prostori so bila skladišča, namenjena za spravilo drv, hrambo stvari in podobno.

Taja: Kot ste omenili, ste v dvorcu živeli od rojstva, kar pomeni, da so tu živeli že vaši starši.

Slavko: Moji starši so se tukaj naselili, ko so šli »s trebuhom za kruhom« v Celje. Zaposlili so se v kmetijski zadrugi »Hmezad«. Občina je takrat delila stanovanja po principu, da so delavci, ki so za zadrugo delali na poljih, lahko v bližini stanovali. Okoli dvorca je bilo veliko obdelovalnih zemljišč in tudi gozda, kar je takrat pripadalo državi Jugoslaviji. Ljudje, ki so delali na teh zemljiščih, so dobili stanovanja čim bližje. Tako smo dobili stanovanje v dvorcu.

⁹⁵ Slavko Krajncan je bivši smučarski skakalec. Danes še skače v veteranski konkurenci. Je trener mlajših selekcij, trenira tudi perspektivno smučarsko skakalko Tio Kodrnjo, učenko naše šole.

Slika 54: Slavko in Tamara Krajncan med intervjujem. Mladi raziskovalki – izpraševalki Taja Korošec in Nika Roš. Foto: Bojan Rebernak.

Nika: Stanovanja so bila zastonj ali jih je bilo treba plačevati?

Slavko: Stanovanja seveda niso bila zastonj. Za uporabo smo plačevali najemnino, podobno kot za stanovanja v stanovanjskih blokih v mestu.

Ana: Dvorec je bil v Jugoslaviji in Sloveniji do leta 1999 v družbeni lasti. S stanovanji je upravljala služba Stanovanjskega sklada na MOC. Leta 1999 je lastnica postala MOC, ki pa ga je leta 2007 dala v upravljanje družbi Nepremičnine d.o.o. Ali se je s prihodom novega upravljalca kaj spremenilo, mogoče se je celo povečala najemnina?

Slavko: Najemnino sta plačevala moja starša. Stanovanja so bila smatrana kot »neprofitna«. Ko sem prevzel stanovanje od staršev, je bil že drug upravljalca. Ne spomnim se, ali se je znesek najmnine spremenil. Prihajati pa so začele položnice za vodo, ker prej vode na dvorcu nismo imeli. Vodovod smo dobili šele v osemdesetih letih 20. stoletja.

Taja: Vodovoda v vaši mladosti na dvorcu torej ni bilo.

Slavko: Napeljava prvotnega vodovoda je bila zelo stara, voda po ceveh ni tekla. Imeli smo ograjen vodnjak, ki je še danes na zunanjem dvorišču. V njem je bila pitna voda, ki smo jo uporabljali za vsakodnevne potrebe. Na notranjem, manjšem dvorišču je bil še en vodnjak, kjer je bila voda namenjena za gospodinjstvo in pranje. »Pralni stroj« smo imeli ob rezervoarju vode, ki smo ga polnili z vedri vode iz vodnjaka vsak dan. Umivali smo se kar v »lavorjih«, banje so bile takrat kovinske, kopalnic v dvorcu ni bilo. Stanovalci, ki so spremljali razvoj v mestu in so imeli več denarja, so si uredili kopalnice, ki so bile še vedno brez vodovodne napeljave. Vodo smo morali še vedno ročno prenašati iz vodnjaka in si jo pred uporabo greti na štedilniku.

Nika: Če prav razumemo, ste si stanovanja lahko urejali po svoje, ne glede nato, da je bila lastnica MOC in je bil dvorec pod zaščito takratnega spomeniškega varstva?

Slavko: Pridobiti kakršnokoli soglasje za ureditev bivanjskih razmer tudi na lastne stroške, kaj šele na stroške upravitelja, je bilo težak in dolgotrajen postopek. Pomagati smo si morali kar sami, tako da smo delali »na lastno pest«. Za soglasje mnogokrat nismo niti zaprosili, saj je bilo pridobivanje dovoljenj (pre)počasno. Vsaka družina si je uredila bivalne prostore po svoje. Izvzeta so bila stranišča, ki so bila skupna, za dve do tri družine po eno stranišče. Kasneje si je stranišče naredil vsak svoje, kot je želel. Je pa bil na začetku dvorec zelo lep. V njem so bile visoke keramične peči, ki so bile s strani upravljalcev, žal, odnesene neznanu kam.

Slika 55: Slavko in Tamara Krajnčan sta z nami delila veliko svojih praktičnih izkušenj, ki jih v literaturi o Prešniku ni. Foto: Bojan Rebernak.

Ana: Ko govorite o lepih spominih, se spomnite kakšne zanimive prigode, ki se vam je pripetila v času bivanja na dvorcu?

Slavko: Takšnih zgodb je veliko. Večkrat so bile samo plod domišljije nas, stanovalcev. Ko bi lahko »stene govorile«...

Tamara: Medtem, ko razmišljaš, lahko jaz povem. Meni je bilo všeč, česar zdaj ni več. Tam nas je živelo več družin in otroci smo se skupaj igrali. V bližini je tekel potok, imeli smo notranje in zunanje dvorišče in krasno otroštvo. Med sabo smo bili povezani. Nikoli nam ni bilo dolgčas.

Slavko: Živeti na podeželskem dvorcu je bilo nekaj posebnega. Narava in podeželska klima je blagodejno vplivala na nas. Čeprav je bilo življenje težje kot v bloku v mestu, nam je podeželje dalo poseben pečat in prigod je bilo res veliko. Otroci smo raziskovali okolico dvorca. Zanimiva nam je bila kapela, ki se nahaja v dvorcu. Otroci smo se po stavbi skrivali, raziskovali podstrešje, kjer je bilo hranjenih veliko zanimivih stvari. Tudi, če so nam starejši prepovedali, smo našli pot na podstrešje in v klet, kjer smo raziskovali. Govorice, kaj vse naj bi se v dvorcu skrivalo, smo preizkušali v praksi, ter iskali morebitne »zaklade«.

Taja: Ali morda veste, kdo je današnji lastnik in kaj se je z dvorcem dogajalo preden je lastnik postala MOC?

Slavko: Po vojni so bili lastniki razlastninjeni, dvorec je prešel v družbeno lastnino. Država Jugoslavija je imela »roke nad vsem«. Kako je bilo z lastništvom po osamosvojitvi, ne vem. Obstaja veliko govoric, ki niso zanesljive, in bi jih bilo potrebno preveriti. Govori se, da je postal lastnik obsežnih posesti okoli dvorca podjetnik Turnšek (Elektro Turnšek, op. a.), ki naj bi v preteklosti veliko delal za MOC. Tudi samo zgradbo naj bi želel odkupiti Turnšek, kar pa so samo govorice. V graščini naj bi zanesljivo hranil stroje in orodje, ki jih potrebuje za kmetovanje v okolici. Obstaja možnost, da ima MOC dvorec v lasti in Turnšek okoliška zemljišča v najemu. Turnšek prostore v dvorcu po našem odhodu zanesljivo uporablja, ne vem pa, če ga je res odkupil. Najboljše, da pobrsKate sami.

Nika: Kako danes vi gledate na dvorec, ki osamljen počasi, a zanesljivo propada?

Slavko: (Gospod Slavko je za hip utihnil, se zamislil, premagala so ga čustva.) Prešnik je bil moj dom, moje življenje. Objektu se je naredila ogromna škoda.

Slika 56: Gospoda Slavka so med intervjujem premagala čustva. Težko se je sprijaznil s propadajočim dvorcem. Foto: Bojan Rebernak.

Ana: Ali morda poznate potomce lastnika iz časa pred drugo svetovno vojno. Ali so se kdaj oglasili in prišli pogledat dvorec?

Slavko: Seveda jih poznam. Družina se je pisala Müller, po vojni so živeli v Avstriji. Bili so tam. Spomnim se, da so si prišli po dolgih letih pogledat njihovo propadajočo lastnino. Op. a.: Ni jasno ali je Mirko Müller bil zadnji lastnik ali samo zadnji upravnik posestva, ki naj bi bilo v lasti Karla Kubeša.

Taja: Morda poznate umetniške vrednosti dvorca; kipe, freske, slike ali kaj podobnega? Poznate kakšno zanimivo zgodbo, legendo?

Slavko: Ohranila sta se dva kipa, leva na stopnišču ob prvotnem vhodu, nekakšna »stražarja« dvorca. Na mestu, ki je sedaj zaprt z lesom zaradi propadanja, sta bili označeni letnici zadnje prezidave in obnove dvorca. Letnica pozidave mislim, da je nekje okoli leta 1400, zadnje obnove pa v 19. stoletju. Teh letnic se spomnim iz otroštva. Bolje bo, da jih preverite sami.

Na vrtu sta bila še dva kipa – ženski, ne vem če sta še tam. Tista stran dvorca se namreč pogreza. Upravljalci posestva in dvorca so na vzhodni strani posestva posekali in požagali vse rastlinje. Dvorec se nahaja na rahli vzpetini. Nekoč sta bili vzhodna in zahodna stran dvorca enakomerno poraščeni. Korenine dreves in grmovnic so nekako »držale težo dvorca«, da se le-ta ni pogrezal. Po tem posegu v naravo je na stavbi nastala škoda. Na vzhodnem sedaj nezaščitenem delu dvorca so se pojavile razpoke. Graščino je začelo dobesedno »vleči« na »odprto« stran.

Dvorec je začel propadati tudi na zahodni strani. Obstajal naj bi zakonski predpis, da bi moral lastnik do leta 2020 urediti kanalizacijo, oziroma čistilno napravo. Ker tega prej ni bilo, pa so se odplake stekale kar v potok. Najprej smo imeli greznice, ki smo jih morali pogosto prazniti, višek sanitarne vode pa je po travniku tekel naravnost v potok.

Tamara: (Se nasmehne.) Mi, otroci, pa smo se v tem potoku igrali in poleti celo kopali!

Slavko: Zakonodaja je lastniku oz. upravljalcu naložila, da je potrebno objekt komunalno urediti. Ekološka sanacija je potekala nestrokovno. Prišlo je tudi do povodnji. Graščina

namreč nima pravih temeljev, ampak stoji kar na plošči. Brez temeljev, betona, je stavba dobesedno »samostoječa«, tako da jo je tudi zob časa začel »spodžirati«. Na stenah so se pojavile razpoke. Bivanje v teh prostorih ni bilo več varno. Najprej so izselili mojo družino, kasneje pa še druge stanovalce. Obstaja pa tudi možnost, da lastnikom dvorca ni več odgovarjala stanovanjska funkcija zgradbe in so imeli druge interese.

Nika: Ali veste morda za kakšno dragocenost, ki se je nahajala v dvorcu, ko ste vi tam živeli? Slišale smo, da je bila tam večja umetniška slika.

Slavko: Ta slika je bila žal ukradena neke noči. Zjutraj smo se zbudili in mogočen okvir je bil snet, platno je bilo okrog okvirja obrezano, delček platna je celo še ostal ob strani okvirja. Tatu se je očitno zelo mudilo. Nekaj časa se je obris okvira slike na steni še videl. Šlo je za motiv »Iztok na konju« iz knjige F. Š. Finžgarja Pod svobodnim soncem. Iztok je bil predstavljen kot bojevnik s sulico na konju, ki se je dvignil na zadnje noge. To sliko imam še vedno v spominu. Velika škoda, da je bila ukradena.

Taja: Morda veste kdaj je slika bila odtujena?

Slavko: Spomnim se, da sem hodil v prvi razred, mogoče leta 1972, točno ne vem.

Ana: Takrat ni bil nihče pozoren, kakšna umetnina je bila ta slika? Slika bi lahko bila tam že pred vojno. Očitno jo je naročil lastnik dvorca.

Slavko: Da, to drži. Po vojni stanovalci ne bi naročali ali celo kupovali umetniških slik. Tudi keramične peči vseh možnih oblik so bile odtujene. Takrat sem bil še otrok in spominjam se le, da so peči odpeljali neznano kam konec 60-ih let 20. stoletja. To so storili ljudje, ki so takrat »vladali«. Za kulturno dediščino, ki bi morala v muzej, jim ni bilo mar. Zanimive in lepe stvari so pokradli.

Nika: Čas po vojni je zaznamovala miselnost, da so bivši veleposestniki in bogataši državni sovražniki. Dvorec ni imel lastnika, ki bi zanj skrbel in ga vzdrževal. Imate morda še kakšne fotografije v povezavi z dvorcem?

Tamara: Jaz imam samo »mlajše« slike, stare največ dvajset let. Ko sem bila nazadnje v dvorcu, sem ugotovila, da je popolnoma izpraznjen. Še okovje vrat, vse, kar je bilo vredno, je bilo odneseno neznano kam. Morda je kaj ostalo še v Nežkinem stanovanju, ki oktobra 2018, ko sem bila nazadnje tam, še ni bilo izpraznjeno.

Slavko: *Povprašal bom pri prijateljih, bivših stanovalcih, s katerimi se še videvamo. To smo predvsem otroci prvih naseljencev, ki smo odraščali skupaj ter ostali prijatelji. Morda kdo najde kakšno staro fotografijo.*

Taja: **To bi bilo sijajno. Stare fotografije so del kulturne dediščine, ki je zanimiva za širšo javnost.**

Slavko: *Spomnim se anekdote, ki govori, da naj bi se med kapelo in stanovanjem ob njej, v katerem smo živeli, nahajal zazidan skriti prostor, v katerem naj bi bilo veliko dragocenih grofovskih stvari. Kapela je povsem raven zid, v našem stanovanju pa je del zidu zamaknjen navznoter, drugi pa je raven. Tako resnično obstaja možnost, da se v širokem zazidanem delu lahko nahaja še en manjši prostor.*

Nika: **Mogoče je tu skrit zaklad graščaka, o katerem govori v legenda?**

Slavko: *(Se nasmehne.) Vse je mogoče.*

Ana: **Kako vi vidite prihodnost dvorca? Če bi ga obnovili, kakšno funkcijo naj bi imel?**

Slavko: *Verjetno se bo ponovila zgodba dvorca Lanovž iz Celja, ki ga je kupil bogat Celjan in ga uredil. Novi lastnik bo moral imeti interes, da se dvorec uredi in zaživi. Če bo dvorec dobil za nizko ceno, ne bo imel interesa vlagati vanj. Verjetno obstajajo ljudje, ki so pripravljeni dvorec kupiti in vanj vlagati. Lokacija dvorca je primerna. Problem predstavlja okoliško zemljišče, ki je že prodano. Kdo bo kupil stavbo brez okolice? Dvorec bi moral prevzeti človek z vizijo, ga obdržati zase in obnoviti. V dvorcu je posebna energija. Graščaki naj bi namenoma postavljali gradove in graščine na energetske točke. V bližini je mnogo hribov, kjer bi dvorec imel naravno zaščito, pa so ga postavili skoraj v dolini.*

Taja: **Bi za konec še kaj dodali?**

Slavko: *Ponovil bi, da je res škoda, kar se danes dogaja z dvorcem. Upam, da bo tudi vaša naloga pripomogla k rešitvi dvorca.*

»Gospod Slavko Krajnčan in gospa Tamara Krajnčan, hvala za vaše odgovore in čas, ki sta ga preživela z nami, pri nastajanju raziskovalne naloge«.

Mlade raziskovalke Ana, Nika, Taja in mentor Bojan

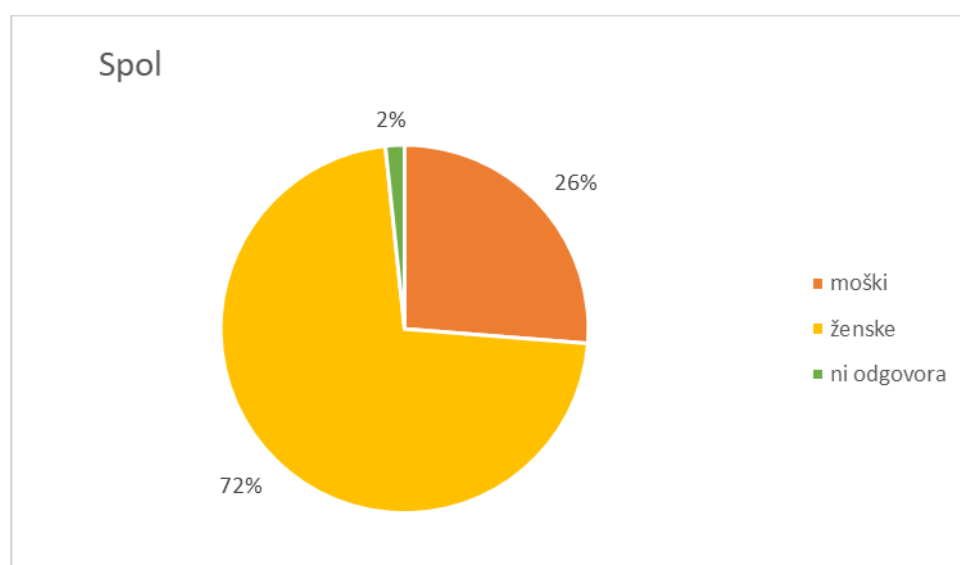
7 Anketa

7.1 Analiza spletne ankete

Zbiranje podatkov je potekalo od 23. 11. 2018, 21:35 do 13. 12. 2018, 16:02. Anketo smo objavili na treh družbenih omrežjih (Facebook, Snapchat in Instagram) ter poslali na e-naslove. Spletno anketo je izpolnilo in oddalo 358 naključnih anketirancev različnih starostnih skupin. Anketa je vsebovala 11 vprašanj o dvorcu Prešnik. Cilj ankete je bil, da ugotovimo, kako ljudje poznajo dvorec in kaj menijo o njem.

Po tretjem vprašanju, ki se glasi »Ali ste že slišali za graščino Prešnik?« smo anketirance, ki so na vprašanje odgovorili z »NE« izključili iz nadaljnjega odgovarjanja na vprašanja, saj menimo, da njihovi nadaljnji odgovori niso bili verodostojni.

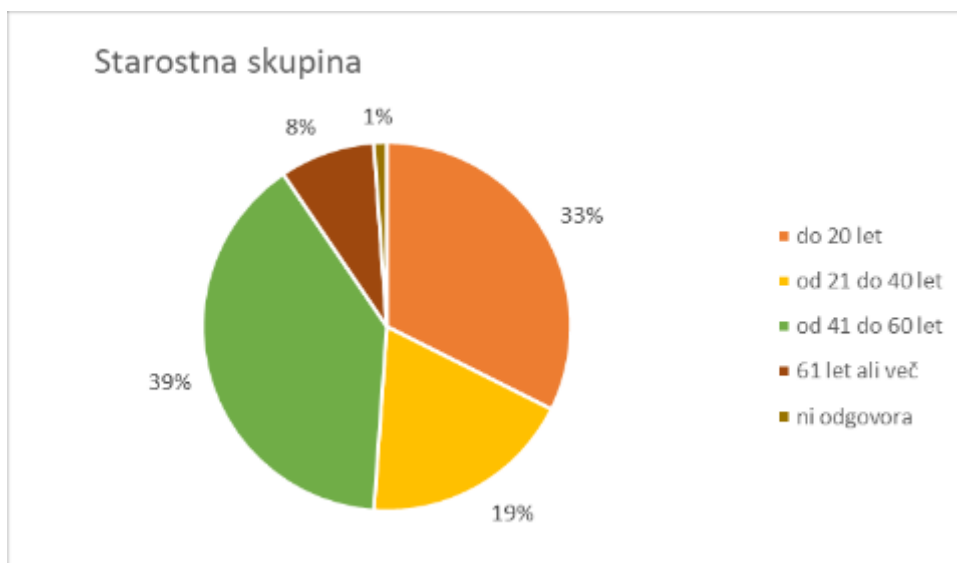
1. Spol (n = 358)

Graf 1: Spol anketirancev.

V prvem vprašanju ankete smo spraševale po spolu anketiranca. Anketo je rešilo 26% moških in 72 % žensk, 2% anketirancev pa na vprašanje o spolu ni odgovorilo. **Večina anketirancev (skoraj tri četrtine) je bilo ženskega spola.**

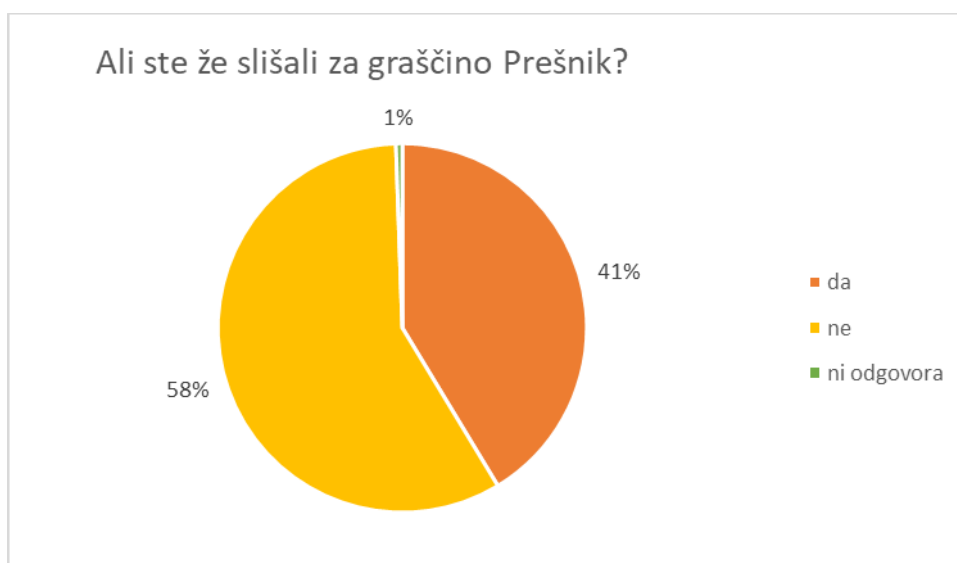
2. Starostna skupina (n = 358)

Graf 2: Starost anketirancev.

V drugem vprašanju nas je zanimala starost anketirancev. Razdelili smo jih v štiri starostne skupine; do 20 let, med 21 in 40 let, med 41 in 60 let, ter starejše od 61 let. **Največ anketirancev je bilo iz starostne skupine od 41 do 60 let (39%).** Sledi starostna skupina do 20 let (33 %), nato starostna skupina med 21 in 40 leti (19%). Anketirancev starejših od 61 let je bilo 8%. 1% anketirancev na vprašanje o svoji starosti ni odgovorilo.

3. Ali ste že slišali za graščino Prešnik? (n = 358)

Graf 3: Prepoznavnost graščine.

Tretje vprašanje je bilo ključno za nadaljevanje ankete. Zanimalo nas je, če so anketiranci že slišali za dvorec Prešnik. **Z »DA« je odgovorilo 41% anketirancev, kar je veliko. Ti anketiranci so bili primerni za nadaljevanje reševanja ankete.** 58% za dvorec še ni slišalo, zato smo njihove nadaljnje odgovore izključili, ker smo menili, da niso verodostojni. 1% anketiranih oseb na ključno tretje vprašanje ni odgovorilo.

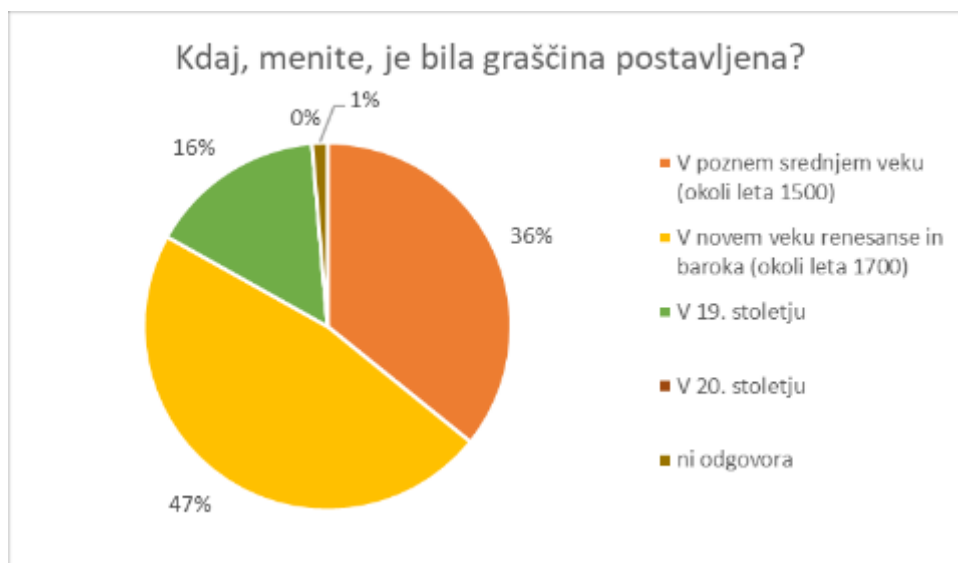
4. Kje se nahaja graščina Prešnik? (n = 148)

Graf 4: Nahajališče graščine.

Pri četrtem vprašanju nas je zanimalo, ali anketiranci, ki so za Prešnik že slišali, poznajo lokacijo dvorca. Ponudili smo Laško, okolico Šmartnega v Rožni dolini, kjer se dvorec nahaja ter lokacijo ob cesti med Vojnikom in Dobrno. **Večina anketirancev (92%) je pravilno odgovorila, da se dvorec nahaja v okolici Šmartnega v Rožni dolini.** Ostalih 8% glasov se je porazdelilo med lokacijo ob cesti med Dobrno in Vojnikom ter v Laško. Očitno je teh 8% anketirancev Prešnik zamenjalo za graščino Lemberk pri Dobrni in grad Tabor v Laškem.

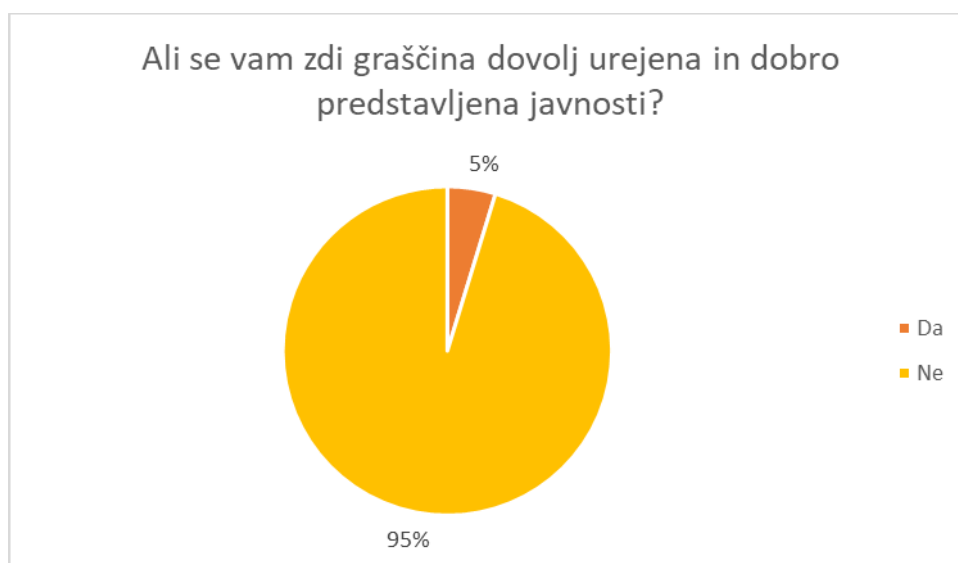
5. Kdaj, menite, da je bila graščina postavljena? (n = 148)

Graf 5: Časovno obdobje postavitve graščine.

Pri petem vprašanju smo vprašali, kdaj je bil dvorec postavljen. Anketiranci so lahko izbirali med štirimi zgodovinskimi obdobji: poznim srednjim vekom, obdobjem renesanse in baroka, 19. stoletjem in 20. stoletjem. **Večina vprašanih (47%) je pravilno odgovorila, da je bil dvorec postavljen v obdobju renesanse in baroka.** 36% jih je izbralo pozni srednji vek, 16% se je odločilo za 19. stoletje in le 1% anketirancev je izbralo 20. stoletje.

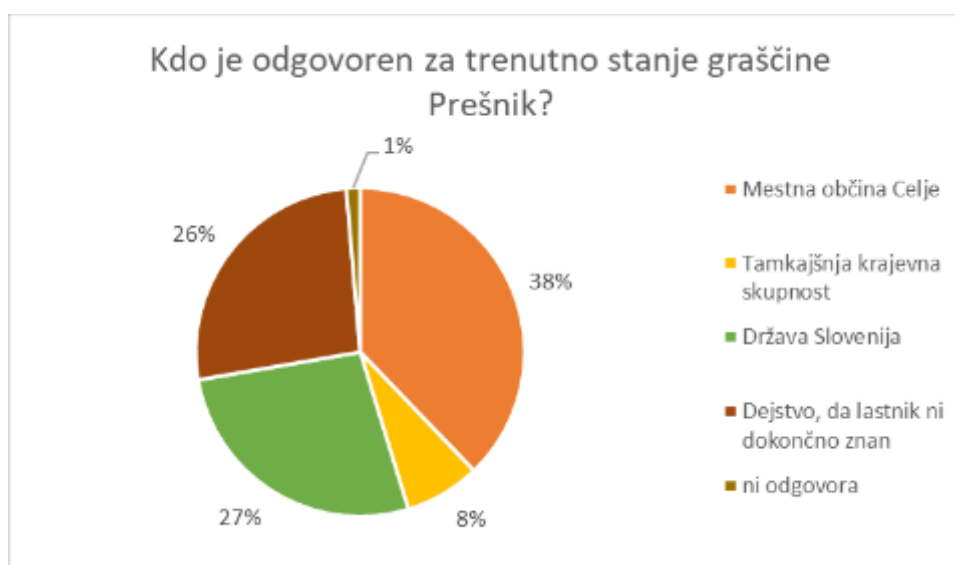
6. Ali se vam zdi graščina dovolj urejena in dobro predstavljena javnosti? (n = 148)

Graf 6: Urejenost in prepoznavnost graščine.

V šestem vprašanju smo spraševali po urejenosti in prepoznavnosti graščine. **Velika večina (95%) se je odločila, da graščina »ni« dobro urejena in predstavljena javnosti.** 5% anketirancev je menilo, da je graščina dovolj urejena in dobro predstavljena javnosti. Očitno teh 5% graščine le ne pozna tako dobro.

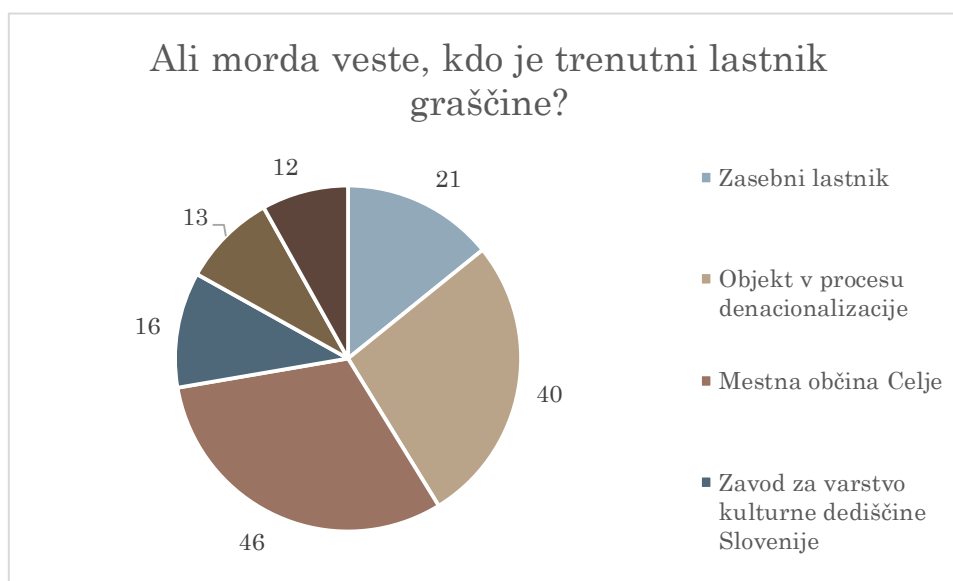
7. Kdo je odgovoren za trenutno stanje graščine Prešnik? (n = 148)

Graf 7: Odgovornost za trenutno stanje graščine.

Pri sedmem vprašanju nas je zanimala odgovornost za trenutno stanje graščine Prešnik. Kot možne odgovorne smo navedli MOC, tamkajšnjo KS Šmartno v Rožni dolini, državo Slovenijo in dejstvo, da lastnik ni dokončno znan. **Največ anketirancev (38%) je menilo, da je odgovorna trenutna lastnica MOC.** 26% je pravilno predvidevalo, da lastnik ni dokončno znan. 27% je odgovornost naprtilo na pleča države. 8% pa bi odgovornost naložilo kar KS Šmartno v Rožni dolini.

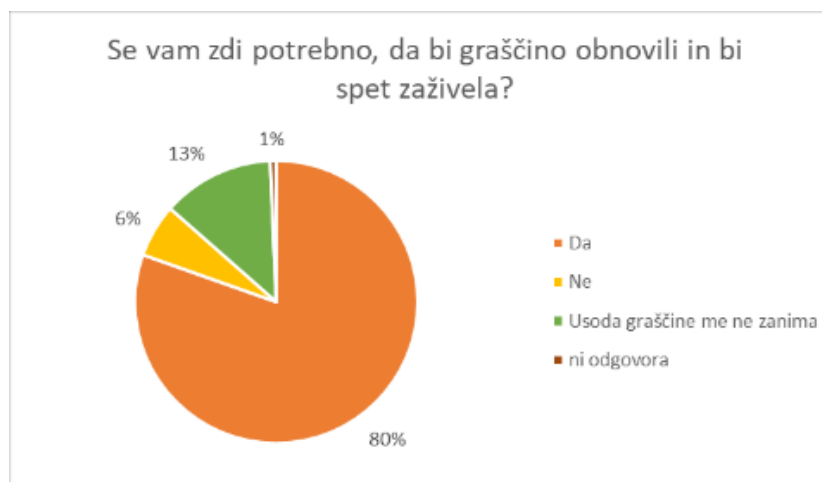
8. Ali morda veste, kdo je trenutni lastnik graščine? (n = 148)

Graf 8: Lastništvo graščine.

V osmem vprašanju smo spraševali, kdo je trenutni lastnik graščine. Pričakovali smo precej razpršene odgovore, kar se je potrdilo. Za zasebnega lastnika se je odločilo 14%. 27% anketirancev je menilo, da je objekt še vedno v procesu denacionalizacije. **Največ, (31%) anketirancev je menilo, da je lastnik MOC, kar je trenutno pravilen odgovor.** 11% se je odločilo, da graščina pripada Zavodu za varstvo kulturne dediščine Slovenije. 9% pa je odgovorilo, da ima graščino v lasti država Slovenija. Prišli smo do zaključka, da le ena tretjina ljudi ve, da je lastnik graščine MOC.

9. Se vam zdi potrebno, da bi graščino obnovili in bi spet zaživela? (n = 148)

Graf 9: Smiselnost obnove in ponovnega zaživetja graščine.

Večini anketirancev (80%) meni, da bi graščino obnovili in bi spet zaživela. Kar 13% anketirancev usoda graščine ne zanima. Ostalim se ne zdi pomembno, da bi graščino obnovili.

10. Če ste na prejšnje vprašanje odgovorili z "da", prosim na kratko pojasnite, zakaj se vam zdi to potrebno. (n = 148)

Tabela 1: Odgovori anketirancev na vprašanje odprtega tipa glede obnove in ponovnega zaživetja graščine.

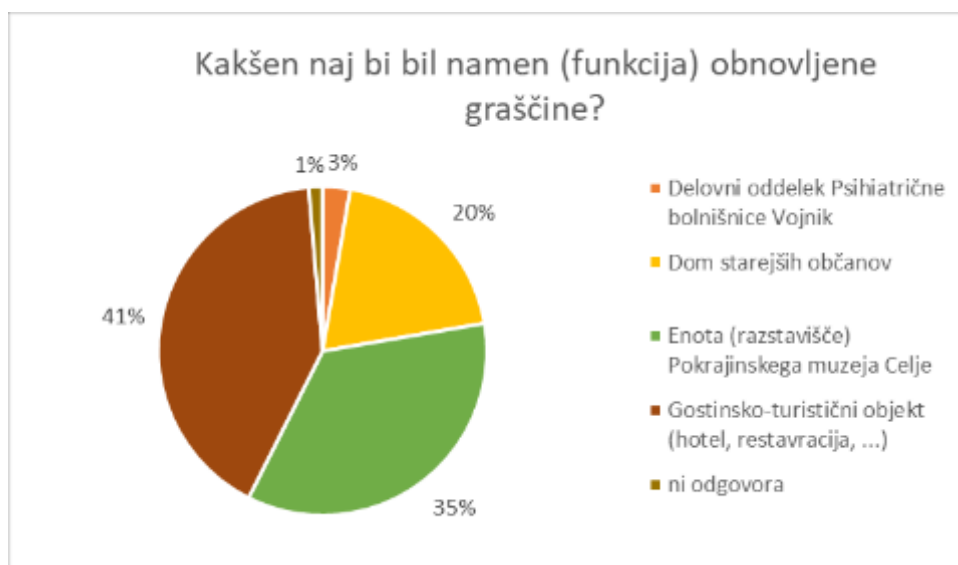
Q10	Če ste na prejšnje vprašanje odgovorili z "da", prosim na kratko pojasnite, zakaj se vam zdi to potrebno.				
	Odgovori	Frekvenca	Odstotek	Veljavni	Kumulativa
	Več turistov.	1	0%	1%	1%
	Zanimi v objekt in lepa okolica.	1	0%	1%	1%
	Prekrasna stavba, vredna obnove.	1	0%	1%	2%
	Kulturno dediščino je potrebno negovati.	1	0%	1%	2%
	Za razvoj dediščine.	1	0%	1%	3%
	Ljudje bi morali ohranjati kulturno dediščino.	1	0%	1%	4%
	Ker se spomnim graščine še izpred 60 let, ko še ni bila tako propadla, so pa že takrat v njej prebivali neodgovorni ljudje, kokoši in ostale domače živali. Čeprav sem bila še otrok, se mi je zdelo to nezaslišano.	1	0%	1%	4%
	Škoda pustiti tako lepo arhitekturo propadanju.	1	0%	1%	5%
	Kulturna dediščina se mora ohranjati.	1	0%	1%	5%
	Ker je to lepa graščina, ampak ni urejena.	1	0%	1%	6%
	Ta dvorec si zasluži boljše čase.	1	0%	1%	7%
	Ker ima bogato zgodovino in bi lahko bila zanimiva tudi turistično.	1	0%	1%	7%
	Kulturne dediščine država ne bi smela prepustiti propadati.	1	0%	1%	8%
	Zaradi ohranjanja kulturne dediščine.	2	1%	1%	9%
	To je kulturna dediščina.	1	0%	1%	10%

Dvorec Prešnik – up ali brezup?

	Gre za ohranjanje kulturne dediščine naše države.	1	0%	1%	10%
	Zgodovino je potrebno ohranjati in ceniti. Predstaviti učencem, dijakom in širši javnosti.	1	0%	1%	11%
	Ohranitev zgodovinske kulturne dediščine, ki daje dodano vrednost ljudem danes.	1	0%	1%	11%
	Dediščina.	1	0%	1%	12%
	Vsaka dediščina naših prednikov mora biti obnovljena!	1	0%	1%	13%
	Kulturna dediščina; podeželska arhitektura poznega srednjega veka	1	0%	1%	13%
	Vsako graščino bi bilo potrebno obnoviti in vzdrževati, saj je del naše kulture in dediščine.	1	0%	1%	14%
	Ohranjanje kulturne dediščine ter turistična atrakcija.	1	0%	1%	14%
	Zaradi lege in lepe okolice bi lahko bila turistična destinacija.	1	0%	1%	15%
	Kulturne dediščine.	1	0%	1%	15%
	Da se ohrani kulturna dediščina.	1	0%	1%	16%
	Propada.	1	0%	1%	17%
	Zaradi ohranjanja kulturne dediščine.	1	0%	1%	17%
	Da se ohrani kulturna in arhitekturna dediščina, ter uredi prostor za poletne prireditve, tabore ipd. podobno kot v žički kartuziji.	1	0%	1%	18%
	Zunanji izgled.	1	0%	1%	18%
Veljavni	Skupaj	148	47%	100%	

Na vprašanje odprtega tipa je odgovorilo 148 anketirancev. Njihovi odgovori so bili dokaj raznoliki. Veliko anketirancev je menilo, da je graščino potrebno obnoviti, ker gre za kulturno dediščino. Graščina bi lahko postala zanimiv turistični objekt, na njo imajo ljudje lepe spomine. **Vsem odgovorom pa je skupno, da ne želijo opazovati počasnega propadanja graščine.**

11. Kakšen naj bi bil namen (funkcija) obnovljene graščine? (n = 148)

Graf 10: Namen (funkcija) morebitno obnovljene graščine.

Večina anketirancev (41%) meni, da bi graščina lahko služila kot gostinsko-turistični objekt (hotel, restavracija...). 35% anketirancev bi v graščino umestilo razstavišče Pokrajinskega muzeja Celje, 20% jih meni, da bi graščina lahko delovala kot dom starejših občanov, 6% bi v graščino umestilo delovni oddelek Psihiatrične bolnice Vojnik, 1% anketirancev na vprašanje ni odgovoril.

8 Razprava

8.1 Argumentacija potrditev ali zavrnitev hipotez

1. Dvorec Prešnik pozna polovica Celjanov.

To hipotezo žal moramo **ovreči**, smo pa kar dobro predvideli. S pomočjo spletne ankete smo ugotovili, da dvorec pozna slaba polovica, natančneje **41% anketiranih**. Od teh 41% pa je kar 92% vprašanih pravilno ugotovilo lokacijo dvorca. Velika večina je tako dokazala, da vedo, da se dvorec nahaja v okolici Šmartnega v Rožni dolini. Skoraj polovica (47%) anketirancev ve, da je bil dvorec postavljen v obdobju renesanse in baroka. S pomočjo ankete smo spoznali, da dvorec med Celjani vendarle ni tako prepoznaven, kakor bi si želeli. Menimo pa, da bi z obnovo dvorca le-ta nedvomno pridobil na prepoznavnosti, podobno kot dvorec Lanovž, ki je bil v podobnem stanju kot Prešnik in je danes obnovljen.

2. Dvorec je v svoji zgodovini menjal veliko lastnikov, ki so vplivali na njegov izgled.

To hipotezo zlahka potrdimo. Ob pisanju teoretičnega dela smo ugotovili, da je dvorec pogosto menjal lastnike, ki so stavbo in funkcijo posestva spreminjali glede na čas (obdobje) in lastne potrebe. Do danes je dvorec menjal več kot 20 lastnikov. Natančneje, iz literature smo ugotovili, da je do sedaj imel dvorec 23 lastnikov⁹⁶. Iz ustnih virov smo zvedeli, da bi naj tudi zadnji lastnik Mirko Mueller bil le najemnik dvorca in posesti. Dosedanje lastnike smo prešteli po že obstoječih virih. Najnatančneje je lastnike navedla Marija Trobec.⁹⁷

Prvi znani lastnik je bil leta 1730 Johan Paul Adammayer, nato je sledil njegov sin, ki je prevzel plemiški naziv od očeta. Grof Karl Anton von Gross in Villanova je leta 1756 kupil dvorec od prejšnjega lastnika grofa Rudolfa Felix Reisigg-a, ki je obnovil grajsko kapelo in Mayerbergu priključil nekaj okoliških parcel. Ob smrti, leta 1778, so grofu Grossu v grajski kapeli posvetili nagrobni spomenik z epitafom. Veliko sprememb je uvedel tudi Maximilijan grof Von Monteucceli von Polinago, ki si je na posesti ustvaril obrat za proizvodnjo opeke. Žal, ga je ta proces pahnil v dolgove in tako je celotna posest pripadala Celjski hranilnici.

⁹⁷ Lastnike skozi zgodovino smo povzeli po: Trobec, Marija. 2001: str. 30-31.

Današnja oblika je v 19. stoletju ustvaril proizvajalec usnja iz Prusije Karl Struecker, ki je Prešnik močno razširil in znotraj prezidal. Zadnji zasebni lastnik pa je bil inženir Mirko Mueller, ki naj bi bil po ustnih virih le upravnik posestva. Če ustni viri držijo, je zadnji stvarni lastnik leta 1929 z nakupom dvorca postal Karel Kubeš. Med drugo svetovno vojno je dvorec za svoje potrebe zasedel nemški okupator.

Obdobje po 2. svetovni vojni (1945-1991) je bilo za dvorec v smislu ohranitve najslabše. Dvorec je povojna oblast SFRJ⁹⁸ nacionalizirala in ga namenila družbenim stanovanjem. V SFRJ je bil leta 1989 zadnji upravni organ (upravljalca) stavbe in okoliškega posestva Ekonomija „Šmartno“ s sedežem v Šmartnem v Rožni dolini. V vmesnem obdobju sta bila v dvorcu še Gozdna drevesnica Prešnik in Kmetijsko gospodarstvo (“zadruga”) Prešnik, ki se je že leta 1955 priključila Kmetijskemu gospodarstvu Lava iz Celja. Kmetijski delavci, ki so bili zaposleni v zadrugi, so imeli na dvorcu svoja stanovanja. Vzdrževanja dvorca s strani države sploh ni bilo. Država se je do dvorca vedla precej mačehovsko. Najemniki stanovanj pa se niso zavedali kulturne vrednosti stavbe. Dvorec je po razpadu Jugoslavije in osamosvojitvi Slovenije (obdobje 1991 – 1999) ostal družbena lastnina državljanov Slovenije oz. nove države Republike Slovenije. Leta 1999 je dobila v last dvorec Prešnik MOC, ki je lastnica še danes, leta 2019.

3. O dvorcu je na voljo veliko literature.

To hipotezo moramo ovreči, saj je primarne literature o dvorcu zelo malo. Dejstvo, da za dvorec Prešnik ni spisan konservatorski program, nas je motiviralo, da smo zbrali vso literaturo, ki je bila na voljo, in jo povzeli v teoretičnem delu naloge. V OKC smo dobili vso literaturo, ki je bila na voljo. Prešnik je bil omenjen kot geslo v dveh starih leksikonih (Schmutz, 1822, in Janisch, 1878). Kasnejši pisci, Ignacij Orožen (1893), Janko Orožen (1967) ter predvsem Ivan Stopar (1982 in 1992) so prešniško zgodbo povzemali in dodali svoje ugotovitve. Podobno smo postopali tudi mi. S pomočjo spletne knjižnice smo našli še nekaj uporabne literature, predvsem časopisne članke. Na spletu smo našli tudi stare zemljevide, na katerih se prav tako pojavlja dvorec Prešnik oz. Mayerberg. Najbolj smo se razveselili petih spisov o dvorcu Prešnik, ki so se navezovali na čas po drugi svetovni vojni, ko je bil dvorec že nacionaliziran. Te spise lahko uvrstimo med primarno literaturo, ki je še

⁹⁸ SFRJ - Socialistična federativna republika Jugoslavija.

nihče ni obdelal. Težave nam je povzročala tudi stara nemščina in pisava gotica, ki je nismo poznali in razumeli. Pri prevajanju sta nam pomagala gospod Srečko Klepej in gospa Alenka Hren Medved.

4. Dvorec je v slabem stanju in se lahko zruši sam vase.

To hipotezo lahko zlahka potrdimo, saj smo dvorec večkrat obiskali, ga fotografirali in se o stanju prepričali na lastne oči. To hipotezo smo dokončno potrdili, ko smo opisovali in dokumentirali stanje dvorca danes. Že na fotografijah dvorca se vidi, da se fasada lušči, oz. je na nekaterih delih dvorca zelo slabo ohranjena. Tudi v notranjosti dvorec ni v nič kaj boljšem stanju. MOC je nekaj stanovanj zaklenila in onemogočila dostop, tako da je na okna postavila debele lesene deske in enako storila tudi na vratih. Znotraj stanovanj lahko še vedno najdemo predmete, ki so jih tam pustili bivši stanovalci dvorca. Stene znotraj stanovanj počasi razpadajo oziroma se krušijo, parket oziroma tlak pa je prav tako v zelo slabem stanju. Zaraščena okolica dvorca je zakrila pogled na skulpturi dveh levov in pa nimf, ki se nahajajo pred dvorcem. Nestabilno je jugovzhodno krilo dvorca, saj se pod enim od stanovanj temelji že nekaj časa ugrezajo. Opazili smo tudi precej nestabilne visoke dimnike, ki bi ob morebitnem padcu povzročili dodatno škodo na ostrešju in žlebovih. Zato sklepamo, da v naslednjih desetih letih dvorcu grozi, da bi se lahko pogrezal ali celo zrušil sam vase.

5. MOC je začasni lastnik dvorca, zato nima interesa, da bi vanj vlagala.

Hipoteza je precej drzna. Po tehtnem razmisleku smo se na osnovi trdnih dokazov odločili, da jo potrdimo. Predstavniki občine, gospod Vlado Kožel, nam je zatrdil, da si dvorec lasti MOC. Na spletu smo našli sodbo oz. Odločbo ustavnega sodišča, ki je ugodilo pritožbi tožnikov – zakonitih dedičev dvorca Prešnik in odločanje o lastništvu vrnilo nazaj na prvostopenjsko Upravno sodišče. Pravna služba na MOC se sklicuje na zemljiškoknjižni izpis, ki dokazuje, da je kulturni spomenik Prešnik leta 2018 v lasti MOC. Ne glede na odločbo Ustavnega sodišča, s katero se zadeva glede lastništva nepremičnine vrača na prvo stopnjo oz. v ponovno obravnavo, se lastništvo nepremičnine ne spreminja. Še vedno je veljavna nacionalizacija na podlagi sodbe, torej upnikom ni priznana denacionalizacija vsaj do takrat, ko bo sodišče zopet obravnavalo zadevo. Takrat bo morda odločilo drugače. Iz prakse pa vemo, da takšen sodni proces lahko traja desetletje ali tudi več. Zato sklepamo, da se do dokončne odločitve sodnih

mlinov, ki meljejo zelo počasi, MOC nima interesa ukvarjati z dvorcem Prešnik, kar je na nek način razumljivo. MOC sama ne more zagotoviti denarja za sanacijo ali preureditev dvorca, saj bi investicija znašala okoli 10 milijonov evrov, država pa vsem dvorcem v Sloveniji, po besedah gospe konservatorke Nataše Podkrižnik, za vzdrževanje letno nameni okoli 3 milijone evrov. Izvedeli pa smo tudi, da imajo potomci zadnjega lastnika Mirka Müllerja željo, da bi dvorec spet postal njihov. Zadeva na sodišču ni zaključena, kar pomeni, da je MOC le začasni lastnik. Predvidevamo, da je to eden izmed razlogov, da se v dvorec ne vlaga. Če bi povzele vsa mnenja prebivalcev, živečih v okolici dvorca, lahko pridemo do zaključka, da je ljudem popolnoma vseeno, kdo je lastnik. Pomembno jim je, da bi se dvorec ohranil in ne bi propadal pred njihovimi očmi. Tudi mlade raziskovalke delimo njihovo mnenje.

6. Umetniške prvine znotraj in v okolici dvorca imajo umetniško vrednost in so ohranjene.

Te hipoteze nismo v celoti niti potrdili niti ovrgli. Preverjali smo jo večkrat s terenskim delom, t.j. ogledi dvorca Prešnik. Njegovo trenutno stanje nam je pomagala oceniti umetnostna zgodovinarica, gospa Nataša Podkrižnik. Umetniške prvine, ki se nahajajo znotraj dvorca, predvsem kapela, s stropnimi poslikavami Antona Lerchingerja in vzdanim epitafom v steni je precej dobro ohranjena, kar bi hipotezo v celoti potrdilo. A hipotezo lahko ovržemo z dejstvom, da so ostale umetniške prvine prepuščene same sebi in vidno propadajo. To so predvsem umetniške prvine na prostem, kot sta dve nimfi v parku pred dvorcem, ki je popolnoma poraščen. Altan, na katerem je napisana letnica 1886 s kraticama C. St. (Carl Strüecker) na prečnem zidu je sicer zaščiten z lesenim opažem, a je bil že leta 1997 močno poškodovan in mu je grozilo rušenje. V slabem stanju so tudi plastike, ki se nahajajo na pročelju dvorca, ter dva kositrna vojaka na prečnem zidu pod altanom. Najbolj poškodovana sta kipa opečnatih levov, ki »stražita« vhod v dvorca. Oba so močno poškodovali vandali. Gospa Nataša Podkrižnik si je na MOC prizadevala, da bi premično kulturno dediščino odnesli na varno v depoje. Žal ni bila uspešna, tako da dragocene umetniške prvine neslavno propadajo vsem na obeh.

7. V času družbenega lastništva dvorca je bilo odtujenih veliko dragocenih predmetov.

To hipotezo lahko, žal, zlahka potrdimo. Že v intervjujih z nekdanjimi stanovalci smo izvedeli, da je bilo v dvorcu nekoč veliko lepih stvari. Ena od teh je bila večja umetniška slika, ki naj bi po pričanju stanovalcev bila ukradena neke noči. Ostal je le mogočen okvir in delčki obrezanega platna. Slika »Iztok na konju«, naj bi predstavljala konjenika s sulico na konju, ki se je dvignil na zadnje noge. O odtujenih predmetih po vojni nam je pričala tudi Nataša Podkrižnik. Po drugi svetovni vojni je vlada naročila zaseči vse dragocenosti iz tovrstnih objektov. Odpeljani naj bi bili »na varno« v t.i. centralna skladišča. Namen je bil dober, a se je na žalost veliko predmetov izgubilo ali so bili ukradeni. Veliko predmetov pa so stanovalci tudi oddali oz. prodali, kot npr. visoke keramične peči, ki so izginile brez sledov. Prav tako smo ugotovili, da so bile v sobanah potrgane in odnesene baročne vratnice ter visoki vratni okviri z motivi levjih glav, izrezljanih iz lesa. Le-te so bile leta 1997 še nedotaknjene.

8.2 Izhodišča za nadaljnje raziskovanje

V raziskovalni nalogi smo se posvetili raziskovanju dvorca Prešnik. Preučili smo dostopne zgodovinske vire in literaturo. Za nadaljnjo raziskavo bi lahko poiskali še kakšne starejše listine, ki omenjajo Prešnik. Iskali bi jih v arhivih v Mariboru in Gradcu. Seveda bi morali za razumevanje starejših listin poiskati pomoč strokovnjaka na tem področju, kar pa ni naš namen. Lahko bi poiskali še več nekdanjih stanovalcev ali njihovih potomcev iz obdobja po drugi svetovni vojni do 2017. Poslušali bi njihova pričevanja o življenju v dvorcu in poskusili poiskati kakšno zasebno fotografijo dvorca iz obdobja po 2. svetovni vojni.

V Celju in njegovi okolici je poleg dvorca Prešnik mogoče v prihodnje raziskati še druge dvorce. Nekateri so obnovljeni (kot npr. Dvorec Lanovž), drugi porušeni. Večina je prepuščena sami sebi in propadajo vse dotlej, dokler jih nekdo ne bo obnovil. V Celju in njegovi okolici si v prihodnje želimo raziskati še kakšen zapuščen in propadajoč dvorec, kot so npr. Contijev dvorec, Kapunov dvorec, Zeleni dvor in Smrečji dvor.

9 Zaključek

Rezultati naše raziskave so naslednja spoznanja:

Osnovne informacije. Leta 1668 je pristavo in šest podložniških kmetij, ki so prej sodile pod gosposčino Ranšperg kupil vitanjski kastelan Johan Pavel Adamayer. Dvorec Prešnik je bil pozidan v 17. stoletju na pravokotni talni ploskvi prejšnje pristave. V 18. stoletju so mu prizidali dva pravokotna trakta, tako da je stavba dobila obliko podkve. V 18. stoletju so dogradili še povezovalni trakt med obema pravokotnima traktoma. Tako starejši del oblikuje grajsko zasnovo z zaprtim notranjim dvoriščem. K tej zasnovi se prislanjata pravokotni gospodarski krili iz 19. stoletja, ki oblikujeta odprto zunanje dvorišče. Na zunanjem in notranjem dvorišču je cisterna (vodnjak).

Ime in nastanek dvorca. Ime Mayerberg ima dvorec po svojem prvem lastniku Johanu Pavlu Adamayerju, ki si je leta 1666 pridobil naziv plemeniti Mayerberg. Dvorec se od takrat najprej v literaturi omenja kot Mayerberg. Ime Prešnik je prvič omenjeno v urbarju 20. junija 1352, ob omembi dveh podložniških kmetij v zaselku (vasi) Prešnik. Okoli leta 1440 spet beremo o dveh podložniških kmetijah, ki ležita v tej vasi. O etimološkem izvoru imena Prešnik lahko sklepamo iz podobnih primerov. Marko Snoj o Presnici pri Kozini na Krasu sklepa, da je ime morda izpeljano iz občnega ime présnec, "rastlina navadna trdoleska". Drugega izvora je vodno ime Prěšnica, ki pomeni "poseka v gozdu". V primeru našega Prešnika je verjetnejša razlaga préska (poseka v gozdu). Iz tega sklepamo, da je naselje Prešnik nastalo na gozdni poseki. Nedaleč od vasi je zrasla pristava, iz katere so v 17. stoletju pozidali dvorec.

Pomembnejši lastniki dvorca in pripadajočega posestva. Skozi več kot 300-letno zgodovino je dvorec zamenjal okoli 25 lastnikov (prešteto po Mariji Trobec). Prvi lastnik in hkrati ustanovitelj **Ivan Pavel Adamayer** je prav tako povečal cerkev Svete Kunigunde na bližnji gori (domače ime Šentjungert), s tem da je prizidal kapelo svete trojice. Pomembna sta tudi **brata Gross**, ki imata v grajski kapeli svoj epitaf (spominsko ploščo). Večina lastnikov so bili plemiči. Med njimi velja izpostaviti grofa **Montecuccolija pl. Polinaga**, ki si je na dvorcu omislil opekarno, a je kasneje zaradi nesrečne tožbe za dediščino zapadel v dolgove. Dvorec je kupila leta 1880 **Celjska mestna hranilnica**, od nje pa jo je leta 1882 kupil tovarnar usnjene galanterije **Karel Strücker**. Graščini je dal psevdogotsko-renesančno obliko in

dogradil dve gospodarski poslopji. Med obema vojnama si je Prešnik lastil veleposestnik **Karel Kubeš**. Zadnji omenjeni upravnik dvorca je bil leta 1939 **ing. Mirko Müller**. Po drugi svetovni vojni je bil dvorec nacionaliziran in uporabljen za stanovanja.

Dvorec v virih in literaturi. Najstarejši vir, ki smo ga dobili v OKC je Schmutzov (**Carl Schmutz**) Zgodovinsko-topografski leksikon iz leta 1822. Ta vir so kasneje v svojih delih citirali **Josef Andreas Janisch, Ignacij Orožen, Janko Orožen**, predvsem pa **Ivan Stopar**, ki se je z dvorcem največ ukvarjal. Leta 1986 je kot konservatoriki svetovalac na Zavodu za spomeniško varstvo v Celju spisal Konservatorska izhodišča za sanacijo graščine Prešnik. V eni izmed hipotez smo predvideli, da o dvorcu obstaja veliko literature. Temu ni bilo tako. Na MOC in v ZAC smo dobili dokumente o vzdrževanju dvorca, popise kmetijskih površin in dokumentacijo o drevesnici po drugi svetovni vojni. V OKC smo dobili le eno razglednico, na kateri je bil upodobljen Prešnik in Šmartno v Rožni dolini. Ugotovili smo, da sta o Prešniku največ pisala **Janko Orožen** in predvsem **Ivan Stopar**. Monografija oz. enoten vir, ki bi bil posvečen dvorcu, pa ne obstaja. Z viri in literaturo smo dobili veliko drobnih, a vseeno pomembnih in informacij, ki smo jih poskušale združiti v smiselno, z viri podprto zgodbo. Na domoznanskem oddelku OKC so nam pridobljeni trije viri (**Schmutz, Janisch in Ignacij Orožen**) povzročili težave, saj nismo razumeli stare nemščine in pisave gotice. Pri branju teh treh virov nam je pomagal gospod Srečko Klepej, Anin stari oče. Iz latinščine nam je vizitacijsko poročilo o kapeli »Povišanja sv. Križa« in epitaf v kapeli prevedel mentorjev znanec, dr. Matej Hriberšek.

Preobrazbe dvorca skozi zadnjih štiristo let. Najstarejša vidna faza sodi v **začetek 17. stoletja** v čas Adamayerja in je še **renesančna**, saj gre v zasnovi za pravokotno zasnovan **renesančni dvor**. Gre samo za prednji graščinski trakt. Temu so sredi **18. stoletja** dodali stranski krili, notranje dvorišče pa opremili z arkadami. Gre za tipično **baročno fazo** (kamnito stopnišče, poslikana kapela v sobi v nadstropju, baročni arhitekturni poudarki (stropi, stavbno pohištvo, detajli ...). Slednje pričajo predvsem oblike in velikosti oken, vidne v pritličju, kjer so prostori obokani s križnimi grebeni. V **19. stoletju** je stavba dobila **neogotski značaj**. Zamenjali so celotno stavbno pohištvo. Sobane so oblepili s tapetami ter opremili z visokimi keramičnimi pečmi. **Obdobje po 2. svetovni vojni** je za dvorec pomenilo nazadovanje, saj je bil v lasti države, ki ga ni vzdrževala. **Leta 2012** so se stanovalci zaradi slabih bivanjskih

razmer začeli izseljevati. **Leta 2017** se je izselil zadnji stanovalec. **Leta 2019** dvorec vidno propada.

Delo z izvirnimi viri iz ZAC. V ZAC smo o zgodovini Prešnika dobili šest izvirnih dokumentov iz 20. stoletja, ki še niso bili zgodovinsko interpretirani.

Leta 1927 je ing. Perko izdelal natančen **popis in cenitev dvorca Prešnik**. Dokument natančno opisuje stanje dvorca in okolice, ki ga je zapustil Karel Strücker, zadnji lastnik, ki je še v 19. stoletju dvorcu dal današnjo podobo. Iz opisa sklepamo, da je bil dvorec leta 1927 v dobrem stanju. V nalogi smo skušali razumeti vzrok za natančen popis in cenitev dvorca.

Konec 40-ih in v začetku 50-ih let prejšnjega stoletja je dvorec bil **sedež podjetja »Gozdne drevesnice Prešnik« v rokah OLO Celje**. Okrajna gozdna drevesnica »Prešnik« je obstajala slabih pet let, saj je 24. 8. 1954 na seji OLO Celje sprejel Odločbo, da podjetje »Gozdna drevesnica Prešnik« zaradi stečaja preneha obstajati.

Propadlo drevesnico je nadomestilo **Kmetijskega gospodarstva (KG) »Ekonomija« Prešnik**, ki je konec leta 1953 izdelalo predviden gospodarski plan (načrt) poslovanja za naslednje leto 1954. Proračun za naslednje obratovalno leto je predvidel velikansko izgubo več kot milijon dinarjev in Ljudski odbor mestne občine Celje je leto kasneje, 1955 iz »ekonomskih razlogov« **priključil KG Prešnik h KG Lava Celje**. Ob priključitvi oz. združitvi obeh kmetijskih gospodarstev (»zadrug«) so se vodilni ljudje pri KG Lava ob prevzemu KG Prešnik na LO MOC pritoževali zaradi številnih nepravilnosti, ki naj bi jih zagrešili vodilni v propadlem KG Prešnik.

Kronološko je zadnji izvorni dokument iz leta 1960, ko je Okrajni ljudski odbor (OLO) Celje izdal Odločbo o imenovanju strokovne komisije za ustanovitev **posebnega delovnega doma**, ki naj bi bil na dvorcu Prešnik. Posebni delovni dom na Prešniku zaradi potrebnega visokega denarnega vložka ni bil nikoli ustanovljen. Zato so bivšo banovinsko hiralnico v Vojniku preuredili v Nevropsihiatrični oddelek SB Celje. Leta 1960 je bil Prešnik le eden izmed »kandidatov« za ustanovitev takega doma oz. podružnice Nevropsihiatričnega oddelka SB Celje.

Terensko delo. Notranjost in zunanost dvorca smo si večkrat podrobno ogledali. V merilu smo narisali dve skici dvorca (pritličje in nadstropje), na katerih smo označili trenutno dostopnost prostorov. Fotografirale smo umetniške prvine ter detajle dvorca, s katerimi lahko dokažemo prisotnost obdobj, ki so zaznamovala izjemen izgled tako zunanosti kot

notranjosti dvorca. Na osnovi opažanj terenskega dela smo napisale poglavje o trenutnem stanju dvorca.

Intervju s strokovnjakinjo gospo Natašo Podkrižnik. Umetnostna zgodovinarica in konservatorica, Nataša Podkrižnik, nam je na skupnem ogledu dvorca na nam dostopen način razložila arhitekturne in umetniške prvine dvorca. Nazorno nam je pokazala, kaj je graščina obdržala iz posameznega zgodovinskega obdobja. Povedala nam je veliko zanimivosti iz prakse, saj je pripravila kulturnovarstvene pogoje za zadnjo sanacijo škode na dvorcu leta 2012.

E-anketa leta 2018 in ustna anketa 2019. Izvedle smo e-anketo, v kateri smo Celjane spraševale o Prešniku. Analiza ankete temelji na odgovorih 358 anketirancev. Celoten vprašalnik smo lahko upoštevali le za 148 anketirancev. Ostale anketirance smo iz nadaljnje analize izključili, ker so na vprašanje, če poznajo Prešnik, odgovorili z "NE". Za dvorec je slišalo 41% anketiranih Celjanov, kar nas je glede na »skritost« dvorca pozitivno presenetilo. Kar 92% anketiranih, ki so na vprašanje, ali dvorec poznajo, odgovorili z "DA", je dejansko vedelo, da se dvorec nahaja v bližini Šmartnega v Rožni dolini. Velika večina, natančneje 47% anketiranih, je prav tako pravilno odgovorilo, da je bil dvorec postavljen v obdobju renesanse in baroka (okoli leta 1700). 95% anketiranih se je strinjalo z nami, da bi bilo potrebno dvorec urediti in predstaviti javnosti. Da je problematika stanja Prešnika za ljudi zanimiva, dokazuje tudi dejstvo, da je vseh 148 anketirancev pošteno odgovorilo tudi na edino vprašanje odprtega tipa, ki so v spletnih anketah manj privlačna. 26% anketirancev je po našem prepričanju pravilno predvidevalo, da je za trenutno stanje graščine krivo dejstvo, da lastnik še ni dokončno znan. Kdo bi vlagal v objekt, ki ti bo npr. čez nekaj let na sodišču odvzet?

Dvorec Prešnik danes. Danes je dvorec v zelo slabem stanju in mu preti nevarnost, da se bo porušil sam vase. Umetniške prvine niso zaščitene. Večina dostopnih premičnih umetnin je bilo pokradenih ali celo poškodovanih. Tudi narava je žal naredila svoje. Upamo, da bo tudi naša raziskovalna naloga poziv odgovornim za ohranitev in obnovo Prešnika, ki si jo zasluži.

10 Seznam slik, grafov in tabel

10.1 Seznam slik

Slika 1: Izsek iz Schmutzovega leksikona..	10
Slika 2: Izsek iz Janischevega leksikona.....	11
Slika 3: Vischerjeva upodobitev Prešnika na zemljevidu iz leta 1678.	18
Slika 4: Marija v nebeški gloriji. Lerchingerjeva freska na oboku grajske kapele.....	23
Slika 5: Kositrni lanckneht varuje dostop na notranje dvorišče.....	24
Slika 6: Dvorec Prešnik. Kolorirana litografija iz Stare Kaiserjeve suite, ok. 1830.....	25
Slika 7: Pogled na pročelje dvorca Prešnik leta 1992. Vir: Stopar, Ivan. 1992: str. 116.	25
Slika 8: Dvorec Prešnik, tloris pritličja z vrisanimi stavbnimi fazami.	26
Slika 9: Dvorec Prešnik. Pogled s hodnika na grajsko dvorišče in vezni trakt leta 1992.....	26
Slika 10: Plastiki Lancknehtov na dvoriščni strani dvorca leta 1991.	27
Slika 11: Čelna fasada dvorca Prešnik leta 1997.	33
Slika 12: Muza sredi manjšega parka pred dvorcem.....	34
Slika 13: Kositrna vojaka na začetni fasadi.....	34
Slika 14: Opečnati lev ob stopnicah, ki vodijo do nekdanjega vhoda.	35
Slika 15: Dvorišče s povezovalnim mostičem.....	35
Slika 16: Dvorec je decembra 2017 bil že izpraznjen, a okolica ni bila brez življenja.....	37
Slika 17: »Lancknehta« nadzorujeta dvoriščno stran dvorca.....	37
Slika 18: G. Vlado Kožel nam je podal nekaj zanimivih idej za raziskovanje.....	41
Slika 19: Sestavljeni izpis za parcelo iz zemljiške knjige in zemljiškega katastra	44
Slika 20: Poškodovan napuščni izzidani venec na vrhu jugovzhodne fasade.	45
Slika 21: Poškodovano ležišče strešnega povezja je bila posledica zamakanja strehe.	46
Slika 22: Poškodovan napušč na zahodnem gospodarskem poslopju.	47
Slika 23: Z razpokami poškodovan zgornji del fasadnih zidov nad vhodom na dvorišče	48
Slika 24: Načrt sanacije ležišča povezja.	49
Slika 25: Od leve proti desni: Ana, Nika, Taja in ga. Alenko Hren Medved v OKC.	52
Slika 26: : Izsek Šmartnega v Rožni dolini in dvorca Prešnik (Mayerberg) z okolico	53
Slika 27: Izsek Šmartnega v Rožni dolini in dvorca Prešnik iz franciscejskega katastra	54
Slika 28: Izsek Šmartnega v Rožni dolini in dvorca Prešnik z okolico.	55
Slika 29: Dvorec Mayerberg (Prešnik). Vir: Stara Kaiserjeva suite 1824-1833. Str. 49.....	56
Slika 30: Razglednica vedute Šmartna v Rožni dolini s Prešnikom.....	57

Slika 31: Izsek iz razglednice.....	58
Slika 32: 3D model dvorec Prešnik.	59
Slika 33: Naslovnica Vodnika po fondih in zbirkah v ZAC.....	60
Slika 34: Planska kalkulacija KG »EKONOMIJA« Prešnik, Šmartno v Rožni dolini.	70
Slika 35: Mag. Hedvika Zdovc, arhivska svetnica, in raziskovalke.....	73
Slika 36: Atika iz zunanje strani prečnega zidu, ko je bila še nezavarovana.	73
Slika 37: Atika iz dvoriščne strani prečnega zidu, zavarovana z lesenim opažem.	74
Slika 38: Izvrtane luknje za injektiranje betona iz notranje strani jugozahodnega trakta.	75
Slika 39: Ojačitev temelja iz zunanje strani jugozahodnega trakta dvorca.	75
Slika 40: Vklesan epitaf bratoma dvojčkoma Karlu Antonu in Ludviku Mariji.....	76
Slika 41: Dve visoki keramični peči iz leta 1997.	76
Slika 42: Stanovalci so prostore uredili po svojem “okusu”.....	77
Slika 43: Namerno poškodovan opečnat lev – žrtev vandalizma.....	77
Slika 44: Baročne vratnice in vratni okvirji leta 1997... In pogled na ista vrata leta 2019.....	78
Slika 45: Zunanje odprto dvorišče je polno gradbenega materiala in strojev.	79
Slika 46: Slabo saniran dimnik na jugozahodnem traktu grozi, da se bo porušil.....	79
Slika 47: Zahodni trakt dvorca (19. stoletje) iz zunanje strani. Fasada je močno načeta.....	80
Slika 48: Zob časa je načel pročelje stavbe.	80
Slika 49: Dostopnost prostorov v pritličju, december, 2018.	81
Slika 50: Dostopnost prostorov v prvem nadstropju, december, 2018.....	82
Slika 51: Intervju s konservatoriko go. Natašo Podkrižnik.	83
Slika 52: Prazen okvir slike »Iztok na konju«. Delček odrezanega platna se zgoraj še vidi. ...	85
Slika 53: Ogled dvorca pod strokovnim vodstvom konservatorke Nataše Podkrižnik.	87
Slika 54: Slavko in Tamara Krajnčan med intervjujem.	91
Slika 55: Slavko in Tamara Krajnčan sta z nami delila veliko svojih praktičnih izkušenj.....	93
Slika 56: Gospoda Slavka so med intervjujem premagala čustva.....	94

10.2 Seznam grafov

Graf 1: Spol anketirancev.	97
Graf 2: Starost anketirancev.....	98
Graf 3: Prepoznavnost graščine.....	98
Graf 4: Nahajališče graščine.	99
Graf 5: Časovno obdobje postavitve graščine.	100

Graf 6: Urejenost in prepoznavnost graščine.	100
Graf 7: Odgovornost za trenutno stanje graščine.....	101
Graf 8: Lastništvo graščine.	102
Graf 9: Smiselnost obnove in ponovnega zaživetja graščine.....	103
Graf 10: Namen (funkcija) morebitno obnovljene graščine.	105

10.3 Seznam tabel

Tabela 1: Odgovori anketirancev na vprašanje odprtega tipa.....	103
---	-----

11 Viri in literatura

- ANNO - AustriaN Newspapers Online. <http://anno.onb.ac.at/>, iz dne 10. 12. 2018.
- Blaznik, Pavle. Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške do leta 1500. 2. del; N-Ž. Maribor: Obzorja, 1988, str. 141.
- Celjski zbornik, 1951, str. 35 in 64. <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-F1EH46BH/7bd54055-aba3-484c-be7f-1b6429971c8c/PDF>, iz dne 31. 1. 2019.
- Celjski zbornik, 1965, str. 307. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-GZ6TU3BI/3658f13a-1a01-43cb-ae18-1eff26dcf1b3/PDF>, iz dne 23. 1. 2019.
- Digitalna knjižnica Slovenije. <http://www.dlib.si/>, iz dne 10. 12. 2018.
- Europeana, evropska digitalna knjižnica z digitaliziranimi slikami, besedili ter zvočnimi in video posnetki. <https://www.europeana.eu/portal/sl>, iz dne 10.12. 2018.
- Europeana. https://www.europeana.eu/portal/en/record/2020712/DR_SI_IPCHS_3DM_026_Dvorec_Presnik.html, iz dne 1. 2. 2019.
- First Military Survey (1763-1787) Google maps. <https://www.google.com/maps/place/3201+%C5%A0martno+v+Ro%C5%BEni+dolini/@46.2870672,15.2325355,2165m/data=!3m1!1e3!4m5!3m4!1s0x47657acbd010c11f:0x5825afa96fb66304!8m2!3d46.2911802!4d15.2377876>, iz dne 20. 1. 2019.
- http://www.kssmartno.si/portal/index.php?option=com_content&task=view&id=56&Itemid=85, iz dne 23. 10. 2018.
- <https://mapire.eu/en/map/europe18centuryfirstsurvey/?bbox=1692506.6784776484%2C5823984.211968826%2C1701597.9075293166%2C5826850.60052952&layers=osm%2C163%2C165>, iz dne 10. 1. 2019.
- Ivan, Jakič. Gradovi, graščine in dvorci na Slovenskem, Didakta, Ljubljana 1995, 180 str. iz dne, 1. 11. 2018.
- Izvleček iz elaborata graščine Prešnik, ZVNKD Celje, 24. 11. 1989, str. 60.
- J. F. Kaiser. Litografirane podobe slovenještajerskih mest, trgov in dvorcev, str. 49, Prešnik. (Stara Kaiserjeva suita 1824-1833). <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:IMG-CWVLK9TO>, iz dne 34 10. 2018.

- Jakič, Ivan. Vsi slovenski gradovi: Leksikon slovenske grajske zapuščine. DZS, 1997. Str. 156-157.
- Janisch, Josef Andreas. Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark II, (1878-1885), p. 253. Dostopno na: <http://www.dlib.si>, z dne 24. 10. 2018.
- Klančnik, Tomaž. Objekt Dvorec Prešnik. Popis del za izvedbo nujnih vzdrževalnih del. MOC, 11.10. 2012.
- Klančnik, Tomaž. Objekt Dvorec Prešnik. Poročilo o pregledu nosilne konstrukcije. MOC, september, 2012.
- Kulturnovarstveni pogoji za sanacijo ostrešja in dela fasade na kulturnem spomeniku Dvorec Prešnik. MOC, 02-7016/11-05/12-NP.
- Kuret, Niko. Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo 1848. Prvi del. Prvi snopič. SAZU, Ljubljana 1985, str. 50.
- M&M, <http://kalejdoskop.blog.siol.net/2010/05/08/presnik/>, iz dne 22. 10. 2018
- MOC, 02-7016/11-05/12-NP, Kulturnovarstveni pogoji za sanacijo ostrešja in dela fasade na kulturnem spomeniku Dvorec Prešnik. 5. 12. 2012.
- Odločba ustavnega sodišča, Ustavno sodišče republike Slovenije, Up-159/17-14, Ljubljana, 19. 6. 2018. <http://odlocitve.us-rs.si/documents/74/b1/up-159-17-doc.pdf>, iz dne 4. 11. 2018.
- Odlok o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju občine Celje (Uradni list SRS, št. 28/86, Uradni list RS, št. 15/90 – popravek in 1/92 - popravek).
- Organizacija RK v Celju 1945-2015. Bilten. https://www.rks.si/f/docs/Novice/Rdec_i_kriz_Celje_bilten.pdf , iz dne 28. 10 2018.
- Orožen, Ignacij. Das Bisthum und die Diözese Lavant. Theil 8, Das Dekanat Neukirchen (Maribor,1893).
- Orožen, Janko. Gradovi in graščine v narodnem izročilu. 1, Gradovi in graščine ob Savinji, Sotli in Savi, samozaložba, Celje, 1936. Str. 151-152.
- Pirchegger, Hans. Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gültlen, Städte un Märkte. München: R Oldenbourg, 1962, str. 219-220.
- Pogodba o oddaji stanovanjskega fonda v upravljanje in gospodarjenje, MOC, 3.1. 2008.
- Portal KS Šmartno v Rožni dolini.

- Pregledi in iskanja po podatkovni zbirki ARS. <http://arsq.gov.si/Query/bild.aspx?VEID=216497&DEID=10&SQNZNR=1>, iz dne 19. 1. 2019.
- Rajšp, Vincenc. Grabnar, Marija. Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763-1787. Opisi, 5. zvezek. Založba ZRC, 1999. Str. 21 in 22. Prevedeno iz Josephinische Landesaufnahme 1763 – 1787 für das Gebiet der Republik Slowenien, Landesbeschreibung, 5. Band.
- SI_ZAC/0024/002/015/00020 Mestna občina Celje 1850–1941, a. š. 270, Popis in cenitev gradu Prešnik (Majerberg), 1927.
- SI_ZAC/0098/014/018/00009 Okrajni ljudski odbor Celje 1945–1965, a. š. 238, Proračun za oskrbovanje gozdne drevesnice Prešnik, 1950.
- SI_ZAC/0098/018//001/01726 Okrajni ljudski odbor Celje 1945–1965, a. š. 347, Odločba o prenehanju podjetja Gozdna drevesnica Prešnik, 1954.
- SI_ZAC/0118/005/002/00031 Občinski ljudski odbor Celje 1955–1965, a. š. 60, Gospodarski plan kmetijskega gospodarstva Prešnik, 1954.
- SI_ZAC/0118/006/002/00584 Občinski ljudski odbor Celje 1955–1965, a. š. 73, Odločba o priključitvi Kmetijskega gospodarstva Prešnik h Kmetijskemu gospodarstvu Lava, 1955.
- SI_ZAC/0118/011/007/00060 Občinski ljudski odbor Celje 1955–1965, a. š. 241, Imenovanje strokovne komisije zaradi ustanovitve posebnega delovnega doma v graščini Prešnik, 1960.
- SI_ZAC/0539 Krajevno sodišče združenega posestva Zgornji Lanovž in Prešnik 1826 – 1850, a. š. 435, Civilni spisi, 1826–1850; zapuščinski spisi, 1833–1850; zemljiškoknjižni spisi, 1837–1850. <http://www.siranet.si/detail.aspx?ID=44948> , iz dne 12. 2. 2019.
- Slovenski gradovi in legende LVII. http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=blog&op=func&func=print&c_menu=35916
- Snoj, Marko. Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen. Ljubljana: Modrijan, Založba ZRC, 2009, str. 332.
- Spletna stran IV. OŠ v Celju, podstran Fackina kolesarska pot. <http://www.o-4os.ce.edus.si/razno/2002/kolesarska-pot/index.htm> , z dne 28. 10. 2018.
- Stopar Ivan, Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji, 3. knjiga, Spodnja Savinjska dolina, Založba Park, Ljubljana, Znanstveni tisk, Ljubljana, 1992. Str.
- Stopar, Ivan. Gradovi, graščine in dvorci na slovenskem Štajerskem. Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana, 1982. Str. 618-620.
- Stopar, Ivan. Grajski objekti z območja slovenske Štajerske na Vischerjevem zemljevidu iz leta 1678. Celjski Zbornik, 1971-1972. Str. 407.

- Trobec, Marija. Naše korenine: ne smemo jih pozabiti. Šmartno v Rožni dolini od davnih do današnjih dni. KS Šmartno v Rožni dolini, 2011. Str. 30-31 in 188-190.
- Uradni list RS, št. 33/07, 70/08 - ZVO-1B in 108/09.
<http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED4493>, iz dne 16. 10. 2018
- Vloga za naročilo arhivskega gradiva ZAC.
<http://www.zac.si/wpcontent/uploads/file/VLOGA%20ZA%20PRIDOBITEV%20PODA%20TKOV%20IZ%20ARHIVSKEGA%20GRADIVA.pdf>, z dne 28.10. 2018.
- Vodnik po arhivskem gradivu ZAC. <http://vodnik.zac.si/>, z dne 28.10.2018.
- »Vse vedo samo kamniti zidovi.« Večer, 6. 12. 2017.
<https://www.pressreader.com/slovenia/vecer/20171206/281861528836369> , iz dne 23. 9. 2018.
- Wikipedija, spletna enciklopedija. <https://sl.wikipedia.org/wiki/> , iz dne 21. 12. 2018.
- Zakon o lastninjenju kulturnih spomenikov v družbeni lastnini (ZLKSDL)
http://www2.gov.si/zak/zak_vel.nsf/1ad10b3d6577d484c1256616002db516/c12563a400338836c12568100046981c?OpenDocument , iz dne 1.11. 2018
- Zgodovina Celja in okolice, Janko Orožen, Olepševalno in turistično društvo ter Celjska turistična zveza, Celje, 1967 str. 28 -109.
- Zupan, Matjaž. Slovenski gradovi Prešnik in Pogled. Revija Gea. 1997, str. 6-7.

Raziskovalna naloga je jezikovno pregledana.

12 Priloga

12.1 Spletna anketa »Prešnik, up ali brezup«

1. Spol:

- Moški
- Ženski

2. V katero starostno skupino spadate?

- Do 20 let
- Od 21 do 40 let
- Od 41 do 60 let
- 61 let ali več

3. Ali ste že slišali za graščino Prešnik?

- Da
- Ne

4. Kje se nahaja graščina Prešnik?

- V Laškem
- V okolici Šmartnega v Rožni dolini
- Ob cesti med Vojnikom in Dobrno

5. Kdaj menite, da je bila graščina postavljena?

- V poznem srednjem veku (okoli leta 1500)
- V novem veku renesanse in baroka (okoli leta 1700)
- V 19. stoletju
- V 20. stoletja

6. Ali se vam zdi graščina dovolj urejena in predstavljena javnosti?

- Da
- Ne

7. Kdo je odgovoren za trenutno stanje graščine Prešnik?

- Mestna občina Celje
- Tamkajšnja krajevna skupnost
- Država Slovenija
- Dejstvo, da lastnik ni dokončno znan

8. Ali morda veste, kdo je trenutni lastnik graščine?

- Zasebni lastnik
- Objekt je v procesu denacionalizacije
- Mestna občina Celje
- Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije
- Država Slovenija

9. Se vam zdi potrebno, da bi graščino obnovili in bi spet zaživela?

- Da

- Ne
- Usoda graščine me ne zanima.

10. Če ste na prejšnje vprašanje odgovorili z »DA« prosim na kratko pojasnite, zakaj se vam zdi to potrebno.

11. Kakšen naj bi bil namen (funkcija) obnovljene graščine?

- Delovni oddelek Psihiatrične bolnišnice Vojnik
- Dom starejših občanov
- Enota (razstavišče) Pokrajinskega muzeja Celj
- Gostinsko-turistični objekt (hotel, restavracija...)

Hvala za vaše odgovore.